

**BİR BİLGİ SOSYOLOJİSİ PROBLEMİ OLARAK
GELENEĞİN TOPLUM-DİL İLİŞKİSİNDE YENİDEN İNŞASI**

Ayça Özcihan
171127112

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Güncel Önkal

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ağustos, 2020

**BİR BİLGİ SOSYOLOJİSİ PROBLEMİ OLARAK
GELENEĞİN TOPLUM-DİL İLİŞKİSİNDE YENİDEN İNŞASI**

Ayça Özcihan

171127112

Orcid: 0000-0003-4597-5373

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans

Danışman: Prof. Dr. Güncel Önkol

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ağustos, 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

 maltepe üniversitesi	LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	23.01.2020
		Revizyon No	01
		Sayfa	1

07/07/2020

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bulguların sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmamın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ayça Özcihan

Hazırlayan: Enstitü Sekreteriği

Onaylayan: Kalite Yönetim Koordinatörlüğü

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans eğitimimin ilk günlerinden itibaren sohbeti, dersleri ve ilgisi ile bilgi sosyolojisine olan ilgimin ve heyecanımın her daim canlı olmasına vesile olan, tez sürecim boyunca desteğini hiç esirgemeyen, bilgi ve birikimlerini paylaşan, çalışma hızım düştüğünde motive eden değerli tez danışmanım Prof. Dr. Güncel Önkal'a çok teşekkür ediyorum.

Tez süresince desteğini esirgemeyip motivasyonumu arttıran, sorularıma her daim sabır ve hoşgörü ile cevap veren Dr. Sait Gülsoy'a; yüksek lisans süresi boyunca her daim yanımda olan, süreci verimli ve keyifli kılan, umudumu ve zaman zaman tükenen enerjimi tazeleyen kıymetli arkadaşım Erdem Yazar'a teşekkür ediyorum.

Hiçbir zaman vazgeçmeme izin vermeyen, sürekli beni kontrol ve motive eden kuzenim Tuğçe Turan'a ve maddi manevi hep yanımda olan, bana olan inancıyla beni hayatta tutan annem Fatma Özcihan'a çok teşekkür ederim.

Lisans eğitimimde tanıştığım, öğrencisi olmaktan keyif aldığım değerli jüri üyelerimden Prof. Dr. Mevlüt Özben'e ve yine lisans eğitimim sırasında tanıştığım ve yüksek lisans eğitimimde öğrencisi olmaktan gurur duyduğum çok kıymetli jüri üyelerimden Prof. Dr. Sabahattin Güllülü'ye katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Tanıştığımız günden bu yana hep yanımda olan, hayatı benim için kolaylaştıran yol arkadaşım Yasin Babaoğlu'na kalbi teşekkürler.

Ayrıca çalışma boyunca görüşmeler için zaman ayıran, fikir ve düşüncelerini paylaşan değerli görüşmecilerime çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı hayatının en zor zamanını yaşamasına rağmen pes etmeyen, başarıyla sonlandırabilen kendime ve bu alanda çalışmak isteyen herkese ithaf ediyorum.

Ayça Özcihan

Haziran, 2020

ÖZ

BİR BİLGİ SOSYOLOJİSİ PROBLEMİ OLARAK GELENEĞİN TOPLUM-DİL İLİŞKİSİNDE YENİDEN İNŞASI

Ayça Özcihan
Yüksek Lisans Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Güncel Önkal
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020

Bu çalışmada gelenek kavramı bir bilgi sosyolojisi problemi olarak ele alınmış ve geleneğin toplum dil ilişkisinde yeniden inşası incelenmiştir. Bu konunun seçilmesinin nedeni gelenek kavramının onu inşa eden bilgi ile girdiği ilişkideki rolünü saptamak ve toplumsal gerçekliğin inşasındaki önemini ortaya koyabilmektir. Çalışma süresince toplumsal bilgiye ve dolayısıyla gelenek olgusuna yön veren entelektüeller ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın genelinde geleneğin dil ile ilişkisi ve bilginin inşasındaki rolü üzerinde durulmuştur. Yapılan görüşmelerden geleneğin bilginin üretiminde bir bağlam olduğu, akademiye herhangi bir epistemik cemaat yapılanmasının olmadığı, dilde yaşanan sorunların geleneği de etkilediği ve yeniden inşanın yolunun dilden geçtiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular yeniden inşa, dil, toplumsal gerçeklik ve gelenek kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Gelenek kavramının bilgi ile girdiği ilişki kapsamında bilgi sosyolojisi problemi olarak ele alınması ise çalışmanın özgün yönü olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bilgi Sosyolojisi; Gelenek; Toplumsal Dilbilim; Yeniden İnşa; Epistemik Cemaat; Paradigma.

ABSTRACT

THE RECONSTRUCTION OF TRADITION IN SOCIETY- LANGUAGE RELATION AS A PROBLEM OF SOCIOLOGY OF KNOWLEDGE

Ayça Özcihan Babaoğlu
Master Thesis
Department of Sociology
Sociology Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Güncel Önkal
Maltepe University Graduate School, 2020

In this study, the concept of tradition is considered as a problem of sociology of knowledge and reconstruction of tradition in the relationship between society and language is examined. The reason for choosing this subject is to determine the role of the concept of tradition in the relationship it enters with the knowledge that builds it and to reveal its importance in the construction of social reality. During the study, interviews were held with the intellectuals who shaped social knowledge and tradition phenomenon. Throughout the study, the relationship between tradition and language and the role of tradition in the construction of knowledge are emphasized. It was concluded from the interviews that tradition is a context in the production of knowledge, there is no epistemic community structuring in the academy, problems in the language affect the tradition and the way of reconstruction passes through the language. The findings have been associated with the concepts of reconstruction, language, social reality and tradition. The fact that tradition is handled as the problem of sociology of knowledge is the original aspect of this study.

Keywords: Sociology of Knowledge; Tradition; Sociolinguistics; Reconstruction; Epistemic Community; Epistemic Community; Paradigm.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
Problem.....	3
Amaç	7
Önem.....	8
Araştırma Soruları.....	9
Sınırlılıklar	9
Tanımlar	10
BÖLÜM 2. BİLGİ SOSYOLOJİSİNE GENEL BİR BAKIŞ	12
2.1. Aydınlanmacı Sosyal Bilimlerin Pozitivist Temelleri	13
2.2. Marx ve Bilgi Sosyolojisinin İlk Dönemi	20
2.3. <i>Methodenstreit</i> ve Alman Düşünce Geleneğinde Bilgi Sosyolojisinin Gelişimi	22
2.4. Bilgi Sosyolojisi ve 20. Yüzyılın Realizm Sorunu	27
BÖLÜM 3. TOPLUMSAL BİR GERÇEKLIK OLARAK DİL VE GELENEK	36
3.1. Toplumsal Gerçeklik.....	36
3.2. Dil ile Toplumsal Gerçeklik Arasındaki İlişki.....	41
3.3. Toplumsal Gerçeklik Olarak Gelenek.....	43
3.4. Dil ile Gelenek Arasındaki İlişki	46
BÖLÜM 4. BİLGİNİN YENİDEN İNŞASINDA EPİSTEMİK CEMAATLER	49
4.1. Epistemik Cemaat nedir?	49
4.2. Edward Shils ve Epistemik Cemaat	54
4.3. Price Ve Crane - Görünmeyen Kolej	55
4.4. Thomas Kuhn – Paradigmatik Grup	56
4.5. Mulkay – İletişim Şebekeleri	58
BÖLÜM 5. BULGULAR VE TARTIŞMA	60
5.1. Yöntem ve Araştırma Modeli	60
5.1.1. Evren ve Örneklem	60
5.1.2. Veriler ve Toplanması.....	62
5.1.3. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	63
4.2. Bulgular.....	64
BÖLÜM 6. SONUÇ	84
EK 1. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇERÇEVE FORMU	93
KAYNAKÇA	94

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1. Derinlemesine Görüşme Katılımcılarının Demografik Bilgileri 63

ÖZGEÇMİŞ

Ayça Özcihan

Sosyoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Y.Ls.	2020	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
Ls.	2014	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Lise	2010	Borçka Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

2016-	Araştırmacı - Yeni Ekonomi Derneği.
2015 - 2016	Asistan Yönetici – TAB Gıda

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

1. Uluslararası Al Farabi Sosyal Bilimler Kongresi/ Üçüncü Sayfada Kadın Temsili: 2008-2016 Yılları arasında Türkiye’de Kadın Cinayetleri, 2017.
2. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu/ Kadına Yönelik Şiddette Yaşlı Kadın: Öznellik Nesnellik Arasında Gelen Ölümler, 2017.
3. Maltepe University International Students Congress/ Erasmus In The Context Of Cross-Cultural Communication, 2018

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı	: Artvin, 1992	Cinsiyet: K
Yabancı diller	: İngilizce (iyi)	
e-posta	: aycaozcihan0@gmail.com	

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bilgi sosyolojisi en genel tanımı ile bilgi ile toplum arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır. Bu bilim dalı, bilginin geçerliliği ya da geçersizliğine bakmaksızın, bir toplumda bilgi olarak kabul edilen her ne varsa onunla ilgilenir. Bu süreçte bilginin geliştirilmesi, aktarımı, korunumu ile ilgili bütün aşamaları inceler. Yani bilgi sosyolojisi için “gerçekliğin sosyal inşasını analiz etmektedir” diyebiliriz.

Bu anlayış çerçevesinde bu tez çalışması toplumsal bir gerçeklik olarak ele aldığı gelenek bilgisinin sosyal temellerini araştırmaya ve onun nasıl inşa edildiğini toplum dil ilişkisi çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Tez içerisinde gelenek kavramı bir bilgi sosyolojisi problemi olarak ele alındığı için öncelikle tezin birinci bölümünde genel bir bilgi sosyolojisi tarihi anlatılmıştır.

Aydınlanma dönemi ile birlikte sosyal bilimlerde de konu ve yöntem tartışmaları yükselişe geçmiştir. Aydınlanma anlayışı doğrultusunda doğa bilimleri kendi yöntem ve bilgi anlayışını sosyal bilimlere dikte etmeye başlamış, sosyal bilimler için bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda öncelikle saf bilgi- saf olmayan bilgi tanımı yapılmış, bunun sosyal bilimler için karşılığı olarak da sosyal belirlenimli bilgi ya da nesnel/öznel bilgi anlayışı ortaya atılmıştır. Sosyal bilimlerin tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel/ objektif bilgiyi ortaya çıkarması gerektiği, bunun da ancak tarih ve kültür üstü, önyargılarından arınmış bilim insanları tarafından yapılabileceği belirtilmiştir. Bu durum bilgi sosyologları ve dönemin sosyal bilimcileri arasında hem bilgi anlayışı hem de araştırma yöntemi çerçevesinde bir dizi tartışmaya sebep olmuştur. Bazı sosyal bilimciler, sosyal bilimlerin hem konu hem yöntem olarak doğa bilimlerinden farklı olduğunu dolayısıyla kendisine uygun olan bir amaç ve yöntem belirlemesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu tartışmalar doğrultusunda bilgi sosyolojisi sosyal bilimler için geçerli olacak bilimsel çerçevenin oluşturulmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden farklı olması ve ele aldığı konunun da doğa bilimleri yöntemine uygun olmaması sebebiyle kendine özgü bir bilgi anlayışı, amacı ve yöntemi süreç içerisinde gerçekleşen tartışmaların sonunda belirlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde dil ve gelenek kavramları toplumsal bir gerçeklik olarak ele alınmış ve bilgi sosyolojisi içerisindeki konumlarına değinilmiştir. Toplumsal gerçeklik Searl'ün bahsettiği üzere zihinsel gerçeklik alanımız ile içinde yaşadığımız fiziksel gerçeklik alanının iç içe geçmesi ile oluşan bir gerçeklik türüdür. Yani toplumsal gerçeklik dediğimiz alanın bir kısmını biz oluşturur ve şekillendiririz, bir kısmı da bizden bağımsız bir şekilde vardır. Aynı zamanda oluşturduğumuz bu toplumsal gerçeklik daha sonra bizi etkilemeye, belirlemeye başlamaktadır. (Searle, 2005). Gelenek kavramı bugüne kadar birçok bilim dalının konusu olmuş, her bir bilim dalının içerisinde farklı şekillerde ele alınmıştır. Bilgi sosyolojisi için gelenek toplumsal bir gerçeklik olarak ele alınmaktadır. Yani hem zihinsel gerçeklik alanımızda bulunan hem de bizden bağımsız fiziksel gerçekliğe ait parçaları olan bir kavramdır. Bu anlamıyla gelenek insan tarafından şekillendirilen, oluşturulan, değiştirilen ve aynı zamanda insanı etkileyen, değiştiren, belirleyen bir olgudur. Geleneğin değişmesi ve dönüşmesi, yeniden inşası söz konusu olduğunda akla gelen ilk şey dildir. Çünkü hiçbir varlık yoktur ki dilden bağımsız var olabilsin. Toplumsal bir gerçeklik olgusu olarak ele aldığımız gelenek kavramı da bir çok unsur tarafından oluşturulmakta ve beslenmektedir. Bunlardan en önemlileri davranış örüntüleri, kolektif bellek ve tabiki dildir. Özellikle kolektif bellek sayesinde geleneğin yapısı alışkanlıklar, kurallar, öğrenilen ve akabinde öğretilen örüntülere, rol biçimlerine dönüşmektedir. Bireyler tarafından dil aracılığıyla meşrulaştırılmakta ve yine dil aracılığıyla simgesel olarak kodlanıp, sembolik bir düzen haline getirilmektedir. Bu düzenin oluşturucusu ve düzeni gerçek kılan başat unsur dildir.

Tezin üçüncü bölümünde bilginin yeniden inşasında epistemik cemaatler konusu tartışılmıştır. Epistemik cemaat terimi, literatüre Ludwig Fleck (1896-1961) ve Michael Polanyi (1891-1976) ile girmiştir. Daha sonra Edward Shils (1910-1995) tarafından geliştirilmiş ve sosyoloji literatürünün bir parçası olmuştur. Epistemik cemaat fikir üreten, tartışan, paradigmlar geliştiren, bilimsel bilgi çerçevesinde bir araya gelmiş bilim insanlarından oluşan bir entelektüel grubudur. Epistemik cemaatin bilgi ile olan ilişkisi bilginin toplumsal bir temeli olması fikrine dayanmaktadır. Onlara göre her türlü bilgi toplumsaldır; toplum içerisinde şekillenir, gelişir, inşa edilir ve hatta yok edilir. Toplumsallıktan kopuk bir bilgi olamayacağı gibi herhangi bir bilim insanının da tek başına bilim yapamayacağını söylerler. Zaman içerisinde yapılan çalışmalarla birlikte epistemik cemaatlerin belli başlı kuralları ve iç düzenleri olduğu ortaya atılmıştır.

Bunlardan ilki epistemik cemaatlerin bir linguistik cemaat olduğudur. Buna göre epistemik cemaatlerin kullandığı bilimsel bir dil vardır ve bu dil gündelik hayat dilinden farklı olmakla birlikte, bilimin yapılabilmesinin de yegane şartlarından biridir. Bir diğer özellikleri ise epistemik cemaatlerin normlar cemaati olmasıdır. Kendi içlerinde geliştirdikleri, işleyişlerini belirleyen ve düzenleyen bir takım kuralların olduğu ve bu kuralların bağlayıcı olduğu öne sürülmüştür. Epistemik cemaatlerin bu tezin içerisinde yer almasının sebebi gelenek bilgisinin inşa sürecinde bu cemaatlerin oynadığı rolü saptayabilmektir.

Çalışma süresince yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara göre epistemik cemaat kavramının bugün akademide geçerli olmadığı, bilim insanlarının görece daha bağımsız çalıştıkları ve bilgiyi üretebilmek, ona katkı sağlayabilmek için böyle bir yapılanmanın mecbur olmadığı görüşüne ulaşılmıştır.

Sonuç olarak bu tez çalışması literatürde var olan epistemik cemaat çalışmalarının öne sürdüğü görüşlere güncelleme getirmiş, gelenek kavramının kültürel bir öge olarak ele alınmasının haricinde bilgi sosyolojisi problemi olarak ele alınıp araştırılmasını sağlamıştır.

Problem

Temelde bilgi sosyolojisi (Alm.: *Wissenssoziologie*) terimini Max Scheler (1874-1928) ortaya atmıştır. Bilgi sosyolojisinin kökenleri sosyal bilimlerin ilk ortaya çıkış dönemlerine kadar uzanır. Bu disiplinin, sosyal disiplinlerin bir alt alanı olarak ortaya çıkışı ise Karl Mannheim (1893- 1947) ve Max Scheler'in eserleri ile bağdaştırılır. “Onların eserleri, bilgi sistemleri ile sosyal faktörler arasındaki empirik ilişkilerin, entelektüellerin rolünün, sosyal aktörlerin gündelik anlayışlarının ve kavrayışlarının inşasının analizini içerir” (Hekman, 1999, s.43).

Mannheim ve Scheler tarafından sınırları belirlenen bu alan, daha sonra farklı kollara ayrılmış, alanın farklı boyutlarını ele almışlardır. İlk grup; gündelik bilginin (sağduyu bilgisi) sosyal temellerinin analizi üzerine odaklanmıştır. Bu akımın kökleri fenomenoloji geleneğine dayanır. Burada öne çıkan isim ise Alfred Schutz (1899-1959) olmuştur. Schutz'un amacı; “anlamın, sosyal dünyadaki oluşumunu ve buna bağlı olarak

da sosyal aktörlerin içinde hareket ettikleri sağduyu gerçekliğinin inşasını açıklamaktır. Bu geleneğe göre; her türlü bilgi tanımı gereği sosyaldir ve sosyal gerçeklik, kendi vasıtasıyla analiz edilerek kavranabilir”(Hekman, 1999, s.44).

“Bilgi sosyolojisinin Mannheim ile Scheler'in eserlerinin izinde geliştirilen ikinci bir kolu, sağduyunun sosyal gerçekliği inşası ile değil; belirli bir bilgi yapısı ile onu belirleyen sosyal faktörler arasındaki ilişkiyle ilgilenir” (Hekman,1999, s.48). Kendi içlerinde “pozitivistler” ve “materyalistler” olarak ikiye ayrılan bu kolun ortak amacı “ideolojik bilgi”yi “doğru bilgi”den ayırt etmektir.

Mannheim'a göre bilgi politiktir ve ancak belirli perspektif içerisinde mümkündür. Ona göre klasik epistemolojinin bilgi anlayışı hatalıdır. Klasik epistemolojiye göre bilgi ve varlık birbirinden ayrı bağımsız kavramlardır. Hatta bilgi tarihten, kültürden, dinden ve politikadan bağımsız bir şekilde üretilir. Mannheim buna karşı çıkarak bilginin belirli bir perspektif içerisinde anlamlı ve mümkün olduğunu vurgular. Mannheim'ın bilgi sosyolojisinin temel sorunlarından biri de sentez oluşturma çabasıdır. Ona göre bilgi sosyolojisi, birbirinden farklı ve hatta zıt uçlarda bulunan bakış açıları arasında bir sentez oluşturmalıdır. Bu sentez Mannheim için sorunların bütünsel bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayacaktır. (Özkan, 2018)

Mannheim'ın bilgi kavramına ilişkin görüşlerine paralel olacak şekilde, John Searle de bilgiyi toplumsal bir gerçeklik olarak ele alır. Searle'e göre toplumsal gerçeklik insandan bağımsız kesin gerçeklikler ile insana bağımlı kurumsal gerçekliklerin iç içe geçtiği bir düzende var olmaktadır. İnsan bir yandan, ilişkilerini düzenleyen ve denetleyen zihinsel gerçeklik alanında yaşarken; diğer yandan da kesin gerçeklikler dünyasının olguları ile yaşamını dizayn etmektedir. Bu iki gerçeklik alanının iç içe geçmesi, toplumsal gerçekliği oluşturur. Searle'e göre “dil, bu bağlantılı işleyiş sürecinde zihnimizi biçimleyen ve aktarımlarımızla gerçekliği her defasında yeniden yapılandıran bir işlev üstlenmektedir” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.39). Searle, toplumsal gerçeklikler ile dil arasındaki etkileşimi incelerken; bu etkileşimin karşılıklı olduğunu, birbirlerini hem oluşturduklarını hem de devamlılıklarını sağladıkları sonucuna varmıştır (Searle, 2005).

Köken olarak Latince *tradere* kökünden türetilmiş olan gelenek (*tradition*) sözcüğü, bir öğretinin başkalarına iletilmesi ya da bir bilginin kuşaklar arası aktarımı gibi anlamlar içermektedir. (Williams, 2016) “Felsefi anlamda gelenek, bir anlam dünyası inşa etme ve anlamlandırma/yorumlama sürecini belirleyici bir unsur olma yönüyle Aydınlanmadan bu yana bir hesaplaşma ve gerilim alanı olarak ortaya çıkmıştır.” (Kılıç, 2010, s.118) Bilgi sosyolojisinin gelenek ile olan ilişkisi, geleneğin bilgi ile girdiği etkileşimden gelmektedir. Öyle ki gelenek hem toplumdaki bilginin üretimini dinamik bir süreç içerisinde sağlar hem de söz konusu bilginin zamanın ötesine aktarımını sağlar. Ayrıca gelenek tüm bunların haricinde bir de meydana gelen olay ve olguları ve bunların etrafında şekillenen verilerin anlamlandırılma ve yorumlanma sürecini de belirlemektedir.

Bilgi sosyolojisi problemi olarak gelenek, belirli bir konteksin içerisinde anlamlı ve ancak orada var olabilen bir bilgidir. Dolayısıyla Mannheim’ın “belgeleyici” ya da dokümanter anlam dediği alana dahil olmaktadır. Mannheim örnek üzerinden şu şekilde açıklar dokümanter anlamı; arkadaşının dilenciye sadaka verdiğini gören kişi, bu olayı tamamen farklı bir şekilde de yorumlayabilir. Hem arkadaşının kast ettiği anlamları barındıran ifade edici anlamı hem de olayın kendisinden kaynaklı olan nesnel anlamını bir kenara bırakarak; kişi “hayırseverlik” davranışını bir “ikiyüzlülük” olarak yorumlayabilir. Böylelikle kişi için, ifade edilmek istenen veyahut kastedilen anlam bir anda bütün önemini yitirir. Mannheim bu yorumlama tekniğinin kişilerin kişiliklerinin diğer göstergelerine, yüz ifadelerine, yürüyüş ve konuşma ritimlerine varana kadar bir çok güdü ve eylemler üzerinde uygulanabileceğini hatta kişilerin ahlaki karakterleri ve dahası onların habitusları üzerinde de uygulanabileceğini belirtmiştir. (Mannheim, 2018).

Buraya kadar bilgi sosyoloji kapsamında gelenek bilgisinin problematiğinin hangi çerçevede değerlendirildiğinden bahsedildi. Son olarak yeniden inşa kavramı ele alınıp, gelenek bilgisinin yeniden inşası konusunda söz sahibi olduğu düşünülen entelektüellerden bahsedilecektir.

Çalışmanın dayandığı varsayımlardan birine göre gelenek bilgisinin, toplum içerisinde belirli bir grup insan tarafından oluşturulur. “Bu grup, bilginin yeniden inşasını elinde bulunduran bir epistemik cemaat olarak, başka herhangi bir insani kollektivite gibi bir kollektivitedir. “Epistemik cemaat” kavramsallaştırmasına göre ne bilginin ne de özel

olarak bilimsel bilginin bir *Robinson Crusoesu*'si yoktur, toplumsal bağlarından arınmışlık lüksüne sahip birey bilim adamı yalnızca bir ilüzyondur. Bilimsel bilgi de diğer bilgi türleri gibi, diğer bilgi türleri kadar bir cemaatin ürünüdür” (Arslan, 2017, s.74). Epistemik cemaat ya da Arslan’ın deyişiyle bilimsel cemaat bir normlar cemaatidir. Bilim dünyası içerisinde bilgi etrafında bir araya gelen, belirli normları olan bir yapılandırma. Onları saran ve belirleyen bu normlar onların her türlü bilimsel faaliyetine eşlik eder. Aynı zamanda bu normlar onların temel değerlerini de ifade etmektedir.

Fakat Mannheim’ın entelektüellere bakış açısı bundan biraz daha farklıdır. Mannheim’a göre entelektüeller görece sınıfsız bir tabakadır. Onlar herhangi bir kuruma, kuruluşa, dine, öğretilere, veya bir sınıfa bağlı olmayan, toplumun bütün sınıfları arasında serbestçe dolaşabilen ve toplumsal yaşama sinmiş olan bütün ilgi ve bilgileri edinebilen bir kesimdir.

Bu çalışma kapsamında gelenek bilgisinin entelektüeller tarafından nasıl değerlendirildiği ele alınmış, geleneğin yeniden inşasında bu entelektüellerin rolü saptanmaya çalışılmıştır.

Aynı zamanda literatürde bu alanda yapılmış çalışmalara bakacak olursak; “Bilgi Sosyolojisi ve Karl Mannheim” isimli yüksek lisans tezi 2004 yılında Uludağ Üniversitesi’nde yapılmıştır. Mannheim’ın düşünce sistemini ele alıp inceleyen bu çalışma, aynı zamanda Mannheim’ın çalışmalarına gelen eleştirileri de değerlendirmiştir. Adını Mannheim’ın çalışmaları ile kazanan Bilgi Sosyolojisi, bu tez çalışması ile zenginleşmiştir. Aynı zamanda Mannheim’ın görüşlerinin daha açık ve de karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi alan için oldukça faydalı olmuştur. Çalışma içerisinde Mannheim’ın kitapları analiz edilmiş, kavramları detaylıca tanıtılmıştır. (Özkan, 2018)

Bir diğer çalışma ise “Bilgi Sosyolojisi Bağlamında Büyük Veri ve Toplumsal Gerçekliğin İnşası” isimli 2020 yılında Ankara Üniversitesi’nde yayınlanan tezdur. Bu çalışma toplumsal gerçekliğin inşası konusunda Berger&Luckman üzerinden açıklama yapmış, daha çok büyük veri olgusunun bilgi kavramını nasıl etkilediği üzerinde durmuştur. (Şahin, 2020)

Bir diğerk çalışma ise Erdem Tuncer tarafından yazılan Bilgi Sosyolojisi ve Durkheim isimli yüksek lisans tezidir. Prof. Dr. Hüsamettin Arslan'ın danışmanlığını yaptığı, Uludağ Üniversitesi'nde yapılan bu tezin konusu yazarının da belirttiğı gibi "Kant'ın kategorilerinin kaynağının Durkheim'in iddia ettiğı gibi toplum olup olmadığını incelemektir." (Tuncer, 2017)

Bu tezin bir kısmının üzerine inşa edildiğı "Epistemik Cemaat" tezi, Hüsamettin Arslan'ın 991 yılında yazdığı doktora tezidir. Arslan bu tezinde akademide bilim ile ilgilenen, entelektüel insanların epistemik cemaat isimli bir yapı oluşturduklarını öne sürerek bu yapıyı incelemiştir. Onun kurallarından, özelliklerinden, iç düzen ve işleyişinden uzun ve detaylıca bahsetmiş; akademide çalışan her bilim insanının ona dahil olduğunu belirtmiştir. (Arslan, Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi, 2017)

Amaç

Gelenek konusunda yapılmış olan mevcut çalışmalardan farklı olarak bu çalışma, gelenek olgusunu bir bilgi sosyolojisi problemi olarak ele almıştır. Bilgi sosyolojisinin gelenek ile olan ilişkisi, geleneğın bilgi ile girdiğı etkileşimden gelmektedir. Öyle ki gelenek, hem toplumdaki bilginin üretimini dinamik bir süreç içerisinde sağlar hem de söz konusu bilginin zamanlar ötesi aktarımını sağlar. Aynı zamanda gelenek, bilgi ile etkileşime geçerken ona bir bütünün parçası olarak yaklaşmaktadır. Geleneğın özne ile olan etkileşimine bakacak olursak, özneye sağlamış olduğu perspektiften bahsedebiliriz. Gelenek, öznenin bilgiye yaklaşımında son derece önemli olan bakış açısı unsurunu oluşturmaktadır. Ve hepsinin ötesinde gelenek; özne ile nesne arasındaki anlamlandırma ve yorumlama sürecini de belirlemektedir. Bu da bilgi sosyolojisi açısından geleneğın ele alındığı bir başka konudur.

Bu bağlamda bu tez çalışmasının konusunu oluşturan ana problem geleneğın bilgi ile girdiğı etkileşim dolayımında toplumdaki bilgi üretiminin geleneğın yeniden inşasında nasıl bir işlev gördüğü, işlevi açısından dilde nasıl aktarıldığı ve nasıl anlaşıldığı ve ayrıca gündelik yaşam pratiklerine nasıl aktarıldığıdır.

Önem

Robert Elias, *Uygarlık Süreci* adlı yapıtında benliğin dönüşümü ve modern benliğin oluşumunu inceleyip ortaya koymaktadır. Elias bu eserinde uzun tarihsel süreçler boyunca benliğin geçirdiği değişim ve dönüşümleri, yaşanan toplumsal olaylar ile bağlantılı şekilde ele almaktadır. Toplumsal birer gerçeklik olan kültürün, yaşayış biçimlerinin, kurallar ve yasakların değişmesi ile birlikte; insan doğasının o hayvansı, kaba, fevri halini yansıtan benliği, süreç içerisinde bugünkü modern, öz-denetime sahip, uygar benliğe evrilmiş, evrilmek zorunda kalmıştır. Çünkü toplumsal gerçeklik, her ne kadar insan tarafından yaratılıyor olsa da insan benliğinin üzerinde olan, ondan daha güçlü ve baskın bir gerçekliktir (Elias, 2004).

Dolayısıyla toplumsal gerçekliğin inşası, insanı şekillendiren, etkileyen, toplum içerisindeki konumunu ve davranış kalıplarını belirleyen bir olgudur. Bu durum toplumsal bir gerçeklik olan gelenek için de geçerlidir. Her ne kadar insana özgü bir gerçeklik olan dil ile yaratılıyor olsa da gelenek de diğer her toplumsal gerçeklik gibi insanı sarar, onu şekillendirir ve belirler. “Gelenek yaşayan bir varlık gibidir; iz bırakır ama bu ize indirgenmez. Onun naklettikleri kâğıt üzerinde yazılmış kelimeler gibi görülebilir. Ama o aynı zamanda insanların ruhlarına kazınmış gerçekler gibidir” (Tatar, 2000, s.1).

Geleneğin inşası toplumsal dinamiklerin yaratılması, toplumsal yapının sürekli ve dinamik olarak şekillendirilmesi, kurumsal işleyin toplumun ihtiyaç ve amaçlarına yönelik düzenlenmesi gibi toplumsal hayatın kurucu noktalarında etkilidir. Gelenek, toplumu kuşatıcı, yönlendirici, gelişimini sağlayıcı ve kimliğini oluşturucu özellikleri içinde barındırır. Geleneğin, toplumun ruhu olduğunu söyleyebiliriz. Toplumun ihtiyaçları ile yakından ilişkisi olan geleneğin, bu ihtiyaçları karşılayamaması durumunda kıymeti azalmaya başlar. Zamanın herhangi bir noktasında bir sebeple bozulması, işlevselliğini ve anlamını yitirmesi, ihtiyaçları karşılayamaması söz konusu olabilir. Tam da bu noktada, geleneğin yeniden inşası söz konusu olmaktadır.

Yeniden inşa, varolanın etkisinin güçlendirilmesi ve zamana ayak uydurulamaması noktalarında yaşanan boşlukların giderilmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca toplum içerisinde sorun olarak tespit edilen durumların çözümü

noktasında, Elias'ın da bahsettiği gibi, yeni bir gerçeklik inşa edebilmek, en etkili çözüm yollarından biridir (Elias, 2004).

Araştırma Soruları

Çalışma süresince gelenek kavramı bir bilgi sosyolojisi problemi olarak ele alınmış, kavrama Mannheim'ın "belirli kontekstler içerisinde var olan bilgi" anlayışı çerçevesinde yaklaşmıştır. Belirli bir kontekst içerisindeki bilginin değişip dönüşmesi söz konusu olduğundan, gelenek kavramının yaşadığı değişim ve dönüşüme de dil üzerinden bakılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın dayandığı diğer bir araştırma sorusu ise gelenek bilgisinin, toplum içerisinde belirli bir grup insan tarafından oluşturulduğudur. Bu bir grup insan Hüsamettin Arslan'ın "Epistemik Cemaat" olarak tanımladığı bilim insanlarıdır. Arslan'a göre "başka herhangi bir insani kollektivite gibi bir kollektivitedir. Epistemik cemaat kavramsallaştırmasına göre ne bilginin ne de özel olarak bilimsel bilginin bir *Robinson Crusoesu*'si yoktur, toplumsal bağlarından arınmışlık lüksüne sahip birey bilim adamı yalnızca bir ilüzyondur. Bilimsel bilgi de diğer bilgi türleri gibi, diğer bilgi türleri kadar bir cemaatin ürünüdür" (Arslan, 2017, s. 74-76).

Bir diğer sorunsal ise bilgi ile ilgilenen, onun araştırılması ve inşasında söz sahibi olan bu kimselerin aynı zamanda gelenek bilgisine yaptıkları katkıları dil üzerinden yaptıkları varsayılmıştır. Gelenek bilgisinin dil yoluyla geliştiği ve değiştiği, toplum ile girdiği ilişki çerçevesinde de yeniden inşa edildiği kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

Araştırma süresince görüşmelerin güvenilirliğini etkileyecek herhangi bir sorunla karşılaşmamakla beraber araştırmanın sürecini olumsuz yönde etkileyen birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Öncelikle araştırılacak kişilerin oldukça spesifik bir çerçevede (gelenek konusu ile ilgilenmiş akademisyenler) belirlenmesinden kaynaklı, görüşme yapılabilecek kişi sayısı oldukça kısıtlı olmuştur. Bu kısıtlı liste içerisinde belirlenen isimler ülkenin çeşitli üniversitelerinde görev yapmakta, yani İstanbul dışı ikamet etmektedirler. Araştırma esnasında İstanbul (4 kez), Ankara (3 kez), Erzurum (3 kez)

illerine seyahat edilmesine rağmen bu illerden kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılan her kişi ile görüşme sağlanamamıştır. Vakit ayıramama, şehir dışında olma, kişilerin yoğun olması gibi sebeplerle bu kişilerle görüşülememiştir.

Araştırma süresince karşılaşılan ikinci büyük güçlük ise zaten kısıtlı bir çerçeveden az sayıda belirlenmiş olan kişilerin, görüşme taleplerine hiçbir şekilde karşılık vermemesidir. Bu kişilere mail ve telefon yolu ile ulaşım sağlanmaya çalışılmış fakat hiçbir şekilde ulaşılamamıştır. Bu durum araştırmanın uzamasına sebep olmuştur.

Bir diğer güçlük ise görüşmeler sırasında ses kaydına izin verilmemesi olmuştur. Araştırılan konu, doğası gereği uzun ve derinlikli açıklamalar eşliğinde gelişmiş fakat ses kaydının olmayışından dolayı, araştırılan kişilerin söyledikleri her şey not edilememiştir. Belirli kavram ve cümleler olduğu gibi aktarılırken, geri kalan kısımlar bütünlüğü bozmayacak şekilde kelime değişikliklerine mecbur kalınarak aktarılmıştır.

Araştırılacak kişilerden İstanbul dışında yaşayan bazıları talep doğrultusunda görüşme sorularını istemiş, cevaplayarak elektronik iletile göndereceğini söylemiş fakat göndermemiştir. Bu da araştırma araştırmanın genişletilmesi yönünde yaşanmış kısıtlılıklarından bir diğeridir.

Tanımlar

Toplumsal Gerçeklik: Toplumsal gerçeklik; insandan bağımsız kesin gerçeklikler ile insana bağımlı kurumsal gerçekliklerin iç içe geçtiği bir düzende var olmaktadır. İnsan bir yandan, ilişkilerini düzenleyen ve denetleyen zihinsel gerçeklik alanında yaşarken; diğer yandan da kesin gerçeklikler dünyasının olguları ile yaşamını dizayn etmektedir. Bu iki gerçeklik alanının iç içe geçmesi, toplumsal gerçekliği oluşturur. (Searle, 2005)

Dil: Gerçekliği nasıl algıladığımızı belirleyen, nasıl ifade ettiğimizi gösteren, ne tür toplumsal etkileşimler içinde bulunduğumuzun ve kimliğimizin ipuçlarını veren çok-yönlü bir göstergedir. Bireyi gerçeklik oluşumu süreçlerinde hem etken hem de edilgen kılan bir araçtır (Büyükkantarcıoğlu, 2006).

Bilgi: Bilgi, insanların bir arada yaşamaya başladıkları andan itibaren inşa ettikleri hemen her şeydir: Örneğin, gelenektir, kültürdür, dindir, hukuktur, düşünce ve ideolojidir. Bu çalışmada bilgi insan ile toplum arasında şekillenen, belirli bir kontekst içerisinde var olan bir olgu olarak ele alınmıştır.

Kültür: Toplumsal olarak paylaşılan anlamın, yine toplumsal olarak paylaşılan sembollerdeki somut ifadesi ve dışavurumudur (Hasanov, 2014). Sosyal bilimlerde kültür, insan toplumlarında biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla aktarılıp, iletilen her şeyi anlatır. İnsan toplumunun sembolik ve öğrenilmiş yönlerini anlatan genel bir terimdir.

Gelenek: Geniş anlamıyla bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, boş inanç, yaşantı biçimi; daha geniş anlamıyla maddi olmayan kültürdür.

Gadamer'in felsefi öngörüsünde gelenek denildiğinde kastedilen, donuklaşmış, sınırları çizilmiş ve geçmişi ve geleceği vesayet altında tutan bir form veya total bir çerçeve değil, içinde anlama etkinliğimizin gerçekleştiği bir süreç, açılım, halkalarla birbirine bağlanmış kendi içinde belirli bir mantığa göre farklılaşan anlama ve yorumlama etkinliği anlaşılmıştır. Bir başka ifadeyle gelenek, Gadamer'in anlama ve yorumlamayı temellendirmek için kullandığı felsefi bağlam\çerçeve (Ulukütük, 2012).

Bir başka şekilde gelenek "belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi" olarak tanımlanmıştır (Marshall, 1999).

Epistemik Cemaat: Bir bilme, bilgi, kavrama, anlama cemaatidir ve bilgiyi inşa eden, işleyen, geliştiren ve daha sonraki kuşaklara intikal ettiren, bilgiyi taşıyan insanlar topluluğunu ima eder (Arslan, 2017).

BÖLÜM 2. BİLGİ SOSYOLOJİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bilgi ve gerçeklik kavramının sosyal bir göreliliğe sahip olması sebebiyle, bu kavramların sosyoloji biliminin ilgisine dahil olması son derece normaldir. Felsefe bilimi kavramların ontolojik ve epistemolojik konumlarını sorgularken; sosyoloji bilimi ise kavramların toplum içerisinde nasıl yankı bulduğunu ve toplumlar arasında neden farklılık gösterdiğini açıklamaya çalışır.

Bilginin sınırları ve imkânı özellikle felsefe ve din alanında çok eski tarihli tartışmaların merkezinde olmuştur. Her alan kendi ilgisi çerçevesinde bilgi ile ilişkisini tanımlamıştır. Örneğin bilgi felsefesine göre bilginin temelinde insan ve düşünme süreci vardır. Burada söz konusu olan bilen özne ile bilinen nesne arasındaki ilişkidir. Bilgi bu ilişkiden doğmaktadır ve nesneye dair nitelik, nicelik yönünden açıklama yapmaktadır. Felsefe için bilgi; “öznenin amaçlı yönelimi sonucunda, özneye nesne arasında kurulan ilişkinin ürünü olan şey”dir (Cevizci, 1999, s. 123). Yani bilgi felsefesi (epistemoloji) bilgiyi, toplumsal etkiler ve şartlardan bağımsız olarak kendisinde bir nesne olarak ele alıp inceler. Oysa bilgi sosyolojisi yaklaşımına göre içinde yaşadığı toplumdaki sınırlı, onunla etkileşim halinde olmayan bir birey söz konusu değildir. daha başka deyişle felsefedeki bilme öznenin kendi başına, bilmek eyleminin sosyolojik karşılığı ise bireyin toplumsallığını varsayar. Bilgi felsefesinin ele aldığı birey (*individual*) tanımı, ancak Immanuel Kant (1724-1804)’ın öne sürdüğü, sınırsız akıl sahibi varlıklardır, ideal birer tiptirler. Hiçbir birey yoktur ki toplumdan bağımsız var olabilsin. Bu sebeple bilgi için yapılan bu tanım ve onun bu şekilde ele alınışı sosyal gerçeklik söz konusu olduğunda eksiktir.

Bilgi, insanların bir arada yaşamaya başladıkları andan itibaren inşa ettikleri hemen her şeydir: Örneğin, gelenektir, kültürdür, dindir, hukuktur, düşünce ve ideolojidir. Yani insanların üzerlerinde düşündükleri her şey bilginin doğduğu temeldir. Bu sebeple bilgi özellikle de sosyoloji için, hem insanlar tarafından “inşa edilen” bir “süreç”tir hem de bu sürecin bir “ürün”üdür. Bilgi sosyolojisi en genel tanımı ile bilgi ile toplum arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır. Bu bilim dalı, bilginin geçerliliği ya da geçersizliğine bakmaksızın, bir toplumda bilgi olarak kabul edilen her ne varsa onunla ilgilenir. Bu süreçte bilginin geliştirilmesi, aktarımı, korunumu ile ilgili bütün aşamaları

inceler. Yani bilgi sosyolojisi gerçekiğın sosyal inşasını analiz etmektedir. Bilgi sosyolojisi bilgiyi, toplum içerisinde inşa edilen bir sosyal gerçeklik olarak ele alır ve toplumda bilgi olarak kabul edilen her şeyin, birer gerçeklik olarak nasıl inşa edildiğine bakar. Aynı zamanda bilgi sosyolojisi bu inşa süreçlerinin ve bilgi gerçekliklerinin toplumlar arasında neden farklılık gösterdiği konusu ile de ilgilenir. Berger ve Luckmann'ın iddia ettiği üzere: “bilgi sosyolojisi, bilginin nihai geçerliliğine ya da geçersizliğine bakmaksızın, bir toplumda bilgi olarak kabul gören her ne varsa bizzat ilgilenmelidir” (Berger & Luckmann, 2008, s.6). Böylelikle bilginin sosyoloji tarafından ele alınışı, bilginin toplumsal bir sürecin ürünü olarak görülüşü, felsefenin bilgiyi ve bilginin taşıyıcısı özneyi ele alışından farklılaşır. Bu farklılaşma sadece felsefe ve sosyoloji arasında değil aydınlanma sonrasında sosyal bilimlerin temelleri açısından da karşımıza çıkar. Bir sonraki bölümde aydınlanma sürecinin sosyal bilimler üzerindeki etkileri incelenecektir.

2.1. Aydınlanmacı Sosyal Bilimlerin Pozitivist Temelleri

Aydınlanma döneminin etkileri doğa bilimlerinde olduğu kadar sosyal bilimlerde de hissedilmekteydi. Bilindiği üzere aydınlanma döneminin temel hedeflerinden biri, insan düşüncesini, içinde bulunduğu tarihsel ve kültürel durumların etkisinden kurtarmaktır. Çünkü tarih ve kültür gibi unsurlar insan düşüncesini etkilemekte ve bu da doğru bilgiye ulaşılmasını engellemektedir. Aynı şekilde, bu dönemde sosyal bilimlerde de tarih ve kültürden bağımsız bir insan modeliyle doğru bilgiye ulaşılabilceği inancı hâkim olmuştur. Bu sebeple sosyal bilimler herhangi bir zamana ve mekâna ait olmayan, ön yargılarından arınmış, tarihüstü/tarihdışı bir insan modeli çizilmeye başlanmıştır. Bu durum Aydınlanma'nın sosyal bilimler üzerindeki ilk etkisidir. Aydınlanma dönemi “sosyal bilimlerin insan anlayışını” şekillendirmiştir. Asıl etkisi ve sonrasındaki tartışmalar ise yöntem üzerinde olmuştur. Bu nedenle aydınlanmacı sosyal bilimler tartışması, felsefe dışındaki sosyal bilimler açısından bakıldığında aslında/temelde metodolojik bir tartışmadır.

Sosyal bilimlerin aydınlanmacı temelde arayışı doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanmak ve insanlar ile ilgili evrensel, genel geçer yasalar ortaya koymaktı. Doğa

bilimlerinin yöntemlerine bağılı kalındığı takdirde, doğa bilimlerinin o eşsiz başarısının sosyal bilimlerde de yakalanacağı inancı hakimdi.

Eğer sosyal bilimler doğru bilginin/hakikat bilgisinin peşindeyse o halde tarihten ve kültürden bağımsız bir ortak insan doğası ortaya koymalı ve bu insan doğasının keşfine ilişkin aydınlanmanın önerdiği “nomolojik-tümevarımcı” yaklaşımı benimsemeliydi. Nomolojik-tümevarımcı yöntem; yasalara dayanan, yasa ortaya koymaya çalışan, olgulara yönelen, genel olanı ele alıp açıklamaya çalışan, soyutlamacı bir tutumla hareket eden yöntemdir (Hekman, 1999). Aydınlanmacı nomotetik tutuma göre sosyal bilimler eğer doğru bilginin peşindeyse o halde bunun önünde engel olan tarihsel ön yargının doğası ve işleyişi hakkında bir formül geliştirmek zorundalar. Çünkü bilgi sosyolojisi saf olan bilgiye ulaşabilmek, onu saf olmayan bilgiden ayırabilmek için öncelikle saf olmayan bilgiyi tespit etmelidir. İşte Aydınlanma döneminde, bilgi sosyolojisi bu şekilde tasarlanmıştır. Bilgi sosyolojisinin görevi; saf bilgiyi saf olmayan bilgiden ayırmak, tarihsel ve kültürel süreçlerin insan zihnini nasıl etkilediğini, biçimlendirdiğini, çarpıttığını ortaya koymaktır. Bu durum hem Bacon hem Kant için zaman ve mekân noktası ile sınırlı olmayan ve putlarından arınmış bir bireyin doğru ve kesin bilgiye ulaşabilmesi anlamına gelir.

Aydınlanmacı anlayışın şekillendirdiği bu bilgi sosyolojisi anlayışı, saf ve saf olmayan bilgi anlayışını sosyal bilimlere “sosyal belirlenimli bilgi ve objektif/nesnel bilgi” şeklinde uyarlar. Böylece pozitivist bilgi sosyologlarına göre; hakikat bilgisini/doğru bilgiyi bulmanın yolu sosyal belirlenimli bilgiyi ortadan kaldırmakla olur ve bunun tek yöntemi de bilimsel yöntemdir.

Kant, insanın kendi aklını bir başkasının kullanımına vermesini “ikinci bir doğa” olarak ifade etmektedir. Burada insanın kendi düşünce dünyasının üzerinde olan, onu kısıtlayan, kurallar ve yaptırımlar uygulayan bir yapay doğa söz konusudur. Bu durum insan hayatını kolaylaştırır çünkü düşünmeden yaşamak, doğruluğuna inanılan görüşleri sorgulamadan kabul etmek, kendi yerine düşünen ve karar veren kimselerin olması; özgür akıl ile alınan kararların sonuçlarına katlanma sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu yüzden caziptir, sorumluluk duygusunu ortadan kaldırır veyahut törpüler. “Benim yerime düşünen bir kitabım, vicdanımın yerini tutan bir din adamım, perhizim ile ilgilenerik sağlığım için karar veren bir doktorum oldu mu, zahmete katlanmama hiç gerek kalmaz

artık. Para harcıyabildiğim sürece düşünüp düşünmemem de pek o kadar önemli değildir; bu sıkıcı ve yorucu işten başkaları beni kurtaracaktır çünkü” (Kant, 2014, s.38). Kant bu ergin olamayış durumundan kurtulma konusunda aklını kullanan insana güvenmekte, bunu aydınlanma yolunda atılacak bir adım olarak görmektedir. Kant’a göre bu insan; geleneksel bir hale gelen bütün düşünce kalıplarına ve değer yargılarına, dini dogmalara ve siyasi otoritelere karşı eleştirel bir tutum içerisinde olan insandır.

Kant’ın aydınlanmanın ilk adımı olarak gördüğü bu “kendi aklını kullanma” konusu; özgür düşünce kapsamında bireysel olarak değerlendirilmesinin yanında, bunu engelleyen toplumsal kurum ve kuruluşlarının eleştirilmesi bağlamında toplumsal bir değerlendirmedir. Kant’a göre hiçbir toplumsal kurum kendinden sonra gelecek olanların nasıl düşünmesi gerektiğini belirleme hakkına sahip değildir. “Çünkü hiçbir çağ, bir yemine dayanarak, kendisinden sonra gelen dönemlerin hem de pek önemli konularda bilgilerini genişletmemesi ve yanlışlarını düzeltmemesi ya da Aydınlanma’da ileri gitmemesi için herhangi bir anlaşmaya yönelemez” (Kant, 1984, s. 217). Kant da Bacon (1561-1626) gibi insan zihnini sınırlayan her türlü etkenin ortadan kaldırılması gerektiğini, akli özgürleştirip önceleyerek hakikat bilgisine varılabileceğini söylemiştir. İnsan zihnini özellikle belirli bir zaman ve mekan üzerinden sınırlayan her düşüncenin aşılması gerektiğini belirtmiştir. Bacon gibi Kant’a göre de aydınlanma süreci ve bu süreçte aklın ön plana çıkması, insanları putlarından kurtaracaktır. Kant’a göre “aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olamama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olamayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının klavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olamayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunu nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının klavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır” (Kant, 1984, s.213).

Aydınlanma dönemin yaşanan gelişmeler etrafında sosyal bilimlere biçilen zamandan ve mekandan bağımsız, önyargılarından kurtulmuş insan modeli ile doğa bilimleri ile aynı araştırma yöntemini kullanma önerisi/dayatması tutumu dönemin pozitivist ve antipozitivist bilim insanları tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden ilki pozitivism eleştirisidir. Bilgi sosyolojisi eleştirel teorisyenler arasında, özellikle de anti-

pozitivist eleştirilenler ve fenomenologlar arasında ele alınmış, tartışılmış ve yeniden tanımlanmıştır. Çünkü aydınlanma dönemi öğretileri ile şekillendirilen ve ortaya konan bilgi sosyolojisi, bu bazı teorisyenler tarafından kabul görmemiş ve sorgulamaya tabi tutulmuştur. Özellikle anti-pozitivistler, pozitivistin şekillendirdiği sosyal bilimlerin amacının, yönteminin ve varsayımlarının sorgulanması gerektiğini öne sürmektedirler. Çünkü anti-pozitivistlere göre sosyal bilimler ile doğa bilimlerinin konuları temelde farklı olduğu için; ortak bir amaç ve yöntem paylaşamazlar. Sosyal bilimlerin kendilerine özgü bir yöntem belirlemesi gerekir.

Pozitivistin tanımladığı şekliyle bilim nesnel bilgi toplayıcılığıdır. (Hekman, 1999) Ancak anti-pozitivistlere göre, eğer bilim nesnel veri toplayıcılığıysa; o zaman sosyal bilimler bilimsel değildir ve olamazlar. Çünkü aydınlanma düşüncesinin tanımlanmış olduğu; nesnel/objektif, tarihten ve kültürden bağımsız bilgi anlayışı anti-pozitivistler için doğru ve geçerli bir tanımlama değildir. Anti-pozitivistler bilgi tanımlamasını; öznel/sübjektif yani kültürel ve sosyal olarak belirlenmiş olarak yaparlar. Anti-pozitivistlerin yaptığı bu bilgi tanımlaması, Aydınlanma anlayışı çerçevesinde şekillenen bilgi sosyolojisi için geçerli değildir. Aksine onun saf olmayan bilgi dediği şeye tekabül etmektedir. Tam da bu noktada “saf bilgi” anlayışından arındırılan bilgi sosyolojisi, anti-pozitivist bir yöntem için uygun bir araç durumuna dönüşür.

Anti-pozitivistlere göre sosyal bilimler; öznel/sübjektif, yani saf olmayan bilgiyi araştırması gereken bir bilimdir. Temelde Aydınlanma'nın öne sürdüğü nesnel/objektif bilginin varlığına olan inançlarını sürdürürler. Bu bilgiye ancak doğa bilimleri ile varılabileceğini de kabul ederler. Sosyal bilimleri ise bu alanın dışında durması gereken, sübjektif/öznel bilgiyi araştırması gereken bir bilim olarak konumlandırırılar. Anti-pozitivistlere göre sosyal bilimlerin amacı, bilginin sosyal temellerini açığa çıkarmak olmalıdır.

Yani aslında anti-pozitivistler objektif/mutlak bir bilginin var olduğuna olan inançlarını sürdürürler, tıpkı pozitivistler gibi. Sadece pozitivistlerden farklı olarak, sosyal bilimlerin saf olmayan bilgiyi ortaya çıkarması gerektiğini söylerler. Bu durumda anti-pozitivistler objektif/nesnel bilgiyi doğa bilimleri ile sınırlayıp, sosyal bilimleri bu alanın dışına itmişlerdir.

Aydınlanma döneminde şekillenen bilgi sosyolojisi anlayışına karşı geliştirilen bir diğer eleştiri ise anti temel arayıcı düşüncedir. Bu düşünce sosyal bilim eleştirisi bağlamında yeni olmakla birlikte, felsefi temeli on dokuzuncu yüzyıla kadar dayanmaktadır. Anti temel arayıcı düşünce Richard Rorty tarafından “temel arayıcı düşüncenin reddi” tarafından ortaya atılmıştır. (Rorty, 1979, s.357)

Hakikat/doğru, nesnellik/objektivite ve buna bağlı olarak gelişen bilim anlayışı konusunda hem pozitivistler hem anti-pozitivistler ortak görüşe sahiptirler. Aydınlanmacı hakikat anlayışı; ki bu bir temel arayışıdır, “insani varoluşun, insani bilginin temeli olabilecek tartışma götürmez unsuru bulmak anlamına” gelmektedir (Hekman, 1999, s.20). Anti temel arayıcılar bunu reddetmektedirler. “Anti temel arayıcı felsefecilerin önerdikleri şey, tarih ve kültürden kopuk bir biçimde tasarlanmış bir hakikatin/doğrunun peşine düşmek değil insani düşünce ile insani varoluş arasındaki ilişkiyi sorgulamaktır” (Hekman, 1999, 21).

Anti-temel arayıcılara göre tarihten ve kültürden bağımsız bir insan doğası veya bilgi anlayışı; hakikatin doğasına da insani varoluşun kendisine de terstir. Bu sebeple anti temel arayıcıların bilgi sosyolojisi anlayışı ile Aydınlanmacı düşüncenin belirlemiş olduğu bilgi sosyolojisi anlayışı uyuşmamaktadır. Aydınlanmacı anlayışa göre bilgi sosyolojisi öznel/nesnel bilgi ayrımı yapmalı, nesnel bilgiyi doğa bilimleri yöntemi ile ortaya çıkarmalıdır. Oysa anti temel arayıcıların ortaya koyduğu şekliyle bilgi sosyolojisi herhangi bir nitelikte bilgi ayrımı yapmaktan ziyade; insani düşünce ile insani varoluş arasındaki ilişkiyi incelemelidir. Anti temel arayıcılara göre insani varoluş ile insan düşüncesi arasındaki ilişkinin sorgulanması görevi; objektif bilgi ile sübjektif bilgiyi ayırt etmek için değildir. Aksine, bununla birlikte insanlar kendi anlama süreçlerini ve yaşamakta oldukları her şeyin genel yapısını analiz edebileceklerdir. Böylece anti temel arayıcıların tanımlamış oldukları bilgi sosyolojisi, herhangi bir bilimin alt dalı olmaktan ziyade sosyal bilimin kendisi olmak konumuna yükselmiştir.

Geleneksel bilgi sosyologlarından farklı olarak anti temel arayıcılar, insani düşünce ve insani varoluşu şekillendirdiğini iddia ettikleri arkabahçe önkabullerini (background) sorgulamışlardır. Arkabahçe, bir insanın veya bir düşüncenin ortaya çıktığı, şekillendiği ve yer aldığı bir dünyadır. Anti temel arayıcılara göre hem düşüncenin içinde

oluştığı hem de varoluşun yapıya kavuştuğu ortam olması sebebiyle; anti temel arayıcı felsefe bu arka bahçe önkabullerini ortaya çıkarmalıdır.

Anti-temel arayıcıların öne sürdüğü tezler, bilgi sosyolojisinin yeniden ele alınmasını ve tanımlanmasını sağlamıştır. Onlar, yani anti temel arayıcılar, bilgi sosyolojisini sosyal bilimlerin bir alt dalı olarak görmekten ziyade direkt sosyal bilimlerin kendisi olarak görmektedirler. Çünkü onlara göre bilgi sosyolojisi insanların içinde yaşadıkları dünyayı ve kendi anlama süreçlerini karşılıklı ele almakta ve analiz etmektedir. Tam da bu sebeple anti temel arayıcılar sosyal bilimlerin içerisinde bulunan, Aydınlanma ile şekillenmiş olan bilgi sosyolojisi geleneğini kabul etmemektedirler. Bu kabul etmeyişi ilk nedeni; o geleneğin temelde pozitivist bir anlayış temelinde şekillenmesi ve bilgi anlayışının objektif-subjektif ayrımına dayalı olmasıdır. Bir diğer neden ise farklı analiz düzeylerinde çalışıyor olmalarıdır. Aydınlanmacı bilgi sosyolojisi geleneği mevcut inanç sistemlerini kabul eder ve insanların bununla olan ilişkilerini incelerken; anti temel arayıcıların öne sürdüğü bilgi sosyolojisi ise mevcut inanç sistemlerini yani arka bahçe önkabullerini sorgulayarak başlar. Bu farklı analiz düzeyleri onları birbirinden ayırmaktadır.

Bilgi sosyolojisinin ortaya çıkış dönemi çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde ele alınmıştır. Kimi kaynaklar bilgi sosyolojisinin ortaya çıkışını sosyal bilimlerin alt dallarına ayrıldığı on dokuzuncu yüzyıla dayandırmakta, kimi kaynaklar sosyal bilimlerin ortaya çıkışına kadar götürmekte, kimi kaynaklar ise felsefi temelinin ve arka planının aydınlanmaya dayandığını söylemektedir. Tarihsel süreçte bütünlük yakalayabilmek adına, aydınlanma döneminde bu konuda ortaya atılmış olan fikirlerden başlamak gerektiğini düşünmekteyiz.

Karl Mannheim (1893- 1947) ve Max Ferdinand Scheler (1874- 1928) 'in çalışmaları ile bilgi sosyolojisi adını alan bu alan hakkında ortaya atılan ilk ifadeler Francis Bacon'a aittir. Bacon Aydınlanma döneminin önde gelen filozoflarından ve bütün çalışmalarının tek bir amacı olduğunu söyler; o da insan düşüncesini, zihnin putlarından temizlemektir. Bacon'ın zihnin putları diye ortaya attığı şeyler, çeşitli etkiler sonucu oluşmuş ön yargılardır. Bu ön yargılar, kişinin dünyaya, doğaya, bilgiye ulaşmasında olumsuz etkilerde bulunabilir, kişiyi engelleyebilir. Doğru bilgiye ulaşmayı kendine amaç olarak belirleyen Bacon, bunu yapabilmek için, zihnin bu putlardan

temizlenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Bu sebeple bu putları “idol” olarak tanımlamış ve şöyle söylemiştir: “İdoller, keyfi soyutlamalardır” (Bacon, 2012, s.18). Bacon’a göre idoller dört kategoriye ayrılır. Birinci kategori idoller, kabile idolleridir. “Kabile idolleri, bütün insanlarda bulunur. İnsanın kendisini her şeyin ölçüsü olarak görmesi, duyularını ve algılarını evrene değil kendisine yönlendirmesi, insan zihninin içbükey ve dışbükey aynalar gibi nesnelere çarpıtması bir kabile idolüdür” (Bacon, 2012, s.11). İnsanlar bu idol sebebiyle tabiatın işleyişini insan doğasının işleyişine indirger, herhangi bir önermeye karşı sorgulama yetisi ile yaklaşır, ona karşı tarafsız kalma eğilimi gösteremez aksine onu hemen, olduğu şekliyle kabul etme eğilimi gösterirler. İkinci kategori idoller, mağara idolleridir. “Mizaç, eğitim, zihnin ve bedenin yapısı, kişilerle ilişkiler, otoriteler vs. gibi birtakım sebepler tabiatın ışığını karartır ve kişiyi mağara idolüne sokar. Mağara idolü, her ferdin ayrı ayrı kendisinde bulunan idoldür” (Bacon, 2012, s.21). Mağara idolü kişiyi şunlara itmektir; kişi doğanın bilgisini yalnızca kendi mantık sistemine hizmet edecek şekilde ele alıp inceleyebilir veyahut kişi ele aldığı konularda yalnızca farklılıklara veya yalnızca benzerliklere odaklanabilir, bunları sentezleyemez. Mağara idolünün etkisi altındaki kişi yalnızca belirli çağların bilgisi dahilinde veya belirli çağlar için çalışabilir. Ayrıca bu kişi tabiat bilgisini hem kendi formu hem de genel formlar çerçevesinde değerlendiremeyebilir, onu tek yönlü ele alma eğilimi gösterebilir. Üçüncü kategori idol, pazar idolüdür. Pazar idolü: “İnsanın diğer insanlarla ilişkilerinden kaynaklanır. Bu ilişkilerde anlaşma vasıtası dildir. Kelimelere yanlış anlamlar yüklenmesi her şeyi karışıklığa itmiş ve insanları yanlış sürüklemiştir. Bu nedenle Pazar idolü en kaygı verici idol türüdür” (Bacon, 2012, s.23). Bacon, kelimeler ile algılamaya çalıştığımız şeylerin bizi hataya sürükleyeceğini öne sürer, çünkü ona göre kelimeler insan zihninin bir ürünüdür ve bu sebeple yanlış anlaşılmanın sebebi olabilirler. İnsan zihni ile ortaya atılan, tanımlanan kelimeler bir başka kişi tarafından olduğu hali ile algılanamayabilir. Özellikle de soyut ve fiillere yönelik kelimeler Bacon tarafından buna örnek gösterilir. Dördüncü ve son kategori idol ise tiyatro idolüdür. “Bu idol tabiatı kurgularla anlamaktır. Dünyayı maymunca taklit etmektir. Doğuştan gelmez. Algılama yetisine gizlice girmez ama yavaşça sokulur ve orada beslenir. Dogmalar, yanlış ispat kuralları felsefe ve bilim sistemleri, gelenek, itimat, astroloji, simya, büyü faaliyetleri ve batıl inançlar bu idolün kaynağını teşkil ederler” (Bacon, 2012, s.24). Bacon’ın tabiatı kurgularla anlamaktan kast ettiği; simya, büyü faaliyetleri, astroloji, mekanik sanatlar gibi faaliyetlerdir. Bacon’a

göre bu faaliyetler din ve teoloji tarafından engellenmiştir ve eğer engellenmemiş olsalardı sayıları çok daha fazla olabilir, bunlardan yola çıkılarak birçok hayali teori üretilebilirdi.

Bacon insan zihninin doğru bilgiye ulaşabilmesi için, tanımladığı tüm bu putlardan arındırılmış olması gerektiğini öne sürmektedir. Ona göre aydınlanmanın öne sürdüğü hakikat bilgisine ancak bu şekilde ulaşılabilir. Zihnin putları, Fransız aydınlanmasında Destutt de Tracy (1754-1836) aracılığı ile önyargı başlığında ele alınmıştır. Fakat Bacon bu konuyu daha çok doğa bilimleri çerçevesinde ele alıp değerlendirirken De Tracy konuyu sosyal bilimlere taşımış ve Bacon'ın putlarının orada önyargı olarak bulunduğunu öne sürmüştür. İşte Marx'ın özelde bilgi sosyolojisi, genelde sosyal bilimler hakkındaki düşüncelerinin dayandığı temel nokta burasıdır.

2.2. Marx ve Bilgi Sosyolojisinin İlk Dönemi

Marx'ı bir bilgi sosyoloğu olarak ele alırken iki sorunla karşılaşırız. Bunlardan birincisi; onun kitaplarının kendi içerisinde kavranabilir, ayrı birer bölüm halinde ele alınamaz oluşudur. İkinci sorun ise Marx'ın nasıl yorumlanması gerektiği sorunudur; onu Georg Lukacs (1855-1971) gibi bir hümanist olarak mı ele almalı, yoksa Louis Althusser gibi bir bilimsel sosyalist olarak mı? Hekman'ın bu sorunların ilkinde getirdiği çözüm şu şekildedir; ona göre Marx'ın Alman İdeolojisi kitabı, onun bilgi sosyolojisi konusundaki görüşleri ve konumu hakkında yeterli bilgiyi sağlamaktadır. Bu kitapta Marx'ın ideoloji üzerine bir tartışma yürüttüğünü ve bu tartışmanın da bilgi sosyolojisi çerçevesinde Marx'ın durduğu konumunu belirlediğini söylemektedir (Hekman, 1999). Bu konudaki ikinci sorun ise; Marx'ı farklı farklı yorumlayan kişilerin birleştikleri tek ortak görüş olan; Marx'ın yöntemi ve ulaştığı sonuçların nesnellik iddiası taşıdığını söylemeleri ile çözülür. Yani Marx'ı bilgi sosyolojisi kapsamında değerlendirirken, onu bu noktadan ele alabiliriz; nesnellik iddiası.

Marx'ın ideoloji konusundaki fikirlerine baktığımızda öncelikle Bacon ile olan paralellliğini fark ederiz. O da Bacon gibi insan zihnini putlardan arındırmak gerektiğini, bu putların zihnin ışığını kapattığını ve böylece hakikat bilgisine ulaşmayı engellediğini söyler. Özellikle yapmış olduğu “yanlış bilinç” açıklaması, Marx'ın, Aydınlanma'nın bir devamcısı, onun bir açılımı olarak algılanmasına sebep olur:

“İnsanlar şimdiye kadar kendileri hakkında ne oldukları ya da ne olmaları gerektiği hakkında her zaman yanlış fikirlere sahip olmuşlardır... Kendi beyinlerinin ürünleri onları yaratan beynin üstüne çıkmıştır... Öyleyse onları, boyunduruğu altında ezildikleri kuruntulardan, fikirlerden, dogmalardan hayali yaratıklardan kurtaralım. Fikirlerin egemenliğine karşı başkaldıralım” (Marx & Engels, 2003, s.13).

Ancak Marx’ın ideoloji ve bilgi sosyolojisi yaklaşımı Aydınlanma geleneğinin bir devamı olmaktan ziyade tam tersi ondan bir kopuşu simgelemektedir. Çünkü Marx bu pasaj ile Genç Hegelcileri ve Alman Sosyalistlerini eleştirmektedir. Genç Hegelcilere göre maddi hayat düşüncelerin bir ürünüdür. Oysa Marx, maddi hayatın düşüncelerimizi belirlediğini öne sürmektedir. Bu noktada Marx Aydınlanma düşüncesinden kopmaktadır.

Marx’ın ideoloji hakkındaki fikirlerine geçmeden önce “*camera obscura*” metaforuna bakmak gerekmektedir. Çünkü Marx bu metaforu, ideoloji kavramını açıklarken kullanmaktadır. *Camera obscura* Latince “karanlık oda” anlamına gelmektedir. Fotoğraf makinesinin atası olarak anılan bu aletin çalışma prensibi şu şekildedir; karanlık bir kutunun bir yüzeyine dışarıdaki ışığın içeri geçmesini sağlayan bir delik açılır ve bir mercek konulur. Işık bu delikten içeri geçer ve karşı duvara dışarıdaki nesneyi mercek dolayısıyla tepetaklak bir şekilde yansıtır. Karl Marks bu terimi ilk olarak Alman İdeolojisi eserinde ideoloji terimini tanımlamak için kullanmıştır. “İnsanlar ve sahip oldukları ideolojiler tüm ilişkilerinde sanki *camera obscura*’daymış gibi baş aşağı çevrilmiş gibi görülüyorsa, nesnelere, gözün ağ tabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir” (Marx & Engels, 2003, s.24).

Marx’a göre tıpkı *camera obscurada* olduğu gibi, ideolojik düşünceler de gerçeği tepetaklak ederler, ters gösterirler. Marx, maddi hayatın insan bilincini belirlediğini söylemektedir. Oysa ideoloji söz konusu olduğunda, bunun tepetaklak olduğunu ve tam aksini ifade ettiğini belirtir. Yani, “İdeoloji, düşüncüyü maddi hayat süreçlerinin ürünü olarak yorumlamak yerine, maddi hayatı düşüncenin ürünü olarak tasvir eder” (Hekman, 1999, s 34). İdeologların iddia ettikleri hakikat bilgisi, maddi hayat şartlarını aşan hakikat bilgisidir yani ideologlar kendi anlayışlarının, hakikati temsil ettiklerini iddia

etmektedirler. Marx bu konuyu “mülkiyet” kavramını tartışırken ele alır ve mülkiyet kavramının ideolojik oluşunu açıklarken buna değinir.

Marx’ın asıl kavranmasını istediği şey; maddi üretim araçlarını da ideolojik kavramların da aynı sınıf tarafından üretildiği konusudur. Ona göre: “Egemen fikirler egemen maddi ilişkinin, fikirler olarak kavranan egemen maddi ilişkinin ideal ifadesinden başka bir şey değildir; dolayısıyla bir sınıfı egemen maddi sınıf haline getiren ilişki onun düşüncelerini de egemen düşünceler haline getirir” (Marx & Engels, 2003, s.51)

Marx bilgi ve ideoloji kavramlarının birbirinden ayrılması gerektiğini belirterek, ideoloji kavramını gerçekliğin/hakikatin karşı kutbuna yerleştirir. Bu tavrı, onun Aydınlanmacı gelenekle paralel görünmesine sebep olsa da Marx için gerçeklik, Aydınlanmacı geleneğin aksine insanlardan, tarihten, maddi hayattan bağımsız değildir. Bilakis Marx’ın gerçeklik tanımı, insanlığın maddi hayat şartları çerçevesinde ele alınır. Marx da tıpkı Aydınlanma dönemi düşünürleri gibi ideolojinin gerçeklik üzerinde yarattığı çarpıklıkları ortaya koymak ister fakat Aydınlanmacılardan farklı olarak o, bunu maddi hayatın gerçekliğine dayandırır; saf akla değil.

2.3. *Methodenstreit* ve Alman Düşünce Geleneğinde Bilgi Sosyolojisinin Gelişimi

19. yy’ın sonları 20. yy’ın başlarında bilim dünyasında kapsamlı bir yöntem tartışması yaşanmıştır. Bu tartışma hem sosyal bilimleri hem de bilgi sosyolojisini derinden etkilemiş, bu alanda farklı anlayışların gelişmesine yol açmıştır. Methodenstreit adı verilen bu yöntem tartışmasında pozitivistler Aydınlanma geleneğinin sosyal bilimler için öngördüğü yöntem anlayışının sürdürülmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre sosyal bilimler ile doğa bilimleri arasında bir fark olmadığı için, sosyal bilimlerin doğa bilimlerin yöntemini kullanmasında bir beis yoktur. Fakat hümanistlere göre sosyal bilimler doğa bilimlerinden nitelik olarak farklıdır bu yüzden araştırmalarda doğa bilimi yöntemleri kullanılmamalıdır. Hekman’a göre bu taraflardan hiçbiri, Aydınlanma’nın, hakikatin/doğrunun bilimsel yöntem ile özdeşleştirilmesi ilkesini sorgulamamaktadır. “Aksine” der Hekman: “bu tartışma, bilimsel yöntemin sosyal bilimlere uygun olup olmadığı ve eğer uygun ise bunun nasıl bir forma bürünmesi gerektiği üzerinde odaklanmıştır” (Hekman, 1999, s.38). Hekman’ın bu tartışmada değindiği bir diğer nokta

ise bilgi sosyolojisinin sosyal bilimler içerisindeki yerinin sorgulanmamış olduğudur. Bu tarafların her ikisine göre de bilgi sosyolojisinin amacı yalnızca bilginin sosyal temellerini açığa çıkarmaktır. Yani Hekman'a göre bu tartışma temelleri sorgulanmayan bir yöntem tartışmasıdır.

Durkheim'a göre bilginin oluşumunda belirleyici olan şeyler zihinsel kategorilerdir ve bu kategoriler zihin dünyamıza, algılarımıza, yargılarımıza hükmetmektedirler. "Kategoriler zihnin normal işleyişinden ayrılmaz gibi görünmektedirler. Onlar zihnin çerçevesi gibidirler. İlkel dini inançlar sistematik olarak çözümlendiğinde temel kategoriler doğal olarak bulunacaktır. Onlar din içinde ve dinden doğmuşlardır; dinsel düşüncenin bir ürünüdürler" (Durkheim, 2011, s.140). Durkheim bu şekilde dinin toplumsallığını vurgulamaktadır. Bu aynı zamanda kategorilerin de toplumsal olduğunu söylemektir. "Oysa bizim düşündüğümüz gibi kategoriler esas itibarıyla kolektif temsillerden ibaretse, her şeyden önce grubun zihinsel hallerini göstermek durumunda olurlar; o takdirde kategoriler, grubun kurulu örgütlenme tarzına, yapısına, dinsel, ahlaki ve ekonomik vs. kurumlarına tabi olmak durumunda kalır" (Durkheim, 2011, s.147). Toparlayacak olursak; bilgiyi belirleyen şey kategorilerdir. Kategoriler dinin içerisinde konumlanmış ve din toplumsaldır, dolayısıyla kategoriler de toplumsaldır. O halde Durkheim için bilgi toplumsaldır; bireyden değil toplumdan, toplumsal kurumlardan yola çıkılarak ele alınmalı ve açıklanmalıdır.

Durkheim toplumu ele alırken onun, insan bilincinin kaynağı olduğunu söylemektir. Durkheim'ın bu görüşü bilgi sosyolojisi için oldukça önemlidir. Fakat Durkheim bunu söylerken sosyal bilimcilerin yaptıkları gözlemlerin bilimsel olduğunu, sosyal bilimcilerin de toplum için bir Arşimed noktası olduğunu belirtmiştir. Ancak bunun ne şekilde mümkün olduğunu hatta mümkün olup olmadığını açıklamaktan kaçınmış ve disiplin için büyük bir boşluk yaratmıştır. Aynı şekilde Şikago okulu da benimsemiş olduğu bireyci bilgi sosyolojisi anlayışı ile disiplinin gelişimine katkı sağlamayı başaramamıştır. Çünkü bireyci bilgi sosyolojisi anlayışı bireysel psikolojik tutumlara odaklanmış, sosyal gerçekliğe bireysel bilinçten hareketle ulaşmaya çalışmış olduğundan, bilginin sosyal inşası konusuna gerçekçi ve doyurucu açıklamalar getirememişlerdir. (Hekman, 1999).

Alman okulu teorisyenleri ise katılmış oldukları yöntem tartışmaları çerçevesinde bilgi sosyolojisinin hem yöntem bazında hem de kuramsal olarak gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Bu katkıyı sağlayanların başında Max Weber (1864-1920) gelmektedir. “Weber, anlamacı-yorumlayıcı anlayışın gelişmesine katkıda bulunmakla; toplumsal ilişki ağı içinde eylemde bulunan bireyi, onun düşüncesini, anlama ve yorumlama kapasitesini öne çıkarmakla; bilginin salt maddi koşullara, toplumsal yapıya bağlayan anlayışın karşısında olmakla; rasyonelliğin bürokraside modern toplum hayatında, endüstriyel ilişkilerde hakim olduğunu göstermekle; rasyonellik temelinde gelişen bilginin önemini vurgulamış olmakla bilgi sosyolojisi içindeki yerini almıştır” (Bal, 2015, s. 148). Görüldüğü üzere Weber sosyoloji alanına yöntem, analiz, nesnenin sınırlarını belirlemek gibi bir çok bakımdan katkı sağlamıştır. Methodenstreit alanına direkt katkısını ise şu şekilde belirtebiliriz; “Weber’e göre, nesnel analiz sadece sosyologlar sistematik bir araştırma süresinde ‘rasyonel yöntem’i kullandıkları zaman mümkün olur; yani (1) somut veriler açıkça ifade edilen kavramlar temelinde sınıflandırılmalı, (2) uygun ispat kuralları kullanılmalı, (3) sadece mantıksal çıkarımlar yapılmalıdır” (Turner, Powers & Beeghley, 2010, s. 214). Weber toplumsal düzenin, nesnel bilginin açıklanmasında Durkheim’in aksine tekil eylemlerden yola çıkılması gerektiğini söylemektedir. “Ben bir sosyologsam (ki, benim ana isteğimdir), hala kolektif kavramlarla iş gören bu şeytan işine son vermek benim gözümde önem kazanıyor. Bana göre sosyoloji, yalnızca, aza veya çok sayıdaki tekil eylemlerden yola çıkabilir” (Weber, 1990, s.205). Weber’in sosyoloji biliminin toplumsal bakış açısına yaptığı bu eleştiri, bilimin gelişmesine, çeşitli dallara ayrılmasına sebep olmuştur.

Alman okulu geleneği içerisinden bir başka isim olan Wilhelm Dilthey (1833-1911) Aydınlanma geleneğinin sosyal bilimler için belirlemiş olduğu kuralları esneterek sosyal bilimler alanına yeni bir anlayış getirmiştir. Dilthey’e göre sosyal bilimlerin konusu doğa bilimlerden farklıdır bu sebeple yönteminin de farklı olması gerekmektedir. Dilthey’e göre insan bilimlerinin amacı “özel bakışın üretebileceği belirsizlikleri kaldırarak tarihsel ve nesnel bilgiye varmaktır” (Yıldırım, 2017, s.47). Dilthey Aydınlanma geleneğinin saf bilgiye ulaşabilmek adına dışarıda bıraktığı tarih ve kültürü tekrardan insana dahil ederek kültürel bir hermeneutik anlayış geliştirmiştir. Ona göre kişi ancak tarihsel süreç bağlamında, içinde yaşadığı toplumun bütün kültürel ve

kurumsal faaliyetleri içersinde yapıp ettikleriyle anlaşılabilir. Dilthey için gerçeğin bilgisi tarihte gizlidir.

Hem Aydınlanmaya getirmiş olduğu eleştiri, hem sosyal bilimler için yaptığı yöntem önerisi ile Dilthey sosyal bilimlerin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Alman okulundan sosyal bilimlere katkı sağlayan bir diğer isim ise Max Scheler (1874-1928) olmuştur. Scheler ortaya koyduğu çalışmaları ile disipline yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmeye, disiplinin sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Bu bakımdan Scheler'e göre bilgi sosyolojisinin bir takım görevleri vardır. Bunlar;

- “1. Aklın ve onu oluşturan kategorilerin tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak değiştiğini kanıtlamak;
2. Tarih süreci içinde bilgilerin gelişim eğilimlerinin aldıkları biçimleri anlamak;
3. Örgütlü bütün kiliselerin dogmatik kalıplarını ortadan kaldırmak ve böylece gerçek bilme biçimlerinin başında gelen metafizik düşünceye ulaştırarak yolu açmak;
4. Tarihsel nedensellik bağlantılarını belirlemek, ancak, ideolojik (Hegelci), bilimci (pozitivist: Comtecu), doğacı tarih ve toplum (Marxcı) anlayışların tümünü ortadan kaldırmaya çalışmak;
5. Batılı insanın ana amaçlarından olan doğayı egemenlik altına almaya yarayan bilginin bilme biçimlerinden yalnızca birini oluşturduğunu göstermek;
6. Tek yanlı pragmatist ve teknolojik dünya görüşü ile Doğunun tinsel ve mistik kültürünü birleştirmek” (Kemerlioğlu, 1996, s.105-106).

Scheler'e göre bilgi sosyolojisi hem genel sosyolojinin hem de kültür sosyolojisinin bir alt dalıdır. Çünkü bilgi sosyolojisi genel sosyolojinin konuları olan siyaset ve ekonomi gibi alt yapı kavramlarıyla ile hem de kültür sosyolojisinin konuları olan din, felsefe-metafizik gibi üst yapı kavramlarıyla ilgilenmektedir. İdeoloji ve maddi etkenler arasındaki ilişki ve bunların bilgiyle olan bağlantısı bakımından Scheler'in düşünceleri Marx'ın düşünceleri ile paralellik göstermektedir. Fakat Scheler Marx'ın aksine maddi etkenlerin ideolojiyi belirlemediğini, ideoloji ve maddi etkenler arasında bir hirerarşik ilişkiden ziyade karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu söylemektedir. Fakat tam da bu noktada Scheler'in rölativizm ile olan ilişkisi söz konusu olmaktadır. Scheler'e göre bütün bilgi türleri sosyal olarak belirlenmektedir. Fakat aynı zamanda yine Scheler'e göre bütün bilgi türleri psiko-biyolojik bir belirlenimciliğin eseridir.

Scheler'e göre "grup ruhu" ve "grup zihni" bilgi sosyolojisinin iki önemli kavramıdır. Grup tını mit, masal, gelenek, görenek gibi bütün toplumlarda ortaya çıkan, bireye bilinci dışında aktarılan kültürel öğelerdir. Göreceli dünya görüşü grup ruhunun görüşüdür. Devlet, hukuk, eğitim gibi olgular ise grup bilincini oluşturur. Bunlar toplumun önderlerinde ve seçkin gruplarında ortaya çıkar ve toplumun geri kalanı da bu seçkin grupları izler. Grup bilinci dikey bir şekilde yukarıdan aşağıya doğru yayılır. İdeal olan her şeyin gerçeğe dönüşmesini grup bilinci sağlar. (Kemerlioğlu, 1996). Buradan bakacak olursak; Scheler'in bilgi sosyolojisi anlayışı hem grup ruhunu hem grup bilincini aynı anda işlevsel ve görünür kılmaktadır. Çünkü Scheler'e göre bilgi hem sosyal olarak belirlenir (grup ruhu) hem de psiko-biyolojik (grup bilinci) olarak belirlenmektedir.

Scheler'e göre bilgi ile toplumsal yapı arasında üç farklı ilişki türü vardır. Bunlardan birincisi karşılıklı anlamaya dayanır. Burada söz konusu olan bir gruba üye olma ve akabinde sen ve ben bilgisinin ortadan kalkması ve biz anlayışının ortaya çıkmasıdır. Bu bilgi türünün toplumun doğasında bulunduğunu söyler. İkinci ilişki türünde ise kolektif bilme biçimi ortaya çıkmaktadır. Burada aynı nesnelere aynı anlamları yükleme, ortak bir anlayış söz konusudur ve bu bilgi türü de toplumun kimliğini belirlemektedir. Üçüncü ilişki türü ise toplumsal yapının bütün bilgileri belirlediğine yöneliktir. Scheler bu üç ilişki türüne dayanarak şu sonuçlara varmaktadır; bir kişinin içinde bulunduğu topluma ait olan bilgisi empirik değil, aprioridir. Yani kişi ben olmadan önce biz olur, önce toplumun içerisinde var olur sonra kendini inşa eder. Scheler'in vardığı bir diğer sonuç ise; her toplumun kendine has bilme ve bilgi biçimleri vardır ve kişi bunu ancak o toplumsal yapı içerisinde tecrübe eder. Görüldüğü üzere Scheler'e göre bilme eylemi öncelikli olarak toplumsal yapı içerisinde gerçekleşir. Ona göre toplumsal yapı bilginin özünü, kapsamını ve geçerliliğini değil sadece bilgiyi elde etmeye çalışan zihinsel süreçlerin bir kısmını, bilginin meydana geldiği ortamı belirlemektedir. (Hekman, 1999)

Scheler, yaklaşımının muğlaklığına rağmen; bilimsel rasyonalitenin mutlak hakimiyetine karşı yaptığı meydan okuma ile alana önemli bir katkı sağlamıştır. Durkheimci Alman okulun aksine Scheler mutlak hakikat iddiasının sahteliğini ortaya koymuş, bütün toplumlar ve bilgi formları için genel geçer tek bir mutlak hakikatin

olmadığını göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Chicago okulunun aksine gerçeğin salt bireysel yollarla değil sosyal olarak inşa edildiğini söylemiştir.

2.4. Bilgi Sosyolojisi ve 20. Yüzyılın Realizm Sorunu

Scheler'in çalışmaları ile sınırları belirlenen bilgi sosyolojisi alanı daha sonra birden fazla dala ayrılmıştır. Her bir alan kendi içerisinde bir konu ve bakış açısı geliştirmiş ve diğerlerinden farklılaşmıştır. Bunlardan en önemlileri gündelik bilginin toplumsal temellerini inceleyenler ile bilgi ile toplumsal faktörler arasındaki ilişkiyi inceleyenlerdir.

Bilgi sosyolojisi alanının gündelik bilginin toplumsallar temelleri üzerinde çalışan kolu fenomenolojiye dayanmaktadır. Fenomenoloji okulu ile bilgi sosyolojisini birbirine bağlayan isim Alfred Schutz (1899-1959) olmuştur. Schutz'un ortaya koyduğu bilgi sosyolojisinin amacı; anlamın sosyal yapı içerisindeki oluşumunu açıklamak ve bireyin bu yapı içerisinde inşa ettiği gündelik bilgiyi kavramaktır. "Schutz, sağduyunun sosyal gerçeklik inşasını, biz ve onlar ilişkisini, yüzyüze ilişkileri, sınırlı gerçeklik alanları ve münasebet sistemleri gibi bir dizi anonimlik düzeyine göre tartışır. Bu kavramlarla silahlanan Schutz, sosyal gerçeğin, kendi vasıtasıyla analiz edilerek kavranabileceği kapsamlı bir yöntem geliştirir" (Hekman, 1999, s.44-45).

Schutz'a göre bilgi; belirli bir grubun üyelerinin bilmek istedikleri her şeydir ve her türlü bilgi tanımı gereği sosyaldır, yani öznelersidir. Buradan bakıldığında Schutz'un bütün eserleri bilgi sosyolojisi kapsamında değerlendirilebilir. Bunun en bariz örneği de Peter Ludwig Berger (1929-2017) ve Thomas Luckmann (1927-2016)'ın Schutzcu bir fenomenoloji ile yazdıkları Gerçeğin Sosyal İnşası isimli eserlerini "bilgi sosyolojisi üzerine deneme şeklinde" yayınlamalarıdır. Hekman'a göre Schutz'un çalışmaları bilgi sosyolojisine fenomenolojik temel sağlamak gibi bir işlevi yerine getirmiştir. (Hekman, 1999) Aynı zamanda Schutz Amerikan sosyal bilimlerine açılarak, geliştirdiği bilgi sosyolojisi anlayışını oraya taşımış ve disiplinin daha çok gelişmesini sağlamıştır.

Alana sağladığı katkıların yanı sıra, Schutz'un görüşlerinin kendi içerisinde tutarsız olduğu noktalar da mevcuttur. Schutz'a göre anlam; sosyal dünya içerisinde, bireyler arasındaki ilişki ile kurulur. Fakat Aydınlanmacı bilgi anlayışından

vazgeçemediği için; anlamın inşasını bireysel yönelmişlik ile açıklar. Schutz'un bireyci paradigmaya düşmüş olması, Husserl'in fenomenolojisinden vazgeçememiş olmasından kaynaklanır. Yani Schutz'a bilgi her daim sosyaldır fakat anlama konusunda bireysel yönelmişlik ön plandadır. Dolayısıyla, Hekman'ın da deyimiyle "Anlamın temelini bireysel intensiyonaliteye dayandırmak, bilginin ayırt edici sosyal niteliğini problemlile hale getirir" (Hekman, 1999, s.46). Schutz, Husserl fenomenolojisi ve anlama anlayışını aşamadığı için, anlamın sosyal olarak nasıl inşa edildiği konusunda da yeterince yetkin olamamıştır.

Schutz'un haricinde diğer sosyal fenomenologlar da hemen hemen aynı hataya düşmüşlerdir. Bu konuda en bariz örnek George Herbert Mead (1863-1931)'dir. Bu dönemde bilgi sosyolojisine kendine özgü bir metodoloji ve felsefi bir alt yapı sağlamak yerine; anlama konusunda bireysel psikolojiye öncelik tanımış ve sosyal fenomenoloji buna indirgenmiştir. Oysa bilgi sosyolojisi psikolojik ve bireysel indirgemecilikten kaçınması gereken, kendine felsefi bir temel kurması gereken bir alan olmaya çalışmaktadır ve bu konuda sosyal fenomenoloji bir başarı gösterememiştir. Anlaşılmıştır ki Aydınlanmacı bilgi anlayışı, özne-nesne dikotomisi ve Aydınlanma tarafından disiplin için belirlenen yöntem kesin olarak reddedilmedikçe; bilginin sosyal dünyadaki konumu ve oluşum süreci tam olarak kavranamayacaktır.

Bilgi sosyolojisinin bir diğer kolu ise bir bilgi formu ile o bilgi formunu belirleyen, oluşturan ve etkileyen sosyal süreçler arasındaki ilişki üzerinde gelişmiştir. Bu kol, tıpkı Aydınlanma döneminde olduğu gibi nesnel/objektif bilgi ile sosyal olarak belirlenmiş bilgi arasındaki ayrımı yirminci yüzyıla taşımıştır. Pozitivist tutumu benimseyen teorisyenler bilimsel bilgiyi nesnel/objektif bilgi olarak tanımlamış ve bu bilgi türünün sosyal olarak belirlenen bilgilerden ayırt edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Materyalist bir tutum benimseyen diğer teorisyen grup ise daha çok ideoloji bilgisinin sosyal olarak belirlendiğini ortaya koymak ve bunu da maddi gerçekliğin tam karşısına yerleştirmek istemişlerdir. Aslında temelde her iki grup teorisyenin ortak noktası; ideoloji bilgisini doğru bilgiden ayırt etmektir ki bu ayırım da tam olarak Amerikan bilgi sosyolojisi ile Avrupa bilgi sosyolojisi arasındaki ayrıma denk düşmektedir. Avrupa bilgi sosyolojisi daha çok materyalist bir tutum göstererek, ideoloji bilgisi üzerinde çalışmış, bilginin etkileycileri olarak sosyal faktörelere ve tarihi unsurlara ağırlık vermiştir. Oysa

Amerikan bilgi sosyolojisi anlama noktasında bireysel tutumun ön planda olduğu, tarih ve kültür dışı insan modelini temel alan, yine tarih üstü bir metodoloji anlayışı ile tam bir pozitivist tutum sergilemiştir. Ve neticede bu tutumları onları da sosyal fenomenologlar gibi; kendine ait bir yöntem ve felsefi temel belirlemeye çalışan bilgi sosyolojisi alanında başarısız kılmıştır. Bu anlayış bilginin sosyal olarak oluşumu konusunu kavrama noktasında yetersiz kalmıştır. (Hekman, 1999)

Pozitivist bilgi sosyolojisi anlayışı çerçevesinde bir dönem düşünceinin kökenleri ile geçerliliği konusunda tartışma yaşanmıştır. Bir grup teorisyen bilgi sosyolojisinin konusunun düşünceinin geçerliliği değil, düşünceinin kökeni olduğunu söylemiştir. düşünceinin geçerliliği konusunun ise felsefenin alanına girdiğini belirtmişlerdir. Bu konuda ortaya koydukları görüşler tam olarak Pitirim Sorokin (1889-1968)' in çalışmalarında ortaya konmuştur. Sorokin özel olarak bilgi sosyolojisi alanında çalışmamakla birlikte, genel sosyoloji alanında bilgi sorununu ele alıp çalışmış ve bilgi sosyolojisinin temel dayanaklarını ortaya koymuştur. Sorokin'e göre üç tür olgular sistemi vardır. Bunlardan birincisi yalnızca bir tek fiziksel-kimyasal ögesi olan inorganik olgular; ikincisi, biri fiziksel öteki canlılıkla ilgili olmak üzere iki ögesi bulunan organik olgular; üçüncüsü ise fiziksel veya canlılıkla ilgili ögelerin üstüne getirilen madde dışı anlam ögesi olan kültürel ya da üst organik olgulardır. Sorokin'e göre fiziksel bir olguya yüklenen herhangi bir anlam bir anda onun toplumsal olarak anlamını belirler veya değiştirir. Örneğin sıradan birer fiziksel madde olan bez ve sopanın birbirine bağlanması ve ona "bu bir bayraktır" anlamı yüklenmesi onu birden toplumsal ve kültürel bir değer haline getirir. (Sorokin, 1997)

Sorokin'in ortaya koyduğu sistem düzeni şu şekildedir; ona göre üç tip üst sistem vardır ve sistemlerin altında da bilim, hukuk, din, ahlak, felsefe, ekonomiden oluşan diğer alt sistemler vardır. Bunların hepsi iç içedir ve birbirini etkilemektedirler aynı zamanda hepsi en üstteki sistemden etkilenmektedirler. Buna göre her bir sistem baştaki temel belirleyici olan duyumsal, düşünsel ve idealist olan üst sistem tarafından belirlenir. Yani Sorokin'e "Her türlü 'zihin ürünü' böylelikle her uygarlık ya da üst sistem tarafından kendi yolunca koşullanır, biçimlenir ve kalıplanır. Bilimden güzel sanatlara kadar 'zihin yaratıcılığının' bütün biçimlerinin bu 'kültürel koşullanması' çeşitli biçimler gösterir" (Sorokin, 1997, s. 364). Sorokin'in bu bakış açısı pozitivist bilgi sosyolojisini

Aydınlanmacıların keskin sınırlarından biraz olsun çıkarır. Ona göre zihinsel ürünler sosyal ve kültürel unsurlarla birlikte ele alınmalı ve araştırma yöntemi olarak da bütünsel bir anlayış sunması bakımından tarih felsefesinin yöntemini önermektedir.

Sorokin'in çalışmaları çağdaşı olan Jacques Jérôme Pierre Maquet (1919-2013) tarafından devam ettirilmiştir. Aslında Maquet Sorokin'in sistem çalışmasını eleştirmiş fakat bilgi sosyolojisi disiplini tanımlarken yine onun izinden gitmiştir. Sorokin'den farklı olarak Maquet bilgi sosyolojisi ile bilgi felsefesi arasındaki ayrıma dikkat çekmiş; bilgi felsefesinin bilginin özsel yapısı ile ilgilendiğini, bilgi sosyolojisinin ise bilgi ile sosyal faktörler arasındaki ilişkiyi incelediğini dile getirmiştir. Ayrı konular ve yöntemlere sahip olmalarına rağmen bu iki alan arasında bir ilişki olduğunu da belirtmiştir. (Hekman, 1999)

Yirminci yüzyıl bilgi sosyolojisi tartışmalarının en genel konusu bilginin kökeni ve geçerliliği konusu olmuştur. Gerard de Gre bilginin geçerliliğini onun kökeninde değil, senktaks kurallarında aramak gerektiğini söylemektedir. Çağdaşı Werner Stark (1909-1985) ise bütün bu konuların bilgi sosyolojisinin alanına girmediğini, onun alanının hermeneutik ve açıklayıcı bir yöntemi kapsadığını söylemektedir. Hekman'a göre; "Geriyeye dönüp bakıldığında, pozitivist bilgi sosyologlarının, özellikle de Sorokin'in, kendi disiplinlerini davranışçı sosyal bilimin empirik standartlarına uydurmaya çalıştıkları açık gibi görünüyor" (Hekman, 1999, s.52). Fakat ortaya konan çalışmalara bakıldığında bunu başaramadıkları da görülmektedir.

Dönem tartışmaları içerisinde bilgi sosyolojisinin problemlerinin hem sınırlarının hem içeriklerinin belirsizleştiği ortadadır. Ernest Nagel (190-1985) bütün bu tartışmaları "Bilimin Yapısı" isimli eserinde toplayıp yayınlamıştır. Nagel, sosyal bilimlerde var olan 'sosyal olarak belirlenmişlik' ölçüsünü sorgular ve bunun reddedilmesi gerektiğini öne sürer. Nagel'in bu karşı çıkışı ile birlikte bir grup teorisyen bilgi sosyolojisinin aslında hiçbir deneysel geçerliliğe sahip olmadığını ve dolayısıyla bu alanın bilimsel bir alan olamayacağını öne sürmüşlerdir. (Hekman, 1999)

Başka bir grup teorisyen ise ele alınan konuların hem felsefi hem de epistemolojik yönlendirini dışarıda bıraktığı ölçüde bilgi sosyolojisinin bir bilim olarak geçerliliğinin olacağını öne sürmüşlerdir. Aydınlanma döneminin üzerinden ikiyüz yıl geçmiş olmasına

rağmen bilgi sosyolojisi alanında yirminci yüzyılda halen nesnel/objektif bilgi ile sosyal olarak belirlenmiş bilgi ayrımı ve bu iki bilgi türü için farklı araştırma yöntemleri tartışılmaktadır. Kimileri nesnel/objektif bilginin var olduğunu ve onun sosyal olarak belirlenmiş bilgiden ayırt edilebileceğini iddia ederken; kimileri sosyal bilimlere ait her türlü bilginin sosyal olarak belirlenmiş olduğunu iddia etmektedir ve görülmektedir ki aradan geçen zamana rağmen hala Aydınlanmanın dikte ettiği anlayışlardan tam bir kopuş sağlanamamıştır.

Hekman'ın deyimiyle modern pozitivistlerin bilgi sosyolojisini taşımış oldukları nokta; nesnel bilginin var olduğu ve disiplinin amacının onu bulmak olduğu noktasıdır. Pozitivist bilgi sosyolojisinin yanı sıra Marksist bilgi sosyolojisi kolu bilimsel bilgi ile ideolojik bilgi arasındaki ayrıma dikkat çekerek, pozitivistlerin düşmüş olduğu nesnellik tuzağına düşmezler. Yöntem olarak pozitivistlerin aksine dil analizi ve fenomenoloji gibi yorumcu yöntemleri tercih etmektedirler. Bu konuda bakılması gereken ilk isim, Hekman'a göre Marksist geleneğin mirasçısı olan Jürgen Habermas (1923-)'tır. Habermas'a göre insanların gerçeği kavramalarını sağlayan o bakış açısı, yine insanların doğal tarihinde gizlidir. Habermas bilginin türleri ile o bilgiyi ortaya çıkaran ilgilerin türlerini gruplamıştır. Ona göre üç farklı ilgi/çıkar türü vardır ve bunlar üç farklı bilgiyi ortaya çıkarır. Aynı zamanda bu ilgi ve bilgi türleri bütün insanlık için ortaktır. Bunlardan birincisi teknik ilgi/çıkarıcıdır ve bu ilgi türü teknik-analitik bilimlerden üretilen bilgiyi ortaya çıkarmaktadır. İkincisi pratik ilgi/çıkarıcıdır ve bu da tarihsel-hermeneutik bilimlere karakterize eden bilgiyi ortaya çıkarmaktadır. Üçüncüsü ise özgürleştirici ilgi/çıkarıcıdır ve bu da eleştirel bilgiyi üretir. (Hekman, 1999) Habermas aynı zamanda "Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine" isimli kitabında ortaya koyduğu şekliyle, sosyal bilimler için bir analiz modeli geliştirmiştir. O, sosyal gerçekliğin aktör tarafından oluşturulduğu fikrine karşı çıkarak, yorumcu yaklaşımlardaki rölativizmi reddeder. Ona göre sosyal gerçeklik kendinden "nesnel" bir ortamda kendi başına oluşmaktadır. "Sosyal eylem yalnızca dil, emek ve egemenliğin birlikte oluşturduğu nesnel bir çerçeve içinde kavranabilir" (Hekman, 1999, s.56).

Görüldüğü üzere Habermas da Aydınlanma anlayışından tam anlamıyla kopamamıştır. Sosyal eylemin nesnel bir çerçevesinin olduğuna inanmak, sosyal gerçekliğe kendini inşa eden unsurların dışından bakabileceğine inanmak demektir.

Habermas bütün perspektifini bunun üzerine inşa etmiştir. Bu konuda kendine psikolojiden antropolojiye kadar çeşitli alanlarda dayanak aramıştır. Aydınlanmanın sosyal bilimler için ortaya koyduğu nesnel/objektif bilgi anlayışı aynı zamanda yöntem anlayışının da dayatılması demektir. Habermas'a göre sosyal bilimler için geçerli olan nesnel bilgi anlayışı, doğa bilimleri için geçerli olan nesnel bilgi anlayışından farklı olduğu için; sosyal bilimlerin araştırma yöntemleri de doğa bilimlerinkinden farklı olmalıdır. Fakat bu yöntemlerin ne olması gerektiği veyahut bu farklılığın nasıl bir farklılık olduğu Habermas tarafından açıklığa kavuşturulmamıştır.

Pozitivistler ile olan ortak noktalarının haricinde Habermas, sosyal gerçekliğin şekillendirilmesinde tarih ve kültürün etkisini yok saymamaktadır. Hatta son eseri olan "İletişimsel Eylem Kuramı"nda tarih ve kültürün sosyal gerçeklik üzerindeki belirleyici rolüne vurgu yapmaktadır. Fakat yine de bu eserinde tarihin ve kültürün belirli oranda belirleyici olduğu sosyal gerçekliğin dışına çıkabilme arzusu duymaktadır. Bu arzu Habermas'ın bütün çalışmalarını belirleyen ana eksen olmuştur. Çağdaş Hans Georg Gadamer (1900-2002) Habermas'a bu konuda karşı çıkmış ve onun bu tavrını eleştirmiştir. Habermas'ın sosyal olarak belirlenmiş gerçeklik alanının dışında kendinden nesnel olan bir varlık alanını/varlığı kabul etmesini Gadamer bir saçmalık olarak değerlendirmiştir. Habermas ise bu eleştiriye karşı açık bir şekilde Aydınlanma geleneğine bağlılık duyduğunu dile getirmiştir. Habermas da pozitivistler gibi sosyal bilimler için bir nesnellik anlayışına inanmaktadır. Ve görülmektedir ki bilgi sosyolojisi alanında Marksist teori bile Aydınlanma anlayışını devam ettirmektedir.

Yirminci yüzyılda bilgi sosyolojisi alanı ile ilgilenenler yalnızca pozitivistler ve Marksistler değildi elbette. Üstelik onların ortaya koydukları çalışmalar Aydınlanma anlayışı içerisine saplandıkları için disipline katkı sağlama konusunda da başarısız sayılmalarına sebep olmuştur. Bu iki kolun haricinde bilgi sosyolojisi ile ilgilenen bir başka grup da İngiliz sosyal teorisyenler grubudur. Bu teorisyenler grubunu "realistler" başlığı altında toplanabilir. Ortaya çıkış çalışmalarına bakıldığında, "anti temel arayıcı"ların izinde olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü realistler de anti temel arayıcılar gibi bilimin kutsal sayılmasına ve her türlü bilimsel faaliyetin sosyal belirlenimden uzak tutulması gerektiği fikrine karşı çıkarlar. Fakat yalnızca bu görüşlerine bakarak realistlerin anti temel arayıcı bir perspektife sahip olduğunu söyleyemeyiz. Zaten grubun

çalışmaları tek tek incelendiğinde aslında anti temel arayıcılar ile herhangi bir başka benzerlik göstermedikleri görülmektedir. Bu teorisyen grubuna neden “realistler” dendiği konusunda bir açıklama yapmak gerekirse; bilim felsefesinde sürmekte olan realistler-rölativistler ayırımına göz atmak gerekebilir. Kısaca bilim felsefesinde rölativizm anlayışı, her teorinin kendi gerçeklik ve geçerlilik anlayışını doğurduğuna dayanır. Yani rölativizme göre teorinin dışında bir nesnel, objektif geçerlilik kuralları yoktur. Realistler ise rölativistleri, her teorinin bir gerçekliğe denk düşmediği konusunda eleştirirler. Onlara göre maddi dünya, onu algılayan zihni sınırlamaktadır. Çünkü realistlere göre algılayan zihinden bağımsız bir şekilde var olan bir dış gerçeklik olduğu sürece, bilginin doğruluğu veya yanlışlığı tartışılabilir. Bilim felsefesinde meydana gelen bu tartışma ve ayrışma sosyal bilimlere de yansımış, bilgi sosyolojisi alanında bir grup teorisyenin realizm anlayışını benimsemesini sağlamıştır (Hekman, 1999).

Sosyal bilimlerde realist kol Barry Barnes (1943-), David Bloor (1941-), Roy Bhaskar (1944-2014) tarafından temsil edilmektedir. Barnes ve Bloor ortaya koydukları eserler ile bilgi sosyolojisine yeni ve güçlü bir bakış açısı getirmişlerdir. Özellikle Bloor “Bilim ve Sosyal Muhayyile” isimli eserinde bilgi sosyolojisinin kapsamının genişletilmesi gerektiğini, bilimin de bu alana dahil edilmesi gerektiğini söyleyerek alanda yeni bir çıkış yapmıştır (Bloor, 1991). Barnes da “Bilimsel Bilgi ve Sosyolojik Teori” isimli eserinde bilgi sosyolojisinin alanının artık genişlediğini, matematik ve doğa bilimlerini de kapsadığını ve bu sebeple disipline olan ilginin arttığını dile getirmektedir (Barnes, 2009).

Barnes öne sürdüğü bu görüşünü Mannheim’ın görüşlerini eleştirerek genişletir. Barnes’a göre her türlü bilgi, bilgi sosyolojisinin alanına girmekte ve sosyolojik nedenselliğe maruz kalmaktadır. Fakat Mannheim, kendi bilgi sosyolojisini ortaya koyarken matematik ve doğa bilimlerini dışarıda bırakmış, onların bu disiplinin konusu olmadığını dile getirmiştir. Barnes bu konuda Mannheim’ı, bilimi bilgi sosyolojisinin konusu yapamamakla, disiplinin sınırlarını genişletememekle eleştirir. Aynı zamanda Mannheim’ın bilgi anlayışına da eleştiri getiren Barnes; onun bilgi anlayışının “tefekkür” olduğunu, yani “gerçekliğin yalnızca belirli kısımlarını pasif bir şekilde algılayan, ilgi ve çıkarılardan bağımsız bireylerin ürünü” olduğunu söylemektedir (Hekman, 1999, s.62). Barnes’ın getirdiği bu eleştiri şüphesiz ki Mannheim’ın “serbestçe süzülen entelijansiya”

kavramına bir vurgudur. Mannheim gerçeğin bilgisinin ancak bu şahıslar ile kavranacağını dile getirmiştir. Bu şahıslar herhangi bir toplumsal tabakaya, kuruma, kuruluşa, inanca, geleneğe veya öğreتيye bağlı bulunmaksızın, sürekli bir şekilde değişen toplumsal süreçlere hakim özgür aydınlardır. Barnes'ın burada "pasif bir şekilde algılayan" eleştirisini getirmesinin nedeni, Mannheim'ın bu aydınlarının gerçeğin bilgisinin oluşumuna hiçbir katkılarının olmayışındandır. Nitekim Mannheim'a göre zaten bu aydınlar toplumsal tabakadan izole bir haldedirler ve var olan bilgiyi elde etmektedirler. Barnes, Mannheim'a yaptığı eleştirilerin haricinde şunu da söylemektedir; her türlü bilim ve bilimsel bilgi yoruma muhtaçtır, yani hermeneutiktir. Aslında Barnes bunu sosyal bilimleri "bilim olmamakla" suçlayanlara karşı dile getirmiştir. Ona göre doğa bilimleri de yoruma muhtaçtır ve onlar da bilgi sosyolojisinin konusu içerisinde (Barnes, 2009).

Bilgi sosyolojisinin kapsamının genişletilmesi ve bilimi de içine alması konusunda Barnes ile hemfikir olan bir diğer realist teorisyen David Bloor'dur. Bloor "Bilgi ve Sosyal Muhayyile" isimli eserinde bu görüşünü açıklamaktadır. Barnes gibi o da Mannheim'ı bilimi eleştirme konusunda cesaretsiz davlanmakla suçlar. Bloor, bilimsel yöntemlerin araştırma nesnelere uygulandığı gibi bilimin kendisine de uygulanması gerektiğinin önemle altını çizer. Onun yapmak istediği bu şey bir bakıma bilimi bilime yönlendirmektir. Eğer bunu yapmazsak; yaptığımız şey sadece nesnelere doğru/yanlış ayrımlarının yapıldığı bir tür eleme olacaktır. Oysa Bloor bilgi sosyolojisinin böyle bir şey olmadığını; onun, yalnızca nesnelere değil, bilimsel bilginin nedenlerini de incelemesi gerektiğini dile getirir. Bilgi sosyolojisinin bunu yapabilmesi için diğer bilim alanlarının araştırma yöntemlerini yakından takip etmesi gerektiğini önerir. Barnes gibi Bloor'un da ortaya koymak istediği şey; bilimsel yöntemlerin bütün bilimlerde kullanılması gerektiğidir. (Bloor, 1991)

Barnes ve Bloor'un haricinde realist kolun bir diğer savunucusu da Bhaskar'dır. Bhaskar'a göre bilginin eleştirisinin yapıldığı realist görüş; bilimin özünü oluşturan fenomenlerin bilgisini elde ederek, o bilgiden hareketle onları ortaya çıkaran yapıların bilgisine erişmektir. Bhaskar, doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin temelde anlam düzeyinde aynı olduğunu fakat o anlam düzeyini ortaya çıkarma bakımından farklılık gösterdiklerini ifade eder. Diğer iki realist teorisyen gibi Bhaskar da bilimin, sosyal

bilimlerin inceleme nesnesi olması gerektiğini, bunu kabul etmeyen pozitivist ve hermeneutik görüşlerin disiplin için başarısızlık olduğunu dile getirmiştir. Bhaskar'a göre realist görüşün kabulü şu şekildedir; toplum insanlar tarafından yaratılmamıştır aksine toplum insanları öncelemektedir. Toplum olmadan insanlar var olamaz, yani toplum insan eylemlerinin zorunlu bir şartıdır. Bu gerçeği kabul etmek sosyal bilimlere yorumcu köktencilikten koruyacaktır. (Hekman, 1999)

Görüldüğü üzere bilgi sosyolojisinin Aydınlanmacı anlayışı en fazla aşma girişiminde bulunan kolu bu realist koldur. Realistler yeni bir bilgi sosyolojisi ve yeni bir nesnel bilgi tanımı yapmışlar, disiplinin sınırlarını ve konularını genişletmişler, ona yeni bir yöntem belirlemeye çalışmışlardır. Bu anlamda Pozitivist ve Marksist anlayıştan çok daha fazla yol kat ettiklerini söylemekle birlikte; onların da tüm bunlara rağmen bilimsel bilgi ile sosyal olarak belirlenmiş bilgi şeklinde bir ayrımı sürdürdüklerini dile getirmeliyiz.

BÖLÜM 3. TOPLUMSAL BİR GERÇEKLIK OLARAK DİL VE GELENEK

3.1. Toplumsal Gerçeklik

Dünya, bütün canlılar için ortak bir yaşam alanı olmasına rağmen; toplumsal bir canlı olan insan, içinde yaşadığı ‘gerçeklikleri’ şekillendirmekte, değiştirip dönüştürmekte ve kendine göre inşa etmektedir. Yaşam biçimlerimizin şekillendirilmesinde coğrafya, iklim gibi doğal nedenlerin yanında, ondan çok daha etkili toplumsal nedenlerden söz ederiz. Bu toplumsal nedenler, içinde yaşadığımız toplumun kültürü, inanç biçimleri, değer yargıları, kurumları, kuralları, bireyler arası ilişkilerin türleri gibi birçok etmen tarafından şekillenmektedir. Felsefe profesörü olan John Searle (1932-), Toplumsal Gerçekliğin İnşası isimli kitabına, “Bazı şeyler, sadece biz onların varlığına inandığımız için vardır” diyerek başlar. (Searle, 2005, s.15). Searle bu kitapta ele aldığı konuyu gerçekçilik bağlamında değerlendirmektedir. İşe, gerçekliğin iki türünü açıklayarak başlar. Bunlardan birincisi insandan bağımsız olarak var olabilen gerçekliktir. Bu gerçeklik fiziksel ve nesnel dünyaya aittir. Bu dünyanın gerçeklikleri kesin gerçekliklerdir ve olguları da Searle’ün deyişiyle *kaba olgular*dır. “Kaba olgular, var olabilmek için insan kurumlarına ihtiyaç duymazlar.” (Searle, 2005, s.16) Örneğin; dağlar, kuşlar, nehirler gibi. Bir diğer gerçeklik türü ise öznel gerçekliktir. Öznel gerçeklik, insanların kendi aralarındaki iletişim ve etkileşim yoluyla oluşturdukları gerçekliklerdir. Searle bu gerçekliklerin olgularına da *kurumsal olgular* ismini verir. Kurumsal olgular “insanların uyuşmasına bağlı olan olgular”dır. ...bu olgular var olabilmek için insan kurumlarına gerek duyarlar. (Searle, 2005, s.16) Örneğin; para, evlilik, eğitim, aile, suç gibi olgular kurumsal olgulardır.

Toplumsal gerçeklik; insandan bağımsız kesin gerçeklikler ile insana bağımlı kurumsal gerçekliklerin iç içe geçtiği bir düzende var olmaktadır. İnsan bir yandan, ilişkilerini düzenleyen ve denetleyen zihinsel gerçeklik alanında yaşarken; diğer yandan da kesin gerçeklikler dünyasının olguları ile yaşamını dizayn etmektedir. Bu iki gerçeklik alanının iç içe geçmesi, toplumsal gerçekliği oluşturur. Gerçekliğin yapılandırılmasında bireyin yaşadığı sosyalizasyon süreci oldukça etkilidir. Bu süreç içerisinde toplum;

bireyin davranışlarına, düşüncelerine, değer yargılarına, algılayış düzeyine, kimliğine varana kadar nüfuz eder ve birey kendi gerçekliğini tüm bunlar etrafında inşa eder.

Toplumsal gerçekliği şekillendiren etmenlerden ilki olan bilgiye bakacak olursak; -ki burada önem derecesine göre bir sıralama yapılmamaktadır.- İlk Çağ'dan itibaren bilgi kavramı ile ilgili çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bilgiyi toplumsal gerçeklik bağlamında ele alan Büyükkantarcıoğlu'na göre bilgi; insanın, “zihinsel süreçlerinin gelişimi sonucu edindiği bir kazanımdır” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.14). İnsan gözlemleri ve algıları sayesinde bilgiye ulaşır. Fiziksel dünyanın gözlemlenebilir, ölçülebilir, somut bilgileri nesnel bilgi olarak tanımlanır; “insanın yapılandığı öznel gerçekliğin birimleri” toplumsal bilgi olarak tanımlanır (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.14). Toplumsal bilgi, insanın diğer insanlarla ve doğa ile olan etkileşimi ve iletişimi sonucunda oluşur. Nesnel bilgiler insandan bağımsız olarak var olabilirken; toplumsal bilgiler insana bağımlıdır, insan tarafından inşa edilmiştir. Örneğin; Asya kıtasının kapladığı alan, suyun kaynama derecesi gibi bilgiler insandan bağımsız, nesnel bilgilerdir. İnsan bu bilgileri yalnızca dil aracılığıyla dile getirir. Oysa herhangi bir davranışın suç sayılması bilgisi, kadının toplumdaki annelik rolü gibi bilgiler insana bağımlı, insan tarafından inşa edilen toplumsal bilgilerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, toplumsal bilgiler belirli bir toplum içerisinde oluşmuş ve geçerlik kazanmıştır. Dolayısıyla da o toplumun gerçeği sayılmaktadır. Bunu anlayabilmek için toplumların kültürlerine bakılabilir. Kültür dediğimiz şey bir toplumun yaşayış ve inanış biçimlerini; değer yargılarını; anlamlarını yansıtmaktadır. Kültür toplumlara hastır ve toplumlar arasında değişkenlik göstermektedir. Fakat toplum genelinde kabul edilen, benimsenen, aktarılan, korunan bir konumdadır. Kültürel bilgiler, toplumsal bilgilerdir.

Bilginin toplumsal boyutuyla ilgilen Bilgi sosyolojisi, 1920'lerde Max Scheler'in çalışmaları ile resmen başlamış ve “insan düşüncesinin ve bilginin toplumsal bağlam içinde yapılanmasını, bilginin toplumlara göre değişimini, bu süreçte insanın rolünü ve gerçekliğin toplumsal oluşumunu incelemektedir.” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.16) Bilgi sosyolojisi alanında önemli bir isim olan Mannheim'a göre toplum, insan zihnini ve düşüncesini etkileyen hatta belirleyen en önemli unsurdur. Ona göre, bilgi ve düşünce birdir. Toplum tarafından benimsen değerler yani ideolojiler, bilgiyi ve dolayısıyla da düşünceyi etkilemektedir. (Mannheim, 2008). Burada önemli olan ise bilgi ve ideolojinin

toplumsal düşünceyi nasıl etkilediğidir. Tam da bu noktada Foucault'nun bilgi hakkındaki görüşlerine değinebiliriz. Foucault, toplumsal bilgilerin; ki bunlara kuramsal bilgileri de dahil etmiştir, toplumdaki ideoloji ve güç ilişkilerinden doğduğunu söylemektedir. Ona göre toplumsal bilgi, o toplumdaki hakim ideolojinin ve gücü elinde bulunduranların oluşturduğu; doğruluğu göreceli ve değişebilir bilgidir. (Foucault, 2016).Görüldüğü üzere bilgi, ideoloji ve toplumsal gerçeklikler arasında oldukça belirgin, iç içe geçmiş ve belirleyici bir ilişki vardır. Toplumsal gerçekliklere dayanılarak oluşturulan bilgi, yine bir toplumsal gerçeklik biçimi olan ideolojiden de etkilenmektedir. Aynı zamanda bilgi aracılığı ile ideolojiler inşa edilmekte ve toplumsal gerçekliklere dönüşmektedir.

Toplumsal gerçekliğin oluşumunda ve şekillenmesinde etkili olan bir diğer faktör de ideolojidir. İdeoloji sözcüğü ilk kez 1796 yılında Fransız düşünür Antoine Louis Claud Destutt de Tracy (1754-1836) tarafından, “fikirler bilimi” olarak kullanılmıştır (Bulut, 2011). İdeoloji kavramı, ortaya atıldığı tarihten bu yana birçok disiplin tarafından farklı anlamlarda ve bağlamlarda kullanılmıştır. Konu itibariyle kavramın diğer bütün disiplinlerdeki bütün o farklı kullanımlarını birleştirerek genel bir tanımı yapmak gerekirse: “ideolojinin toplumsal, tarihsel, kültürel ve politik süreçler içinde oluşarak algılanan toplumsal gerçekliği koşullayan, dile yansıtılarak söylemin yapılanmasında rolü olan, bireylerin düşünme ve davranma biçimlerine yön veren her türlü bilgi, düşünce, tutum ve değerler bütünü olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, ideoloji, bir inançlar ya da değerler sistemidir” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.87).

İdeolojik göstergeler, toplumsal gerçekliklerin yapılandırılmasında sözünü ettiğimiz kurumlar, kurumların işleyişleri, kültür, inanç biçimleri gibi unsurların tamamında kendini göstermektedir. Toplumsallaşma süreci içinde bireyin düşünme biçimlerine, neyi nasıl algılaması, neye inanması, neyi doğru kabul etmesi gerektiğine varana kadar bireyi etkiler. İdeolojiler vasıtasıyla bireyin değerler sistemi şekillenir ve bu değerler sistemi de bireyin kendi gerçekliğini inşa etmesinde rol oynayan belirleyicilerden biridir. Bu bağlamda ideolojinin bireyi ve birey vasıtasıyla toplumu etkilediği, şekillendirdiği söylenebilir. “İdeolojik tutum benzerlikleri, bir topluluğun üyelerini birbirlerine bağlayan, dayanışmayı sağlayan, kimlik tanımlarını ve davranışlarını belirleyen etmenlerdir” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.88). Bu tanım akıllara Durkheim'in “kollektif bilinç” kavramını getirmektedir. Aynı toplumun içerisinde

yaşayan bireyler ortak bir bilinci paylaşırlar. Bu ortak bilinç bireyin kişisel arzu ve amaçlarının üzerinde bulunan, toplumun geri kalanı ile aynı yere ait hissetme duygusu olarak tezahür eden birbilinçtir. (Durkheim, 2006) Buradan bakıldığında ideoloji ile kollektif bilinç arasında büyük oranda benzerlik olduğu görülüyor. Fakat kollektif bilinçten farklı olarak ideolojilerin toplum içersinde gruplaşmalara ve kutuplaşmalara neden olduğu da görülmektedir. Çünkü ideolojiler birbirlerine zıt görüşler etrafında da şekillenebilir. Bu durumda da o ideolojiyi benimseyen insanların, ideoloji etrafında kutuplaşmaları kaçınılmazdır. Çünkü ideoloji denen şey kişileri taraf tutmaya sevk eder, bir bakıma bu anlamdadır da. Bu duruma genel bir çerçeveden bakacak olursak, ideolojiler olumlu anlamda toplumda ortak bilincin oluşumunu sağlarken, olumsuz anlamda da toplum içersinde kutuplaşmaya neden olmaktadır.

Modern demokratik toplumlarda, bireylerin zihinsel ve bilişsel süreçlerini etkileyerek yetki ve yetke kazanmanın en önemli yolu iknadır. İkna, kısaca, başkalarının zihinlerini etkileyerek düşünce ve davranış biçimlerinde belli ideolojilere uygun değişiklik yaratmak olarak tanımlanabilir (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.90)

Elbette ki bu değişiklikler dil ile yapılmaktadır. Benimsetilmek istenen ideoloji dil vasıtasıyla bireylere aktarılır. Bu süreçte izlenen yöntem; bireyleri ideolojiye zorlamak değil, aksine ideolojiyi çekici kılarak bireylerin onu kendiliğinden kabul etmelerini sağlamaktır. Böylece birey kabullendiği o ideolojinin veya değerlerin kendi seçimi olduğunu, bunu özgür iradesi ile yaptığını düşünecektir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta dilin, ideolojilerin aktarım aşamasındaki rolüdür.

Toplumsal gerçekliğin bir diğer belirleyici etkeni de kültürdür. Sosyal antropolog Clifford Geertz (1926-2006)'e göre kültür, toplumu oluşturan bireyler tarafından paylaşılan bir anlam olmasının yanı sıra aynı zamanda yine toplumsal olarak ortak kullanılan sembollerde somutlaşır ve dışavurulur. (Geertz, 2010) Buradan yola çıkacak olursak anlamın oluşumunda; toplumsal bir niteliğe sahip olan kültürün oldukça önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz.

Gelişimsel ruhbilimci James Werstch (1947-) “kültürel ve toplumsal pratiklerin zihinsel süreçleri biçimlendirici özellikleri üzerinde durmaktadır.” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.41) Çünkü ona göre anlam, zihinsel süreçler içersinde oluşur ve zihin de toplumsal süreç içersinde şekillenir. Dolayısıyla toplumsal gerçeklikten ve onun bir

parçası olan kültürden bağımsız bir zihin ve anlama mümkün değildir. Werstch toplumsal gerçeklikleri inşa eden insan zihnini anlamak için insan eylemlerine bakmak gerektiğini fakat bunu yaparken, eylemleri kültürün içerisinde ele almak gerektiğini söylemektedir. “‘Eylem’ terimi, bireyin kendisi ve çevresiyle ilişkilerini oluşturan, belirleyen, tanımlayan fiziksel ya da zihinsel her tür davranış biçimi anlamına gelmektedir.” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.41) “Werstch, Habermas’a gönderme yaparak eylem kavramının önemli bir konumda olduğunu da belirtmektedir. Burada Werstch geleneklerin belirlediği *amaç yönelimli eylemlerden* farklı olarak; bireylerin kendi iradeleri ile gerçekleştirdikleri, o an yaşanan koşullar içinde şekillenen, önceden belirlenmemiş, *dinamik bir eylemden* söz eder. Bu eylem türünde kişi, “kendi düşüncelerine ve iradesine göre toplumdaki seçenekler arasında karar vermekte, değişimleri gerçekleştirmekte ve bu değişimlere ayak uydurarak gerçekliğini stratejik bir süreçte yapılandırmaktadır.” (Büyükkantarcıoğlu, 2006, s.42)

Kültürel-tarihsel psikoloji kuramının geliştiricisi olan Lev Semenovich Vygotskiî (1896-1934)’e göre insan zihni, içinde yaşadığı toplumdan etkilenir ve onun etkileyciliği altında şekillenir. Zamanla bu durum zihnin algılama ve düşünme şeklini belirlemeye başlar. Buna bağlı olarak dilin yapısı da bu algılama ve düşünce biçimlerine bağlı olarak değişmektedir. Vygotsky’ye göre zihin iki şekilde işler. Birincisi zihinler arası olarak ifade edilir. Burada kişinin diğer kişilerle olan iletişimine bağlı olarak toplumsal gerçekliğini inşa ettiği öne sürülür. Diğeri ise zihin-içi süreçtir. Burada da kişinin kendine özgü düşünce dünyasından bahsedilir. Fakat bu dünyanın sınırları da yine içinde bulunduğu toplum tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla zihnin bu işleyiş biçimi, diğerinden oldukça etkilenmektedir. (Vygotskiî, 1979).

Toplumsal gerçeklik ve kültür bağlamında; bireyin düşünce ve davranışlarını etkileyen unsurlara baktığımızda Bourdieu’nun “habitus” kavramı göze çarpmaktadır. “Bourdieu’ya göre habitus: “Bir eyleyicinin (veya benzer koşulların ürünü olan bir eyleyiciler kümesinin) pratiklerinin tümünü, hem özdeş (veya karşılıklı olarak tahvil edilebilir) kalıpların uygulanmasının bir ürünü olmasından dolayı sistemli kılan, hem de aynı zamanda başka bir yaşam stilini oluşturan pratiklerden belli bir sisteme göre ayrı kılan şeydir” (Bourdieu, 2015, s.255). Habitus için bir yaşam pratiğidir diyebiliriz. Habitus içerisinde birey davranış kalıplarını, toplumsal yapıyı, toplumsal kuralları ve

işleyişi ve kültürel öğeleri öğrenir. Aynı zamanda birey kendi yapıp etmeleri ile tüm bunların değişmesine ve şekillenmesine de sebep olur. Yani habitus için; bireyi ve toplumu içine alan karşılıklı bir etkileşim ağıdır diyebiliriz. Habitus bireyin düşünsel süreçlerinden davranışlarına, kullandığı dilden tutumlarına varana kadar bireyi oluşturmakta, etkilemekte ve şekillendirmektedir. Dolayısıyla toplumsal gerçekliğin inşasında söz sahibi olan bireyin, aynı oranda habitustan etkilendiğini görüyoruz. Kendi benzerleri ile aynı ortam içerisinde bulunan birey onlar ile ortak bir gerçeklik algısına sahip olur. Toplumsal değerleri ve gerçeklik algısını belirleyen güç, bireyin de dahil olduğu habitusu ve dolayısıyla bireyi de bu konuda etkileyecektir.

3.2. Dil ile Toplumsal Gerçeklik Arasındaki İlişki

Toplumsal gerçekliğin inşasında etkili olan bir diğer faktör de dildir. Kurumsal gerçeklik ile fiziksel gerçekliğin iç içe geçmesi alanında oluşan toplumsal gerçeklik dil ile ayrılmaz bir bütünlük içerisinde. Fiziksel gerçeklik alanında var olan kaba olgular hem insandan hem de dilden bağımsız olarak varoluşlarını sürdürebilmektedirler. Ancak bizler onları ifade edebilmek için dile ihtiyaç duyarız. “Ağrı Dağı’nın zirvesi karla kaplıdır” derken, kaba bir olguyu dille ifade etmiş oluruz. Dil olmasaydı dahi bu olgu bir gerçeklik olarak var olmaya devam edecekti. Searle’e göre bu olgular dile bağımlı olmayan olgulardır. Bir de dile bağımlı olan, dil tarafından yaratılan olgular vardır; bunlar kurumsal gerçekliklerdir. Searle’e göre dil, bu gerçekliklerin kurucu ögesi sayılır. Searle’ün bundan kastı kurumsal olguların sembolik öğeler içerdiğini düşünmesidir. Çünkü “kurumsal olguların kurulabilmesini sağlayan dilin temel özelliği, kelimeler gibi kendilerinin ötesinde bir şeyi *işaret*, *temsil* ya da *sembolize* eden simgesel araçların varlığıdır. Bu yüzden dil, kurumsal olguların kısmi kurucusudur.” (Searle, 2005, s. 84-85) Örneğin kültür kurumsal bir gerçektir ve bu yüzden dile bağımlıdır. Dile dayanarak düşünülmüş, dil yolu ile oluşturulmuş ve aktarılmıştır.

Searle toplumsal gerçekliğin bir parçası olan kurumsal olgularda dilin dört temel işlevinden söz eder. Bunlardan birincisi dilin kaçınılmaz olduğudur. Bir kağıt parçasını para olarak tanımamız için bazı dilsel ya da sembollere dayalı temsillere ihtiyaç duyduğumuzdan bahseder. Çünkü nesnelere fiziksel özelliklerinden yola çıkılarak açıklamanın mümkün olmadığını belirtir. O kağıt parçasının fiziksel doğasında para

olduğunu gösteren hiçbir işaret ya da iz yoktur. Onu para olarak kabul eden bizleriz ve bunu dil yada semboller aracılığıyla yapmaktayız. Dilin diğer bir işlevi ise *toplumsal olguların iletilebilir* olmasıdır gerektiğidir. Evlilik toplumsal bir olgudur. Searle'e göre "Sistem işliyorsa, yeni yaratılmış olgular, kişiden kişiye, hatta çıplak gözle görülmediği zamanlarda bile iletilebilir olmalıdır" (Searle, 2005, s.104) bu iletilebilirlik dile ihtiyaç duyar. Yani sistem işliyor/iletilebiliyorsa evli olduğunuzu söyleyebilirsiniz. Toplumsal olgular oldukça karmaşık oldukları için, bu karmaşık olguların temsil edilmesi dili gerektirmektedir. Bu da dilin bir diğer işlevidir. Searle, kurumsal olguların insana bağımlı olarak var olduğunu söylerken aynı zamanda da insanların eğilimlerinin, dürtülerinin ve davranışlarının üzerinde olduğunu belirtmişti. Dolayısıyla bu olgular zaman içerisinde devam etmelidir. Ancak bu devamlılık dil ile gerçekleşmektedir ve bu da dilin son işlevidir; yeniden inşa.

Kurumsal gerçekliklerin temsilleri semboller aracılığıyla yapılmaktadır. Örneğin para; kurumsal bir gerçekliktir ve bir kağıt parçası aracılığıyla temsil edilir. Bunun gibi toplumsal sembollerin dilsel ifadeleri de sözcükler aracılığıyla olmaktadır. "Bu durumda, kavramlar önce toplumsal olarak sembolik değerlerle yüklenmekte; bu gerçeklik olguları da dilsel diğer sembollerle aktarılmaktadır. Searle, bu nedenle dil ve toplumsal gerçeklik arasındaki ilişkinin döngüsel ve etkileşimsel olduğundan söz etmektedir." (Büyükkantarıcıoğlu, 2006, s.40) Dil toplumsal gerçekliği oluştururken aynı zamanda toplumsal gerçeklik de dili anlamlı ve işlevli kılmaktadır. Searle dil,düşünce ve toplumsal gerçeklik olgularını birbirlerini belirleyen ve etkileyen olgular olarak değerlendirmektedir.

Toplumsal gerçekliklerin yeniden yaratılması konusunda dilin inşa edici yönüne bakmamız gerekmektedir. Önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi; toplumsal gerçekliğin içinde olduğu ortam, fiziksel gerçeklikler ile kurumsal gerçekliklerin iç içe geçtiği ortamdır. Birbiri ile bağlantılı olan bu işleyiş içerisinde dil, hem kişilerin zihnini ve düşünce biçimlerini şekillendirir hem de bu aktarımlar sırasında gerçekliği her defasında yeniden yapılandırır.

Burada dil aracılığıyla yaratılan bir toplumsal gerçeklik biçimini ele alıp incelemek konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Fiziksel bir gerçeklik olan kağıt ile kurumsal bir gerçeklik olan ekonomi biliminin bir araya gelerek var ettiği

toplumsal gerçeklik; paradır. Cebimizde taşıdığımız kağıt parçalarının para olabilmelerinin yolu buradan geçmektedir ve bunun temelinde de kollektif niyetlilik yatmaktadır. Ekonomi kurumu ve Merkez Bankası'na göre üzerinde bazı resimler ve semboller bulunan kağıt parçaları para olarak ilan edilir ve bizler de bunu kabul ederek toplumsal bir gerçekliği yaratmış oluruz. Searle'e göre "Eğer herkes aynı anda bunun para olduğuna inanmayı bitirirse, bunun para olarak işlevi ve nihayet para olma durumu sona erer" (Searle, 2005, s.52). Bu, toplumsal gerçekliklerin yapılanmasında Searle'ün kollektif niyetlilik dediği şeydir. Burada dilin başat bir rol oynadığı ortadadır. Merkez Bankası "bu şey paradır" ifadesini dil aracılığıyla var etmektedir. Yani toplumsal bir gerçekliğin oluşumunun kritik noktası dildir.

Dilin yeniden inşa sürecine katkısı ise oldukça hassas bir noktadır. Örneğe bağlı kalacak olursak; dil tarafından yaratılan bir toplumsal gerçeklik olan para; var edildikten sonra sürekli bir şekilde kendini yenilemektedir. Varlığı kabul edildiği süre boyunca merkez bankası para basmaya yani bu toplumsal gerçekliği sürdürmeye devam edecektir. Aynı şey diğer toplumsal gerçeklik biçimleri için de geçerilidir. Örneğin evlilikler, seçimler, vaatler dil ile sürekli bir biçimde yeniden inşa edilirler.

3.3. Toplumsal Gerçeklik Olarak Gelenek

Gelenek kelimesi Oxford İngilizce Sözlüğünde "böylelikle devredilmiş; kuşaktan kuşağa (özellikle sözlü olarak) aktarılan bir ifade, inanç ya da uygulama" şeklinde tanımlanmıştır. Geleneğin hemen her tanımında üstünde durulan nokta; bir şeylerin geçmişten bugüne gelmesi, sürdürülmesi, aktarılması ve zamana rağmen hala yaşanıyor olması fikridir. Gelenekler sayesinde dinler, öğretiler, toplumsal kurallar ve yapılar, kurumlar ve bilimler varlıklarını sürdürebilmiş ve ortaya çıktıkları ilk andan itibaren bugünlere ulaşabilmişlerdir. Bu süreç içerisinde toplumsal koşulların, yönetim şekillerinin, inanış biçimlerinin, yaşama dair sahip olunan algıların değişmesi sonucu, gelenekler de değişmiş ve dönüşmüşlerdir. Çoğunlukla sabit, belirli ve değişmez gibi görünen gelenek yapısı aslında dinamik bir oluşturdur. Gelenek için tamamlanmış, bitmiş bir olgudan ziyade sürekli olmakta olan bir olgudur diyebiliriz. Gelenek içerisindeki unsurlar, gündelik hayat içerisinde sürekli bir etkileşim ve yeniden inşa halindedir.

İngilizce “*tradition*” olan ve Latince “*tradere*” kelimesinden türeyen gelenek kavramı: “Bir topluluğun mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini çok büyük sarsıntılar yaşamadan koruyup devam ettirmek amacıyla, kendinden önceki kuşaklardan devraldığı, belli bir dönüşüme uğratarak sonraki nesillere aktardığı, başta inançlar, düşüncüler ve kurumlar olmak üzere her türlü sosyal pratik” (Cevizci, 1999, s. 373) anlamına gelmektedir. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere geleneğin yapısını belirleyen birtakım unsurlar söz konusudur. Bunlardan ilki “koruma, gözetme” unsudur. Gelenek, geçmişten devraldığı bilgi ve tecrübe birikimini kendi yapısı içerisinde korumaktadır. Böylece geleneğe dahil olmuş olan şey her neyse gelecek yüzyıllara ulaşabilmektedir. Bu ulaşım, geleneğin bir diğer özelliği olan aktarım yapabilmesi sayesinde olmaktadır. Anthony Giddens (1938 -)’a göre “gelenek aynı zamanda gelecek ile de ilgilidir, çünkü mevcut uygulamalar gelecek zamanı düzenlemenin bir yolu olarak kullanılmaktadır” (Aysoy, 2008).

Geniş anlamda geleneğin, iki farklı anlamı içeren bir tanımı vardır. Bu anlayışlardan birincisi geleneği başlangıcı ve sonu olmayan bir bilgelik olarak nitelendirmektedir. Bu gelenek anlayışı mutlaka kutsal bir dine dayanır. Anlaşılmaktan öte sezgiye dayalı ve bireyler üzerinde itaate zorlayan bir yapısı vardır. Bir diğer anlayış ise; geleneği sosyal bir norm olarak nitelendirir. Buna göre gelenek; toplumsal yapıda var olan bütün normların içinde bulunan bir iskelet gibidir. Geleneğin sosyal bir norm olarak oluşması ve hakimiyet kurması oldukça uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Aynı zamanda bir diğer özelliği de birey ile iç içe olmasıdır. Her birey mutlaka belirli bir gelenek normunun hüküm sürdüğü bir sosyal çevrenin içerisine doğmaktadır. Gelenek bilgisi burada, konu gereği; sosyal bir norm olarak, yani belirli bir bağlam içerisinde var olan bilgi şeklinde ele alınacaktır.

Mannheim anlama ilişkin analizlerinde kültürel üretimin üç farklı anlam tipinden bahseder. Bunlardan birincisi nesnel/objektif anlam, ikincisi ifade edici anlam, üçüncüsü ise dokümanter anlamdır. Nesnel/objektif anlam; öznenin herhangi bir kasıtlı ve bilinçli eylemine dayanmayan, nesnenin kendinde bir şey olması ile alakalı, nesnel bir dış görünüş durumudur. Mannheim’a göre nesnel objektif anlam: “Kültürel üretim veya tezahürün yaratıcısı olan bireyin yönelimsel, kasdi edimleri hakkında hiçbir şey bilmeden de bütünüyle kavranabilir” (Mannheim, 2018, s.29). Mannheim bu konuya açıklık

getirmek için şöyle bir örneğe başvurmuştur. Arkadaşı ile sokakta yürüyen bir kişi, arkadaşının biraz ilerideki bir dilenciye sadaka verdiğine tanık olmuştur. Arkadaşının bu hareketi kişi için herhangi bir fizyolojik veya fiziksel bir fenomen değildir. Kişi tarafından bu hareket, yalnızca bir ‘yardım’ olarak anlandırılır. Mannheim bu durumun sosyolojik alana ait olduğunu, bu hareketi ‘toplumsal yardım’ başlığı altında ele aldığını dile getirir. Ona göre buradaki kültürel üretim ‘yardım’ olayıdır. Ve ekler Mannheim; burada yardım eden kişinin ve dilencinin bir önemi yoktur. Kişiler değişse dahi bu durum değişmeyecektir. İşte Mannheim’a göre bu kültürel üretimin sahip olduğu anlam türü nesnel/objektif anlamdır.

Aynı örnek üzerinden ifade edici anlamı da şu şekilde açıklamaktadır; yardım eden kişi taşıdığı duyguları ve düşünceleri arkadaşına veya dilenciye aktarabilir. Bu durumda gerçekleşen yardım hareketi aynı zamanda insaf, hayırseverlik, merhamet gibi duyguları da kuşanmış olacaktır. Mannheim buna “ilkinin üstüne binen ikinci bir anlam tabakası, yani ifade edici anlam” demektedir. (Mannheim, 2018, s. 30). İfade edici anlam özne ile sıkı sıkıya bağlı, ondan ayrı düşünülmemeyen, onun psikik dünyası ile iç içe olan bir anlamdır. Burada önemli olan öznenin o davranışla ne kastettiğidir.

Mannheim bu anlam tiplerinden dokümanter anlamın üzerinde önemle durur. Ona göre: “Bir çağın tını ya da ruhu diye adlandırdığımız bütünlük bize bu ‘belgeleyici’ anlam tarzında verilir; yaratıcı bir bireyin veya bir çağın *Weltanschauung* bütünselliğini kuran öğeyi kavrayabileceğimiz bakış açısı budur” (Mannheim, 2018, s.32). Tam da burada neden Mannheim’ın anlam tiplerine değindiğimi açıklayabilirim. Bilgi sosyolojisi problemi olarak gelenek, belirli bir konteksin içerisinde anlamlı ve ancak orada var olabilen bir bilgidir. Dolayısıyla Mannheim’ın ‘belgeleyici ya da dokümanter anlam dediği alana dahil olmaktadır. Konunun başında da ele aldığımız gibi gelenek bilgisi sabit, belirli, değişmeyen, katı bir yapının aksine; değişken, dinamik ve sürekli kendini yenileyen bir özelliğe sahiptir.

“Kuramsal düzlemde felsefi ya da bilimsel bilgi, köklü bir tarihsel gelenek içerisinde üretilir ve aktarılır” (Kılıç, 2010, s.117). Geleneğin bu süreçte iki farklı işlevi söz konusudur. Bunlardan birincisi bilginin üretildiği ortam/bağlam olması; ikincisi ise üretilen bilginin korunarak yüzyıllar ötesine taşınmasını sağlamasıdır. Bu anlamda gelenek, bilginin zamanlarüstü olmasını sağlamaktadır. Doğası gereği gelenek toplumsal

ve kültürel değerleri, öznel katkılarını, din, sanat, hukuk, felsefe gibi alanların bilgilerini içerisinde bulunduran son derece dinamik ve çok yönlü bir yapıdır. Bu çok yönlü ve dinamik yapısı onun yaratıcı bir kaynak olmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Gelenek, bilginin oluşumunda inşa edici bir karaktere sahiptir. Bu inşa sürecinin temeli anlam ve anlamlandırmaya dayanmaktadır. Anlamlandırma süreci, öznenin zihinsel dünyası, kültürel çeşitliliği ve yönelmiş olduğu nesneye ilişkin kendi zihinsel çabası etrafında özne için bir perspektif oluşturur. Bu perspektif özneyi tam anlamıyla kuşatmaktadır ve onun yorumlama, anlamlandırma etkinliğini belirleyen bağlamı olmaktadır. Yani gelenek olgusu bilgi için, onun içerisinde yetiştiği, yeşerdiği, serpilip büyüdüğü, meyve verdiği ve korunduğu, saklandığı, aktarıldığı bir bahçe gibidir. Bu bahçe için verimli toprakları ve su kaynakları olan, güneş alan, Yaşar Kemal'in tabiriyle "binbir çiçekli bir bahçe"dir diyebiliriz. (Kemal, 2019).

3.4. Dil ile Gelenek Arasındaki İlişki

Searle'e göre toplumsal bir gerçekliğin oluşumu, algılanması ve ifade edilmesinde temel iki etken dil ve zihindir. Dil basit bir gündelik iletişim aracı olmasının ötesinde kişilik, kimlik, algı dünyası, inançlar, ideolojiler, tutum ve davranışlar gibi insana özgü olan hemen her şeyi şekillendiren ve ortaya koyan bir unsurdur. Dilin gerçeklik, düşünce ve zihin ile olan bağlantısı ile ilgili çalışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Dil ile düşünce arasındaki bağlantının önemi üzerine ortaya konulan ilk çalışma 18. Yüzyılda olmuştur. 1722'de "Abhandlung über den Ursprung der Sprache" (Dilin Kökeni Hakkında İnceleme) isimli çalışmasıyla Johann Gottfried von Herder (1744-1803) dil ile düşüncenin birbirinden ayrı düşünülmeceğini, düşüncenin kendisini dil aracılığıyla ortaya koyduğunu, dilin düşünce karşısında onu yansıtan bir ayna olduğunu ortaya koymuştur. Herder'e göre dil ile düşünce arasında bir öncelik-sonralık ilişkisinden ziyade bir beraberlik ve birbirini tamamlama ilişkisi vardır. (Büyükkantarcıoğlu, 2006)

Dil ile bir toplumsal gerçeklik formu olan gelenek arasındaki ilişkiye bakacak olursak yine aynı şeyi görürüz; dil, içinde ortaya çıktığı kültürden hem etkilenir hem de onu etkiler. Örneğin denizcilik ve tarım ile geçinen farklı iki bölgenin dillerine bakacak olursak; birinde denizcilik terimlerinin, denizin hallerinin, dalga isimlerinin, düğüm teknik isimlerinin çok çeşitli olduğunu fakat tarıma dair kısıtlı sözcük sayısının olduğunu

aynı şekilde tarım ile geçinen b6lgenin dilinde de denizciliğe dair kelime sayısı kısıtlı olurken tarıma dair kullanılan kelime sayısının fazla ve çeşitli olduğunu g6r6r6r6z. Buradan yola çıkararak Şunu s6yleyebiliriz; dil, içinde Şekillendiği k6lt6r6n ihtiyaçları ve gerekliliklerine g6re gerçekliğin yalnızca belirli bir kısmını yansıtır. İhtiyaç duyulmayan diğer kısmını ise ya hiç yansıtmaz ya da kısıtlı s6zc6k sayısı ile yansıtır. Bu durum dil ile d6Ő6nce arasındaki karşılıklı ilişkinin toplumsal y6n6n6 ortaya koymaktadır.

Dil ile d6Ő6nce etkileşimi çerçevesinde gelişen gelenek yapısı, kendisini oluşturan ve geliştiren her unsur ile sıkı sıkıya bağlıdır. Geleneğin bireyler 6zerindeki belirleyici ve baskın etkisini Berger ve Luckmann'ın toplumsal nesnel gerçekliği açıklama biçimlerinden yola çıkararak açıklayabiliriz. Bireylerin toplum içerisinde sergilemiŐ oldukları b6t6n eylemleri, onların bireysel alıŐkanları olarak nitelendirilebilir. Bu alışkanlıklar uzun s6reler boyunca s6rd6ke, belirli davranış kalıplarına, 6r6nt6lere d6n6Őmektedir. Berger ve Luckmann'a g6re bu kalıplar kurumsallaŐmıŐ yapıların temelini oluşturmaktadır. Bireylerin g6ndelik hayatları içinde 6stlenip sergiledikleri belli başlı roller vardır. Birey, bu rollerin 6nceden belirlendiği bir d6nyanın içine doğmaktadır. Yani aslında bu roller nesnel birer dış gerçektir. KurumsallaŐmıŐ bir diğer dış gerçeklik de dildir. Birey dili, içinde geliştiği toplumda belirlenmiş olduğu haliyle 6ęrenir ve kullanır. Dil, eylemleri nesnelleŐtirme noktasında kritik bir 6neme sahiptir. Birey ancak dil sayesinde eylemlerini nesnelleŐtirip başka insanlarla paylaŐabilir. (Berger & Luckmann, 2008) “Berger ve Luckmann, kurumsal yapının insanın kendi bilinciyle oluŐturulduęunu, ancak, zaman içinde insanın bunları kendinden ayrı kendi iradesi dışında var olan nesnel olgular gibi algıladığını belirtirler” (B6y6kkantarcıoğlu, 2006, s.33).

Berger ve Luckmann'a g6re birey, kurumsallaŐmıŐ yapıyı yani dış gerçekliği dil aracılığıyla meŐrulaŐtırır. Bu meşrulaştırma s6recinin ilk adımı dilin kullanımı ile atılır. KurumsallaŐmıŐ gerçekliğin içerisinde bulunan olguları bilmek demek, onu ifade edebilecek dilsel yapıyı, s6z edimlerini, s6zc6kleri ve anlam yapılarını kullanabilmek demektir. NesnelleŐmiŐ ve kurumsallaŐmıŐ dış gerçeklik hem bilgi hem stat6 6retir. Bu yapı içerisinde birey yalnızca anlam y6kleme, değer verme eylemlerini değil aynı zamanda gerçekleşen eylemlerin doğru ve yanlış olarak nitelendirilmesini ve bunun sebeplerini de dilsel kodlar ile 6ęrenir. B6ylece toplumsal yapı tarafından belirlenen etik

ve ahlaki değerleri, doğru ve yanlış kavramlarını, kendisi için uygun olan ve olmayan rolleri dil aracılığıyla öğrenir. İdeolojiler, söylemler ve sloganlar üretir. Bütün bu eylem ve davranışları dil aracılığıyla kodlayarak kullanır. Yani dil burada birey için sembolik bir dünyanın hem anahtarı hem kapısıdır. Dil, toplumsal gerçeklik olgularını sembolleştiren ve bu gerçeklikler ile iç içe geçmiş şekilde bulunan bir yapıdır. Dil ile gerçekleştirilen meşrulaştırma eylemi, bu sembolik düzeni gerçek kılmaktadır.

Toplumsal bir gerçeklik olgusu olarak ele aldığımız gelenek kavramı da bir çok unsur tarafından oluşturulmakta ve beslenmektedir. Bunlardan en önemlileri davranış örüntüleri, kollektif bellek ve tabiki dildir. Özellikle kollektif bellek sayesinde geleneğin yapısı alışkanlıklar, kurallar, öğrenilen ve akabinde öğretilen örüntülere, rol biçimlerine dönüşmektedir. Bireyler tarafından dil aracılığıyla meşrulaştırılmakta ve yine dil aracılığıyla simgesel olarak kodlanıp, sembolik bir düzen haline getirilmektedir. Bu düzenin oluşturucusu ve düzeni gerçek kılan başat unsur dildir.

BÖLÜM 4. BİLGİNİN YENİDEN İNŞASINDA EPİSTEMİK CEMAATLER

4.1. Epistemik Cemaat nedir?

Sosyoloji literatürüne Ferdinand Tönnies (1855-1936) tarafından kazandırılan cemaat ve cemiyet kavramları, nüfus ve toplumsal ilişkiler bağlamında birbirinden ayrılmaktadır. Tönnies'e göre cemaat; komşuluk ilişkilerinin ön planda olduğu, arkadaşlık/akrabalık ilişkilerine ve kan bağına dayanan ilişkilerden oluşur. Cemiyette ise çok daha resmi bir ilişki söz konusudur. Bireyselleşme ön plandadır, temel belirleyici olan hukuk sistemidir. (Tönnies, 2019)

Epistemik cemaat terimi, literatüre Ludwig Fleck (1896-1961) ve Michael Polanyi (1891-1976) ile girmiştir. Ludwig Fleck 1935 yılında *Bilimsel Olgunun Doğuşu ve Gelişimi* isimli bir eser yayınlamıştır. “Fleck, bilimsel cemaati; düşünceleri karşılıklı mübadele eden veya entelektüel etkileşimi idame ettiren kişiler cemaati diye tanımlar” (Arslan, 2017, s.110) Fleck ve Polanyi bilimsel cemaat kavramını araştırmalarının konusu yapmışlardır. Daha sonra 1950’li yıllarda bu kavram Edward Shils (1910-1995) tarafından geliştirilmiş ve sonrasında da sosyoloji literatürünün kavramı haline gelmiştir.

“Epistemik cemaat iki düzeyde var olur. Dar anlamda bilgiyi inşa eden, işleyen ve taşıyan uzmanlar düzeyinde epistemik cemaat ve geniş anlamda, uzmanlar düzeyinde epistemik cemaatin icra ettiği faaliyete inanan, bu faaliyete yüksek bir değer atfederek bulgularını kullanan bütün insanlar düzeyinde global epistemik cemaat” (Arslan, 2017, s. 104).

Epistemik cemaatin bilgi ile olan ilişkisi temelde bilginin toplumsal bir olgu olması fikrine dayanır. Bilgi, toplum tarafından ve toplum içerisinde şekillenir, inşa edilir, işlenir, geliştirilir ve gelecek kuşaklara aktarılır. Dolayısıyla bilginin varoluşu hiçbir zaman tek bir insana indirgenemez. Robert Merton’ın (1910-2003) da söylediği gibi: “Ne bilginin ne de özel olarak bilimsel bilginin bir Robinson Crusoe’si vardır; toplumsal bağlardan arınmışlık lüksüne sahip birey bilim adamı yalnızca bir illüzyondur” (Merton, 1973, s.374-75). Bu durumda bilgi konusunun sosyolojik olarak ele alacağı zaman cemaat kavramına başvurmak kaçınılmazdır. Çünkü cemaat yani epistemik cemaat,

bilginin varoluşsal zorunluluğudur. Epistemik cemaatten söz etmeden bilgiden söz edemeyiz, bilgi onsuz var olamaz.

Bilginin bütün insanlıkla ortak bir şekilde üretiliyor olması, ortak amaçlara hizmet ediyor olması, paylaşılabilir olması onun en önemli özelliğidir. Bu ortaklık da onu bir cemaate bağlı kılmaktadır. Fakat bu cemaatler planlı programlı şekilde kurulan kuruluşlar değildir. Daha çok aynı amaç, aynı dil, aynı yöntem etrafında bir araya gelen, dayanışmaya önem veren, aynı sorunları çözmek için uğraşan ve aynı inançları paylaşan insanların bir araya gelmeleri sonucu oluşurlar. Diğer tüm kurumlar gibi kendiliğinden ve en az onlar kadar kapsayıcıdır.

Epistemik cemaat kavramı tanımı ve içeriği itibariyle bir takım başka kavramlarla eş anlamlılık gösterir. Bu diğer kavramlar şunlardır; “görünmeyen kolej”, “entelektüel cemaat”, “bilimsel cemaat ya da araştırma cemaati”, “sosyal çevre”, “şebeke”, “tutarlı sosyal grup”, “güvenirlik çevresi”. Yalnızca ayrıntılarda farklılık göstermekle birlikte temelde hepsi aynı şeye tekabül etmektedir; bilimsel bilginin veyahut bilim faaliyetinin bir grup insan (bilim insanı) tarafından icra edilmesi, üretilmesi ve aktarılması. (Arslan, 2017)

Kendi içerisinde bir hiyerarşik yapılanması, standartları ve iletişim ağı bulunan epistemik cemaatler için aynı zamanda normlara dayalı cemaatlerdir diyebiliriz. Bu normlar bilim insanlarının davranış ve faaliyetlerini düzenleyen, yönlendiren ve onları bir arada, belirli bir sistem içerisinde tutan birtakım kurallardır. Sistemin tutarlılığı ve devamlılığı, bu normların bilim insanları tarafından içselleştirilmesine bağlıdır. Aynı zamanda bu normlar üyesi olunan epistemik cemaatin sınırlarını ve kimliğini belirlemektedir.

Epistemik cemaatlerin normlara dayalı bir cemaat olduğu konusunda bir fikir birliği söz konusu olmasına rağmen, bu normların neler olduğu ve nasıl belirlendiği konusu tartışmalıdır. Bilim sosyolojisinin kurucu ismi olan Merton, bilim insanları için, “bilimin ethosu” adını verdiği birtakım kısıtlamalar ve kurallar öne sürmüştür, bunlara uyularak elde edilen bilginin geçerli ve meşru olacağını, böylece doğanın evrensel bilgisine ulaşılabileceğini öne sürmüştür. Merton’ın öne sürdüğü bu kurallar şunlardır; universalizm yani tarafsızlık, komünalite yani bilimsel bilginin tüm insanlığa ait olması,

özel çıkar ve ilgilerden bağımsızlık, organize edilmiş şüphecilik, özgünlük, tevazu, rasyonellik ve bireycilik. Merton'a göre bu normlar bilimsel cemaati her türlü bilim dışı faaliyetten koruyacaktır. Fakat Merton'ın öne sürdüğü bu normlar bilimsel cemaat içerisinde geçerli olan normlar değildir. Bunlar daha çok "olması gereken"leri ifade eden bilimsel cemaatin idealleridir. Çünkü bilimsel cemaatler arasında rekabet vardır ve bilim insanları bu rekabet ortamında başarılı olabilmek için üyesi oldukları bilimsel cemaatin çıkarlarını benimsemektedirler. Veyahut Merton'ın normlarına göre üretilen bilimsel bilgi bütün insanlığın ortak malı olmalıyken, genelde öyle olmaz. Üretilen bilimsel bilgiler askeriye veya endüstride kullanılmak üzere gizli tutulabilirler. Görülmüştür ki bilim insanları Merton'ın onlar için ortaya koyduğu normlara değil, üyesi oldukları cemaatin kendi normlarına ve çıkarlarına uygun davranmaktadır. Arslan'a göre Merton'ın ortaya koyduğu bu normlar, yazıldığı dönem itibariyle düşünülürse; Nazi bilimine tepki olarak yazılmıştır. Olanı değil, olması gerekeni ortaya koyan, bilim insanlarının nasıl çalışması gerektiğini belirleyen, bilimin ideallerini yansıtan normlardır. (Arslan, 2017).

Fakat bu epistemik cemaatin normlara dayanıyor olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Merton'ın ortaya koyduğundan farklı olarak; her epistemik cemaatin kendi sistemi ve normlar düzeni vardır. Konu, yöntem, kapsam bakımından birbirlerinden farklı oldukları için, kabul ettikleri normlar da birbirinden farklıdır. Bu konuda Merton'ın peşine düştüğü evrensel bilimsel normlardan söz edemeyiz. Bilimsel normlar bir epistemik cemaatten bir başka epistemik cemaate değişir. Epistemik cemaatler doğadan aldıkları bilgiyi insana ulaştırırken dili kullandıkları için, dile dayalı yapılardır. Doğanın dili yoktur, doğada kavramlar ve kelimeler yoktur. Fakat ona bakan, onu inceleyen, ondan bilgiyi alan insanların dili vardır ve bilgi o dil sayesinde varlık kazanmaktadır. Arslan'ın da deyimiyle: "Bilimin dili yoktur, bilimsel cemaatin dili vardır" (Arslan, 2017, s.131-132). Bilimsel dil, epistemik cemaatin en önemli unsurudur. Onu diğer cemaatlerden ayırdığı gibi, aynı zamanda kendi içerisinde de iletişimin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bilimsel cemaatleri birbirinden farklı kılan şey dillerinin farklı oluşundan öte; daha çok benimsemiş oldukları normlar, amaçlar, bir araya geliş sebepleri ve toplum içerisindeki konumlarıdır.

Her epistemik cemaatin kendi içerisinde geçerli bir dili vardır. Çünkü her epistemik cemaat birbirinden farklıdır. Hatta bazen bir epistemik cemaatin içerisinde bile

farklı dilsel yapılar oluşmaktadır. Örneğin sosyoloji literatüründe Weber ile Marx çalışmalarının dilleri birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temel sebebi kullanılan kavramlardır. Kavramlar, dilin en önemli yapı taşlarıdır. Bilim insanları tarafından geliştirilen bu kavramlar, geliştirildikleri alan içerisinde anlam ve varlık kazanırlar. Peter Winch (1926-1997) dünyanın bize kavramlar aracılığıyla sunulduğunu söyler; ona göre kavramlar değiştikçe, insanların dünyayı algılama şekilleri ve dolayısıyla algıladıkları dünya imgesi de değişmektedir. (Winch, 1984). Bu durum bizlere gerçeklik algısı ile dil arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Diğer diller gibi bilimsel dil de geleneklere dayalıdır. Doğadaki ve toplumdaki gerçeklikler bilimsel cemaatin diliyle birlikte kavramlara, teorilere, yasalara dönüşmektedir. Bilimsel dil ne kadar teknik olursa olsun, asla toplumsallıktan uzak değildir. Çünkü her şeyden önce dili üreten yapı, toplumsal bir yapıdır. Ayrıca kullanılan dil de toplumsal bir olgudur. Dolayısıyla bilimsel dil için yapılan; teknik olduğu için toplumsallıktan uzaktır eleştirisi yersiz bir eleştiridir.

Bilimsel dili diğer herhangi bir dilden ayıran en önemli unsur; bu dilin, kullanıcılarına öğrettiği bakış açısıdır. Bilimsel dili kullanmaya başlayan kişiler, dilin ürettiği kavram ve kategorileri bilimsel cemaatin normlarına, çıkarlarına ve amaçlarına uygun kullanmayı da öğrenirler. Yani bu dili kullanmaya başlayan kişiler, bu dil vasıtasıyla üyesi oldukları bilimsel cemaati hem beslemekte hem de yeniden üretmektedirler.

İnanç ile bilgi arasına çizgi çekip birbirinden ayırmak ve dahası bunları birbirine zıt kavramlar olarak konumlandırmak pozitivistin temel argümanlarından biridir. Bu anlayışa göre bilim inançların değil, bilginin üzerine kurulmalıdır. Bilim insanları inanan kişiler değil, deneyler yapan, doğa bilgisinin peşinde olan insanlar olmalıdır. Fakat bu anlayış günümüze kadar büyük eleştirilere uğramış ve geçerliliğini yitirmiştir. Özellikle bilim insanlarının kendileri burada kastedilen inancın herhangi bir dine dair duyulan inanç olmaktan öte, herhangi bir inanç formu olduğunu söyleyerek bunun geçersiz olduğunu öne sürmüşlerdir. Çünkü bilim insanları dahil bütün insanlar bir eylemde bulunurken belirli bir inanca göre hareket etmektedirler. Bu durum onların bilgiye ulaşamayacakları, ulaştıkları bilginin doğru veyahut geçerli olmadığı anlamına gelmemektedir.

Arslan'a göre "Bilmek, özel türde bir inanç formudur" (Arslan, 2017, s.138). İnsanlar inanmak için bilgiye ihtiyaç duymazlar. İnanılan şeyin doğruluğu ve inanan kişi tarafından farkındalığı ölçüsünde, o şeyin bilindiği söylenebilir. Arslan konuyu daha anlaşılır kılabilmek adına inanç ile ilgili üç farklı kavram ortaya atmış ve onları bilgi ile ilintili değerlendirmiştir. Bu kavramlardan ilki "inanç"tır, ikincisi "inançsızlık ya da inanmama", üçüncüsü ise "hiçbir inancı olmama"dır. Arslan burada inançsızlığın da bir inanç formu olduğunu söyler; eğer biz bir şeyin yanlış olduğuna inanıyorsak, aynı zamanda o şeyin doğru olmadığına inanırız. Ve hiçbir şeye inancı olmamak da bir boşlukta kalma duruma tekabül etmektedir. Bu noktada Arslan, bilimin her durumda bir inanç ile iç içe olduğunu hatta deyim yerindeyse "bir inançlar-şebekesi" olduğunu dile getirmektedir. (Arslan, 2017).

Deney yolu ile elde edilmiş bilgiye bilim dünyasında "doğru inanç" denmektedir. Bir bilginin doğru olup olmadığına karar verilmesini sağlayan evrensel belirli birtakım kriterler yoktur. Bu noktada devreye epistemik cemaatler girmektedir. Epistemik cemaatler bilginin doğruluğunu tayin eden kurumlardır ve bunu kendi iç dinamiklerine, değer yargılarına, bağlı oldukları normlara göre yapmaktadırlar. Yani bu konuda genel geçer yasalar yerine, epistemik cemaatten epistemik cemaate değişen ölçütler söz konusudur.

Epistemik cemaatlerin sahip oldukları inançlar veyahut dogmalar, sanıldığı gibi dini inançlar/dogmalar değildir. Onlar, Kuhn'un "inançlar şebekesi" dediği paradigmaların içerisinde ortaya çıkarlar. Her epistemik cemaat, kendilerinden önce ortaya atılan bir paradigmanın etrafında şekillenir ve kendilerini de bu paradigmanın inançlarına göre inşa ederler. Arslan'a göre "Tarihi gelişim içinde, dini cemaatten bilimsel cemaate geçilirken ya da daha düzgün bir söyleyişle, bilimsel cemaat dini cemaatten yerini alırken dogmalar alanından, dogmalardan arınılmış bir alana geçilmemiştir; dini dogmalar alanından bilimsel dogmalar alanına geçilmiştir" (Arslan, 2017, s. 140). Bu durumda dogmasız bir epistemik cemaatten söz etmek mümkün değildir. Sadece onların sahip oldukları dogmalar bilimsel dogmalardır, mitolojik ya da dini değil. Epistemik cemaatler kendi varlıklarını sürdürebilmek için bir inançlar şebekesine yani bir paradigmaya bağlı olmak zorundadırlar.

4.2. Edward Shils ve Epistemik Cemaat

Epistemik cemaat kavramının sosyoloji literatürü içerisinde yer edinmesinde büyük katkıları olan Edward Shils (1910-1995) bilgi kavramını her daim epistemik cemaat kavramı ile birlikte kullanarak; bu iki kavramın birlikteliğinin ne denli önemli ve gerekli olduğunu göstermeye çalışır.

Shils'e göre cemaat yapısının en önemli unsuru cemaate dahil olan her bireyin aynı standartlara sahip olmasıdır. Bu entelektüel cemaatler bir kurum veyahut kuruluş olmaktan ziyade, ortak bir konu ve amaç için insanların bir araya gelişinden oluştukları için yazılı bir hukuk metnine ihtiyaç duymazlar, böyle bir metinleri yoktur. Fakat bütün üyeleri için geçerli olan standartları, yazılı olmayan bir hukuk sistemi görevi görmektedir. Her bir üye bu ortak standartlar çerçevesinde hareket etmekte, çalışmakta ve yapı tarafından da bu standartlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu standartlar her daim uygulanmakta olduğu için sürekli geçerlidir, yazısız olması buna engel değildir.

Shils'in entelektüel cemaat kavramını tam olarak ortaya koyabilmek için, onun merkez-çerçe kuramına bakmak gerekmektedir. Shils'e göre:

“Her toplumun bir merkezi vardır, toplumun yapısında bir merkezi kuşak vardır. Bu kuşak toplumun üzerinde yer aldığı ekolojik bölgede yaşayanları etkiler. Topluma üyelik, bu merkezi kuşakla kurulan ilişkilerle belirlenir. (...) Merkezi kuşak, mekân bakımından yeri belirli bir şey değildir. O her zaman, toplumun yaşadığı sınırları belirli bir bölgede takribi bir mevkie sahiptir. Merkez ya da merkezi kuşak, değer ya da inanç alanlarından oluşan bir fenomendir. O, toplumu yöneten inançlar, semboller ve değerler düzeninin merkezidir; merkezdir, çünkü daha fazla küçültülemeyen ve nihai birim olma özelliğine sahip bir ünitedir. Merkezi kuşak kutsalın doğasına sahiptir. Merkez aynı zamanda bir eylem fenomenidir. Merkez kurumlar içinde bir faaliyetler, roller ve şahsiyetler yapısıdır. Değerlerin ve inançların merkeziliği bu rollerle cisimleşerek doğar” (Shils, 1961, s.117).

Shils entelektüel cemaatten bahsederken onun evrensel yönüne değinir. Shils'e göre bu cemaat evrensel çerçevede bir entelektüel cemaattir. Her yapının olduğu gibi bu cemaat yapısının da bir merkezi ve çevresi vardır. Merkez kısım yaratıcılığın, üretkenliğin, bağlılığın korunduğu bir yerdir. Bu yer bir enstitü, bir okul, bir ülke olabilme özelliği taşır. Aynı şekilde çevre kısım da bu merkezin ürettiği bilimi ve bilgiyi yayma, işleme ve devretme işlevlerine sahiptir. Shils, merkezin yönetme, yönlendirme, hakem olma özelliği sergilediğini söyler. Bu durumda çevre de yönetilen, oynayan ve tekrar eden taraf

olmaktadır. Ayrıca Shils merkez ile çevre arasında bir eşitsizlik olduğunu da belirtmektedir ve bu eşitsizliği “yaratıcılar ile tüketiciler arasındaki eşitsizlik” şeklinde tanımlamaktadır (Shils, 1972, s.360). Shils’in burada bahsettiği eşitsizlik cemaat içerisindeki bireylerin arasında yaşanan eşitsizlikten çok; o büyük evrensel cemaat içerisinde yer alan kurum, kuruluş, yapı ve yayınlar arasındaki eşitsizliktir. Yani eşitsizliğin boyutu çok daha büyüktür. Merkez, çevrenin ve her bir bireyin ne yapacağını belirlemekle kalmamakta ve ayrıca aldığı kararları da çevre için deyim yerindeyse arşimed noktası kılmaktadır. Böylece bireyin cemaate üye olabilmesi, yaptıklarının kabul görmesi gibi noktalar tamamen merkezin elinde bulunmaktadır.

4.3. Price Ve Crane - Görünmeyen Kolej

Shils’in merkez-çevre teorisindeki merkez kısmı, Derek J. De Solla Price (1922-1983) ve Diana Crane (1933-)’de görünmeyen koleje denk düşmektedir. “Görünmeyen kolej kavramı ilk kez ünlü fizikçi Robert Boyle (1627-1691) tarafından, 1645 yılında Londra’da kurulan Gersham College’da bir araya gelen bir bilim adamları grubunu tanımlamak için bir mektupta kullanılmıştır.” (Arslan, 2017, s.116). Bu kolej bilim tarihinin ilk görünmeyen kolejidir. Bu kolejin üyeleri birbirlerini yakından tanımakta ve sürekli bir şekilde iletişim halinde bulunmaktadırlar. Toplamda otuz kırk kişi kadar bu kolej üyeleri, kendi içlerinde üç ayrı bölüme ayrılmaktadır; bir kısım felsefe ve politika ile, bir kısım fizik, kimya ve astronomi ile bir diğer kısım da sosyal ve ahlaki reformlar ile ilgilenmektedirler. Daha sonra her bir bölüm bağımsız bir kurum olarak görünürlük kazanmıştır.

Görünmeyen kolej için bilim dünyasının, evrensel epistemik cemaat olgusunun en küçük ve en temel yapı taşıdır diyebiliriz. Görünmüyor oluşunun sebebi, içerisindeki etkileşimin yüz yüze oluşudur. Bu etkileşim şekli yüzünden bu kolejin kurum olarak tespit edilmesi zordur. Fakat bu yapılanma bilimsel araştırmaların ve dolayısıyla inşa edilen bilimsel bilginin kalbini oluşturmaktadır. Bu kolej olmaksızın herhangi bir bilimsel araştırmadan, bilimsel bilgiden ve hatta yöntemden dahi söz etmek mümkün değildir. Herhangi bir bilimsel araştırma eyleminin temeli araştırmayı yapan ekibin iletişim içerisinde bulunmasına dayanmaktadır. İletişim halinde olmadan bir araştırmayı yönetmek ve ondan bilgi elde edebilmek mümkün değildir. Tıpkı epistemik cemaat olmaksızın bir

araştırmanın var olamayacağı gibi. Dolayısıyla görünmeyen kolejin, her şeyden önce, bir iletişim cemaati olduğu ortadır. (Arslan, 2017)

Arslan'ın çalışmasında detaylı bir şekilde ortaya koyduğu gibi; “bütün bilimsel disiplin ve araştırma alanları bir görünmeyen kolejle birlikte doğmuşlardır.” (Arslan, 2017, s.117). Modern fiziğin ve sosyal bilimlerin doğuşu bu görünmeyen kolejler sayesinde olmuştur. Aynı sorun, aynı konu etrafında bir araya gelen, aynı dili konuşan bu bilim insanları daha sonra bir yayın organı çıkararak kendilerini görünür kılmaya başlamışlardır. Böylece ele aldıkları, ilgilendikleri problemler belirli kategorilere ayrılmış ve zamanla her biri ayrı birer kuruluş olarak kendilerini var etmişlerdir. Örneklendirmek gerekirse;

“Bu tür yayın organlarının bilinen örnekleri arasında en başta geleni ve ilki 1660 yılında Londra’da kurulan Royal Society’nin 1665’ten itibaren yayınlanmaya başladığı Philosophical Transactions of the Royal Society’dir. Aslında tarihin ilk bilim cemiyeti İtalya’da Roma’da 1600-1630 yılları arasında faaliyette bulunmuş olan Lincei Akademisi, ikincisi ise Floransa’da 1651-1667 yılları arasında yayınlanmış bulunan Cimento Akademisi’dir. Ancak bilim tarihi içinde bir model fraksiyonu gören Royal Society’dir” (Arslan, 2017, s.118).

4.4. Thomas Kuhn – Paradigmatik Grup

Felsefe sözlüğünde tanımlandığı şekliyle paradigma: “yönlendirdiği bilim dalında, araştırmanın kurallarını ve standartlarını koyan, bu alanda çalışan bilim adamlarının problem çözme çabasını koordine eden ve yöneten teori, teorik çerçeve” demektir. (Cevizci, 1999, s.675). Paradigma kelimesini bilim felsefesi literatürüne armağan eden kişi Thomas Kuhn (1922-1996)’dur. Bir bilim tarihçisi olan Kuhn çalışmalarıyla bilimin nasıl geliştiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Fizik bilimi öğrencisi iken katıldığı bir program sırasında bilim tarihi ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu program boyunca, doğa bilimciler ile sosyal bilimciler arasındaki konu, yöntem, geçerlilik gibi çeşitli alanlarda farklılıklar olduğunu görmüştür. Bu farklılıkların kaynağına inmeye çalışan Kuhn “paradigma” kavramına ulaşmıştır. Kuhn’a göre paradigma: “bir bilim çevresine belirli bir süre için bir model sağlayan, yani sorular ve çözümler temin eden, evrensel olarak kabul edilmiş bilimsel başarılar”dır (Kuhn, 1982, s.42).

Kuhn, paradigma kavramı üzerinden bilimlerini ikiye ayırır; normal bilim, devrimci bilim. Ona göre normal bilim; paradigmayı veri olarak ele alıp, yürüttüğü çalışmalar ile bu verilerin kesinliklerini arttırır, paradigmayı onaylar. Normal bilimin amacı hem paradigma ile doğayı yani inceleme nesnesini birbirine uydurmak hem de paradigmanın yaygınlaşmasını sağlamaktır. Kuhn, bir paradigmanın bazen bazı verilerle ters düşebileceğini de dile getirir. Bu gibi durumlarda bilim dünyası paradigmayı sorgulamaya, eleştirmeye ve sonunda değiştirmeye karar verir. İşte bu bilim devrimci bilimdir. Devrimci bilim mevcut paradigmanın verilerini yetersiz gördüğü için, o veriler ile var olan gerçeği açıklayamadıkları için onun değişmesi, yerine yeni bir paradigmanın geçmesi gerektiğini söyler. Kuhn bir paradigmanın değiştirilmesinin her daim bir grup insanla bağlantılı olduğunu dile getirir. Bu bir grup insan, mevcut paradigmanın artık yeterli olmadığını veyahut geçerliliğinin düşük olduğunu gözlemler ve bunu duyururlar. Daha sonra bilim dünyası durumu değerlendirir ve paradigma değiştirilir. “Kuhn, bilimsel devrimin (ya da devrimci bilimin) sorunları algılama ve çözüm önerileri üretmede bir paradigmanın yetersiz kalması ve yerine yeni bir paradigmanın ortaya konması olarak ifade eder.” (Bal, 2015, s.40)

Kuhn paradigmayı bir grup bilim insanının paylaştıkları olarak tanımlarken, diğer taraftan da bilimsel topluluğu; bir paradigmayı paylaşan insanlar olarak tanımlar. Yani Kuhn’a göre paradigma ve bilimsel topluluk karşılıklı olarak birbirini inşa eder ve bilimsel bilgi yalnızca tek başlarına bilim insanlarının değil, daha çok bir bilim topluluğunun eseridir. Bu yüzden bilimsel bilgiyi veyahut paradigmayı anlamının yolunun, onu üreten bilim insanları topluluğunu anlamaktan geçtiğini belirtir. Bilginin varoluşu aşamasından doğruluğu, geçerliği ve kabulü aşamasına kadar bütün süreçleri onun ortaya çıktığı sosyal çevre ile yakından ilişkilidir. Kuhn’un bilgiyi anlamakta sosyal çevreye önem verdiğini ve onu bireye karşı öncelediğini görmekteyiz.

Kuhn’a göre bilimsel cemaat; belirli bir bilim dalında uzmanlaşmış kişilerden oluşur. Bu kişiler o bilim dalının temel eğitimi almış, araştırma yöntemlerini öğrenmiş, literatürünü içselleştirmişlerdir. Bu kişilerin ortak amaçları, ortak konuları, ortak sorunları vardır. “Herhangi bir bilimsel cemaatin üyeleri bizatihi kendilerini ardılların eğitimi dahil paylaşılmış bir ortak amaçlar serisinin takibinin biricik sorumlusu insanlar olarak görürler.” (Kuhn, 1982, s.180). Bilimsel cemaat bilgiyi üreten, onaylayan, aktaran

gruptur. Aynı zamanda benimsemiş oldukları paradigmanın belirlemiş olduğu problemleri tespit edip onları çözüme ulaştıran kişilerdir. Bu bakımdan bilimsel cemaat için, Arslan'ın tabiriyle “uygulayıcılar cemaati” de diyebiliriz. (Arslan, 2017)

4.5. Mulkay – İletişim Şebekeleri

“Kuhn’un paradigmatik-cemaat tezi bilim sosyolojisinde yaygın bir kabul görmüş ve işlenmiştir. Merton’cı bilim sosyolojisi geleneği içinde yer alan bir sosyolog olan Mike Mulkay (1936-) ana araştırma cemaatinin sosyal yapısının kompleks bir problem şebekeleri açısından oluştuğunu öne sürmüştür” (Arslan, 2017, s.123). Bu şebekenin yapısına bakacak olursak; belirli ve sınırlı sayıda araştırma konusu ile ilgilenirler, aynı araştırma yöntemini kullanırlar ve üyeler birbirleri ile çok yoğun bir iletişim halinde olurlar. Bu cemaatler yani araştırma şebekeleri için aynı zamanda iletişim şebekeleri de denebilir. Bu tür şebekelerde bir hiyerarşide de söz konusudur. Şebeke içerisinde her bir bilim insanı herhangi bir konuda eleştiriye veyahut iletişime katılmakta özgürken; şebekenin lideri söz konusu olduğunda diğerlerinin özgürlükleri kısıtlanmaktadır.

Hiyerarşinin söz konusu olduğu yerde eşitsizlik de kendini gösterir. Bu tür şebekelerin içerisindeki eşitsizlik de üyelerinin itibarına bağlıdır ve bu itibar da onların yetenek ve güçlerine bağlıdır. Bu eşitsizliğin boyutunu Price şu şekilde ifade etmiştir: “Nobel ödülü kazanmış bir bilim adamı ile sıradan bir bilim adamı arasındaki eşitsizlik, Olimpik altın madalya kazanmış bir sporcu ile sıradan bir sporcu arasındaki eşitsizlikten daha büyük bir eşitsizliktir” (Arslan, 2017, s.124).

Arslan her türlü akademik çevrenin, bilimsel cemaatin, görünmeyen kolejin veyahut iletişim şebekelerinin temelde sosyal bir çevre olduğunu söyler. Fakat bu sosyal çevreler diğer sosyal çevrelerden farklıdır. Çünkü bu sosyal çevreler bilimsel bilgi üretmektedirler. Ayrıca onları diğer çevrelerden ayıran bir diğer nokta ise üyeleri arasındaki etkileşimin yoğunluğudur. Bilginin ortaya konması ve gelişimi bakımından bu çevrelerin içerisinde gerçekleşen iletişim türleri önem kazanmaktadır. “Merton’cı bilim sosyolojisi geleneğine bağlı bir sosyolog olan Paul Hagstrom (1901-1969) akademik kurumlar içinde gerçekleşen belli başlı iletişim kanallarının bir listesini vermiştir” (Arslan, 2017, s.125-126). Listeye göre bu iletişim kanalları şunları içermektedir; akademik yazınlar(makale, kitap, dergi, bildisi vs.), bilimsel toplantılar ve konferanslar,

bilim insanları arasında gerekleŒen mektup, ziyaret, toplantı gibi kuraldışı iliŒkiler, aynı idari bölümde alıŒan bilim insanları arasındaki iliŒkiler, bilim insanlarının öğrencileri ile arasındaki iliŒkiler, ve son olara bilim insanlarının bilimsel cemaat dıŒındaki insanlarla girdikleri iliŒkiler. Görüldüğü üzere bilimsel cemaat olgusunun her tipinin kendine özgü bir i sosyal kontrol sistemi mevcuttur. Bu kontrol sistemi sayesinde bilimsel cemaat sürekliliğini ve etkinliğini koruyabilir. Aynı zamanda bilimsel cemaatler toplum karŒısında da özerk varlıklarını korumak durumundadırlar. Bu önemli nokta onların i sistemlerinde bulunan hiyerarŒik düzeni ve kontrol sisteminin varlığını açıklar niteliktedir. (Arslan, 2017)

BÖLÜM 5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veriler ve toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması bilgilerine yer verilmiştir. Ardından elde edilen bulgular ve tartışma sunulmaktadır.

5.1. Yöntem ve Araştırma Modeli

“Bir Bilgi Sosyolojisi Problemi Olarak Geleneğin Toplum Dil İlişkisinde Yeniden İnşası” isimli bu çalışmanın yöntemi nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmada odaklanılan öznelere anlam dünyaları, kavramları anlamlandırma davranışları ve kavramlar arasında kurdukları bağlantıların keşfi doğrultusunda bu çalışmanın nitel araştırma olarak yürütülmesi uygun görülmüştür.

Araştırma türü açısından, gelenek bilgisinin sosyal temellerini anlamaya yönelik olduğundan temel araştırmadır (Neuman, 2009). Literatürde var olan bilgi birikimine katkı sağlamak ve öne sürülen hipotezleri test etmek amacıyla yapılmıştır. Elde edilen bilgilerin alıcı kitlesi bilimsel topluluğun üyeleridir. Bu bakımdan araştırma temel bir araştırmadır. Amaç bakımından ise tanımlayıcı ve açıklayıcı bir araştırmadır. Araştırmada bilgi sosyolojisi hakkında kapsamlı ve sınıflandırılmış bir bölüme yer verilmiştir. Ayrıca gelenek, dil ve yeniden inşa konularında literatürde ulaşılan bilgilerin haricinde daha detaylı tanımlar ve açıklamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler kuramsal bilgiler ile derlenmiş, ilişkilendirilmiş ve açıklanmıştır. Bu bakımdan bu araştırma amaç bakımından tanımlayıcı ve açıklayıcıdır.

Araştırmanın zaman boyutu ise kesitseldir. Yani “zamanda bir noktada gözlem” yapılmıştır (Neuman, 2009, s.56). Araştırmanın verileri 2019 Mayıs ile 2020 Mart arasında, yaklaşık olarak 10 ayda toplanmıştır.

5.1.1. Evren ve Örneklem

Ele alınan konunun ifade ve işaret ettiği anlamlara ulaşabilmek, elde edilen verilerin analiz ve yorumunu yapabilmek için konuya uygun olarak nitel bir yöntem tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi özü gereği saha araştırmasını gerektirmektedir.

Bu çalışmada evren ülke sınırları içerisinde, gelenek bilgisi konusunda bilgi birikimi olan, bu konuda çalışmış veyahut eser vermiş bilimsel topluluk üyelerinden oluşturulmuştur. Araştırmanın nesnesi olan kişiler, gelenek konusunda yayın yapmış kişiler arasından seçilmiştir. Bunun altında yatan sayıltı ise yayın yapma olayının, yayın yapanların doğrudan bu konu ile ilgilendiğini göstermesi olmuştur. Bu sebeple araştırmanın literatür tarama kısmı araştırmanın sonuna dek sürmüş, belirlenmiş olan konularda yapılan yayınlar sürekli bir şekilde takip edilmiş ve yayın yapan kişilerle görüşme sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada amaca yönelik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanıştır. Araştırma konusu gereği, katılımcılar belirli şartlara uygun kişiler arasından belirlendiği için amaca yönelik örnekleme tercih edilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin araştırmacıyı, kriterlere uygun bir başka kişiye yönlendirmesi dolayısıyla da kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem araştırma sürecini hızlandırmıştır.

Amaca yönelik örnekleme genel olarak saha araştırmalarında kullanılan bir yöntemdir. Araştırma için belirlenmiş olan kriterleri taşıyan, ulaşılması pek de kolay olmayan insanları seçmek için kullanılan örneklem tipidir. Bu örneklem tipinde seçilen grubun evreni temsil edip etmediği kesin değildir. Ayrıca yine bu örnekleme tipi, kesin ve de ortalama bir sınıflandırma geliştirme konusunda da uygun değildir. Fakat bu örneklem tipinin avantajı ise araştırma için faydalı olacağından emin olunan araştırma nesnelere belirleyip araştırmaya direkt olarak dahil etme imkanındır. Ayrıca belirli bir amaç için, belirli kriterler ekseninde seçilen araştırma nesnelere yapılan görüşmelere derinlik katacağı düşünülmektedir (Neuman, 2009).

Çalışmada kullanılan bir diğer örnekleme tipi ise kartopu örneklemedir. Kartopu örnekleme ismini kartopu ile olan analogiden almaktadır. Eğimli bir arazide belirli bir noktadan bırakılan bir kartopu, aşağı doğru inerken üzerinden geçtiği diğer kar kütlelerini kendine katarak büyür. Bir örneklem türü olan kartopu örnekleme ise birbiri ile dolaylı ya da dolaysız bir şekilde bağlantıda bulunan kişi ya da olayları seçmeyi ifade eder. Aralarında ilişki bulunan bu kişi ya da olaylar, birbirlerine işaret ederler (Neuman, 2009). Çalışmada, amaca yönelik örnekleme ile seçilmiş olan kişilerle yapılan görüşmelerde, araştırmacı, bu kişiler tarafından, yine konu ile ilgili başka kişilere yönlendirilmiştir. Bu

da araştırma evrenine katkı sağlamakla birlikte, elde edilen verilere de zenginlik katmıştır.

5.1.2.Veriler ve Toplanması

Bu araştırmada verilerin toplanırken niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. “Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak açık uçlu soruların sorulmasına, görüşmenin gidişatına göre ek sorular sorulabilmesine ve görüşmenin dijital ya da yazılı kayıt altına alınmasına izin veren, araştırma konusunun detaylıca ele alınmasını sağlayan bir yöntem” (Kümbetoğlu, 1998, s.71) olduğundan bu araştırmada kullanılması uygun görülmüştür.

“Nitел verilerin toplanmasında farklı hazırlık süreçleri gerektiren yöntemlerden söz edilebilir. Bu yöntemlerin başlıcaları; enformel sohbet tarzı, rehber görüşme formu ile yapılan görüşme ve standartlaştırılmış açık-uçlu sorularla yapılan görüşmedir” (Kümbetoğlu, 1998, s.73). Bu araştırmada yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan rehber bir görüşme formu ile yapılmıştır.

“Rehber niteliğinde görüşme formu araştırmanın konusuna ilişkin bir çalışmanın ürünüdür. Alan araştırmasında görüşmeler esnasında bilgisine ulaşılmak istenilen konular, olaylar listelenerek yol gösterici sorular hazırlanır. Bu form aracılığıyla görüşme konuları elverdiğince sıralı olarak işlenir, ayrıca bu form atlanan konu olmaması adına kontrol için başvuru görevi görür” (Kümbetoğlu, 1998, s.75). Rehber görüşme formu ile yapılan görüşmenin araştırmanın konusuna ilişkin gerekli tüm soruları kapsandığından emin olmak gerekir. Araştırmaya katılanlara sorular mümkün olduğunca aynı derinlikte sorulmalıdır. Bu form zamanın etkin biçimde kullanılması için olanak sağlar ancak görüşme formu ile yapılan görüşmeler soruların sınırlı ve nispeten belirlenmiş olmasından dolayı farklı alanlarda bilgilere ulaşmanın önünde bir engel olarak da görülebilir (Akşit, 2017). Bu engel ve sınırlılıkları aşabilmek için bu çalışmada rehber görüşme formu ile informal sohbet yöntemi tercih edilmiştir.

4.1.3. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile yorumlanmıştır. Görüşmeler sırasında ses kaydına onay veren kişilerin görüşmeleri kayıt altına alınmış daha sonra bilgisayar ortamında deşifre edilerek yazıya dökülmüştür. Ses kaydına onay vermeyen görüşmecilerle yapılan görüşmelerde not tutulmuş, daha sonra tutulan notlar düzenlenmiş ve yazılmıştır. Oluşturulan senaryo formlarının ardından elde edilen içerikler, sorular yardımı ile analiz edilmiştir.

Bu bölümde, önce araştırmanın amaçlarını yansıtan belli başlıklar halinde, elde edilen bulgulara; sonra onların kümeler ve bütün halinde anlamlandırılmaya çalışıldığı yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 1: Odak Grup Görüşmesi ve Derinlemesine Görüşmeye İlişkin Katılımcıların Demografik Özellikleri

Sıra No	İsim	Üniversite türü	Bölüm ismi	Unvan	Yaş
D.G.1	Muharrem Kılıç	Devlet	Hukuk	Profesör	48
D.G.2	Alper Gürkan	Devlet	Felsefe	Doktora	35
D.G.3	Murat Çelik	Devlet	Bilgi Belge Yönetimi	Doktora	41
D.G.4	Murat Önderman	Devlet	Hukuk	Profesör	59
D.G.5	Betül Çotuksöken	Özel	Felsefe	Profesör	70
D.G.6	Bahattin Akşit	Özel	Sosyoloji	Profesör	74
D.G.7	Mevlüt Özben	Devlet	Sosyoloji	Profesör	47
D.G.8	Ali Utku	Devlet	Felsefe	Profesör	48
D.G.9	Sait Gülsoy	Devlet	Sosyoloji	Doktora	35
D.G.10	Sabahattin Güllülü	Özel	Sosyoloji	Profesör	80

4.2. Bulgular

“Sizce gelenek nedir? Geleneği nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlarda katılımcıların bir kısmı geleneği tanımlarken “öğreti, yaşama biçimi, üslup, yöntem” kavramını kullanmıştır;

“Gelenek bize neyi nasıl yapacağımızı veyahut yapmayacağımızı gösterir, öğretir. Bir öğretimdir.” (D.G.1)

“Gelenek zamana yayılmış ve onunla bütünleşmiş, insan toplulukları tarafından oluşturulan ve aynı zamanda onları belirleyen bir yaşama biçimidir, öğretimdir diyebiliriz sanırım.” (D.G.2)

“Uzun bir zaman boyunca sürmüş gelmiş, içerisinde yer alan şeyi korumuş ve bugüne taşımış bir şeydir, bir öğretim.” (D.G.3)

“Bence gelenek üsluptur. Bir işin nasıl yapıldığını, nasıl yapılacağını bilmektir.” (D.G.9)

“Bence gelenek değişimle baş etme yöntemidir. Gelenek için bunu diyebiliriz değişimle baş etme yöntemidir. Modern hayatta çok hızlı, olağanüstü bir değişim var. Bu değişim baş döndürücü bir değişim. Dolayısıyla gelenek sakin bir yaşam ortamı sağlıyor insanlara. Geleneğin yararı bu.” (D.G.10)

Buradan yola çıkarak yapılan gelenek tanımlarının literatür ile eş değer olduğunu söyleyebiliriz. Literatürde gelenek “Bir topluluğun mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini çok büyük sarsıntılar yaşamadan koruyup devam ettirmek amacıyla, kendinden önceki kuşaklardan devraldığı, belli bir dönüşüme uğratarak sonraki nesillere aktardığı, başta inançlar, düşünceler ve kurumlar olmak üzere her türlü sosyal pratik” (Cevizci, 1999, s. 373) şeklinde yer almaktadır. Yapılmış olan tanımlara baktığımızda her bir tanımın Searle’ün bahsettiği şekilde toplumsal bir gerçeklik olarak ele alındığını görmekteyiz. Gelenek, fiziksel dünyanın gerçeklikleri ile zihinsel dünyanın gerçekliklerinin bir araya gelmesi sonucu oluşan toplumsal bir gerçeklik durumudur. (Searle, 2006)

Aynı zamanda bu tanımlara bakarak gelenek ile görenek kavramının da iç içe geçtiğini, çoğunlukla görenek kavramının karşılığının gelenek kavramı içerisinde değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Gelenek ile görenek arasındaki farka değinecek olursak; gelenek sabit uygulamalara dayanan, ritüellere sahip olan, bir norm olarak kendini ortaya koyan, değişime karşı tepkili ve temkinli yapılardır. Görenek ise daha çok

alışkanlık ve örf'e yakın olan, dolayısıyla da değişime karşı daha ılımlı olan, değişimi eskiye uyarlayıp kabul edilebilir hale getirdikten sonra benimseyen bir yapıdır. Eric Hobsbawm gelenek ile görenek arasındaki ayrımı şu şekilde örneklendirmiştir; “Görenek, yargıçların yaptığı şey iken gelenek, peruk, cüppe ve diğer takım taklavat ve yargıçların asıl eylemini sarmalayan ritüelleştirilmiş pratiklerdir” (Hobsbawm & Ranger, 2013, s.4). Geleneği tanımlarken kullanılan “üslup, yöntem” gibi kelimelerin aslında göreneğe işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Katılımcılardan ikisi geleneği tanımlarken “anlam” kelimesini kullanarak gelenek ile anlamın birlikteliğine vurgu yapmıştır.

“Bence gelenek bir anlam inşa sürecinde, anlayan özneye bir perspektif sunar.”
(D.G.1)

“Yani biz sevelim sevmeyelim, beğenelim beğenmeyelim o gelenek bizim hayatımıza yön veriyor, biçim veriyor, yönlendiriyor. Bir de anlam katıyor. Asıl bir taraf da o yani. O yüzden bu geleneğin kutsallaştırılması meselesinde daha çok o ön planda, anlam katıyor olması.” (D.G.7)

Bu yanıtlarıyla katılımcılar Mannheim’in deyişini doğrulamaktadır. Mannheim’a göre dokümanter anlam “Bir çağın tını ya da ruhu diye adlandırdığımız bütünlük”tür; “yaratıcı bir bireyin veya bir çağın Weltanschauung bütünselliğini kuran ögeyi kavrayabileceğimiz bakış açısı budur” (Mannheim, 2018, s.32). buradan yola çıkarak bu görüşmecilerimizin gelenek bilgisini kültür ve tarih bağlamından koparmadan ele aldığını ve bu tutumları ile Aydınlanmacı bilgi anlayışını desteklemediklerini söyleyebiliriz.

Geleneğin bilgi ile olan ilişkisi, bilginin üretimindeki rolü ve bilim dünyasındaki yeri hakkında katılımcıların bir kısmı geleneği, bilgi için bir bağlam, onu belirleyen bir yapı olarak değerlendirmiştir:

“Doğru bilgi nedir?” tartışmasından yola çıkarak şunu söyleyebiliriz; eğer kendimize bir dayanak noktası belirlemezsek epistemik nihilizme kapılırız. Bu noktada geleneğin o dayanak noktası olduğunu söyleyebilirim” (D.G.2)

“Bilgilerin tabi ki varlığını sürdürmesi ve toplumda dönüştürücü bir role sahip olabilmesi için kurumsal yapılara ihtiyaç var. Bu anlamda gelenek elbette olmazsa olmazdır. Bilginin kurumsallaşması gerekir. Bu anlamda geleneği zarf gibi, bir kap gibi düşünebiliriz. Bilginin dağıtılması, derlenmesi, toparlanması, korunması, muhafaza edilmesi anlamında gelenek olmazsa olmazdır bir bakıma.”
(D.G.5)

“Esasında epistemolojik olarak bakacak olursak yeni kuramlar gökten zembille inmez. Bir önceki kuram dolayısıyla bir önceki gelenek, bir önceki paradigma dönüştürülerek yeni kuram ortaya çıkar, yeni bilgi ortaya çıkar. Eski bilgiyi dönüştürerek yeni bilgiyi oluşturabiliriz.” (D.G.6)

“Türkiye gibi bugün rasyonel akademik bilginin ithal edilmiş olduğu ülkelere baktığımız zaman biz biraz daha halen öyle çok rasyonel bilgiye, o akılcılığa filan körü körüne bağlıyız. Halbuki bunun yeşerdiği yerlerde bu çoktan terkedildi. Terkedilmek doğru kavram olmayabilir ama yanına başka şeyler de konmuştur. O bakımdan geleneğin bilme, bilgi üretme konusunda bugün önemli ham maddelerden bir tanesi haline geldiğini söyleyebiliriz.” (D.G.7)

Katılımcıların diğer bir kısmı ise gelenek ile bilgi/bilim dünyasının iç içe olduğunu, ayrı düşünülmemeyeceğini ve etkileşimin karşılıklı olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir;

“Gelenekten bağımsız bir bilgi düşünemiyorum. Bilim dünyası ile geleneği birlikte düşündüğümde benim aklıma büyük öğretiler geliyor, kuramlar, teoriler.” (D.G.1)

“Öncelikle bu ikisini birbirinden ayrı düşünmek pek mümkün değil. her türlü bilgi ister istemez bir geleneğin içerisinde şekillenmektedir. Bilgiyi gelenekten soyutlayamazsınız. Gelenek öyle bir şeydir. Sarar. Etrafımızdadır hep.” (D.G.3)

“Bir kere bilim genel itibariyle zaten geleneğe bağlı kalan bir akış içerisinde. Ana akım bilim dediğimiz şey bu. Ana akım olmayan yan akımlar bir paradigmayı keşfetmedilerse eğer zaten bilimin söyleminde, bilimsel gelenek içerisinde yer alamıyorlar ki. Ana akım bilim içerisinde bilim yapanlar geleneğe dahil. Onun haricinde bir damarı bulup patlatanlar, yeni bir şey ortaya koyanlar için yeni bir gelenek inşa ediyor diyebiliriz.” (D.G.9)

Verilen cevaplardan yola çıkarak Aydınlanma geleneğinin sosyal bilimler için öne sürdüğü koşulların katılımcılar tarafından benimsenmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Aydınlanma düşüncesine göre kültür ve tarih doğru bilginin önünde engeldi ve bu sebeple bilimsel araştırmalarda dışarıda bırakılması gerekirdi. Oysa verilen cevaplara baktığımızda, katılımcılar geleneğin bilgi için bir bağlam oluşturduğunu, bilginin bu bağlam içerisinde varlık ve anlam kazandığını söylemektedirler. Bu bakış açısının bilgi sosyolojisinde rölativizm olarak yer aldığını söyleyebiliriz. Rölativizme göre her teori kendi gerçeklik ve geçerlilik anlayışına sahiptir. Buradan baktığımızda da bilgi, içerisinde

şekillendiği gelenek anlayışına ve o geleneğin sınırlarına bağlı olarak geçerlik ve gerçeklik kazanma potansiyeline sahiptir.

“Geleneğin, bilgi ile girdiği ilişkide engelleyici bir etkiye mi sahiptir yoksa kurucu, korucuyu bir işlevi mi vardır?” sorusuna katılımcıların büyük bir çoğunluğu geleneğin hem kurucu/koruyucu hem engelleyici işlevinin olduğunu, bunun da zamana ve koşullara göre değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir:

“Bu değişir. Şöyle ki burada tek değişken gelenek değil, zaman ve içinde bulunulan yapı da önemlidir. Fakat çoğunlukla gelenek bu konuda olumlu işlevlere sahip olmuştur. Gelenek dediğimiz şey bir devam ettirme, koruma görevi de görür. Az önceki zaman mevzusuna dönecek olursak, bazı durumlarda gelenek yeni bir şey kurmaya çalışır. Eski ile bağları koparır. Burada geleneğin kurucu işlevinden söz edebiliriz. Örneğin cumhuriyetin ilanıyla birlikte, bugün hala devam ettirilen birçok yeni gelenek kurulmuştur. Fakat tabi bazı durumlarda geleneğin engelleyici bir role sahip olduğu da olur. Bu sorunun cevabı da zamana ve şartlara göre değişir.” (D.G.1)

“Hem yıkıcı engelleyici bir etkiye sahip olduğunu hem de kurucu bir işlevinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu da zamana ve yaşanılan koşullara bağlı. Yani geleneğin bilgi ile girdiği ilişki daha çok kendi çıkarlarına dayalıdır diyebiliriz.” (D.G.2)

“Bunlardan yalnızca birini seçmenin doğru olacağını düşünmüyorum. Çünkü bu zamana göre değişebilir, içinde bulunulan şartlara göre değişebilir, hatta siyasete göre bile değişebilir. Geleneğin bilim için engel teşkil ettiği de olur, koruyup beslediği de. Engel çok keskin bir ifade belki kısıtlama diyebiliriz. Ya da yönlendirme. Fakat bu şey muhakkak var. Onun haricinde elbette koruyup kollaması hatta kurucu bir role bürünmesi de söz konusu olabilir.” (D.G.3)

“Gelenek şimdiden hareketle inşa edildiği için geleneğin yeniden üretilmesi başarılabilirse engel teşkil edecek bir durumu olmaz. Tam tersine şimdi ile beraber kurulabilir ama şöyle diyelim; modernliğin erken evrelerinde de bunu kendi tecrübeleriyle değil de dışarıdan gelen bir tesir ve zorunlukla yaşamış kültürlerde gelenekle modernlik arasındaki çatışmada gelenek her zaman engel gibi görülmüştür. Bu açıdan bakılırsa her alanda olduğu gibi bilgi bilim alanında da sanki engel olarak değerlendirilir.” (D.G.8)

“Bence ikisi de. Birisinden birisi diyemeyiz bu noktada. Geleneğin bilgi ile olan ilişkisinde engel ya da teşvik edici olmasında kişinin geleneğe ilişkisi, kendi habitusu, kendi psiko-biyografisi önem kazanıyor. Geleneğin bilgiyle nasıl bir ilişkisi olduğu tamamen özneye alakalı.” (D.G.9)

“Gelenek, ileri atılımlar söz konusu olduğunda hep engelleyici oldu. Ama normal şartlarda, yeni bir gelenek anlayışı edindikten sonra son derece destekleyici oldu.” (D.G.10)

Burada yeniden Hobsbawn'a dönecek olursak, ona göre gelenek değişmezliği ile bilinen, daha koruyucu, daha sabit ve katılaşmış bir konumdadır. Görenek ise yeniliğin eritildiği ya da gizlenerek sunulduğu bir yapıdır. Görenek, yeni olanı eski ile uyumlu hale getirerek kabul etme işlevi görür. Verilen bu yanıtlara bakıldığında katılımcıların geleneğin hem kurucu/koruyucu hem de engelleyici bir yönü olduğunu belirttiklerini görüyoruz. Bu da bizi yeniden şu yoruma sevk ediyor; gelenek ile görenek kavramları katılımcıların anlam dünyasında eş değer konumda bulunmaktadır. Zira Hobsbawn'a göre gelenek herhangi bir yenilik durumunda ancak engelleyici bir tavır sergilerken, görenek ise yapısı gereği kurucu ve koruyucu olabilir.

Katılımcılardan yalnızca bir tanesi geleneği engel olarak görmediğini hatta geleneksizliği, bilgi üretiminde bir engel olarak gördüğünü dile getirmiştir;

“Açıkçası beni engelleyen şey gelenek değil, aksine bunun geleneksizlik olduğunu söyleyebilirim. En basitinden eleştirel düşüncenin ilerleyebilmesi için öncelikle eleştirel düşüncenin olması lazım. Akademi bazında konuşacak olursak; biz burada bilgi üretmiyoruz. Üretmiyoruz. Çünkü gelenek yok. Ben mesela eleştirel bir yaklaşım geliştirmek istiyorum fakat akademide eleştirel bir kültür, böyle bir anlayış olmadığı için ortaya koyduğum şeyler havada kalıyor. Bağlam olmayınca anlam da olmuyor.” (D.G.4)

Verilen bu cevaba baktığımızda ise geleneğin bilgi üretiminde bir bağlam olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Bu da Mannheim'ın bilgi anlayışı ile paralellik göstermektedir. Mannheim'a göre bilgi ancak belirli perspektifler içerisinde mümkün olabilir. Buradan hareketle de Aydınlanmanın sosyal bilimler için öne sürmüş olduğu koşul ve şartların bugün sosyal bilimler içerisinde bilgi ve özellikle gelenek ile ilgilenen entelektüeller tarafından benimsenmemiş olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcılara yaptıkları çalışmalarda geleneğin sizin için bir sorun teşkil ettiği, sizi engellediği bir durumun söz konusu olup olmadığı ve başa çıkma stratejileri sorulduğunda katılımcıların bir kısmı geleneğin kendisini bazı durumlarda engellediğini belirtmiştir:

“Şimdi eğer içinde bulunduğumuz bu eğitim düzenini, üniversiteyi bir gelenek olarak değerlendirirsek evet oldu. Mesela şöyle, öğrencisiniz ve bir konuda araştırma yapmak istiyorsunuz, aşmanız gereken birden fazla engel var. Daha doğrusu öyle demeyelim de ikna etmeniz, inandırmanız, kabul ettirmeniz gereken yerler var. Öncelikle danışmanınıza kabul ettirmelisiniz konunuzu. Çünkü etmeyebilir. Olabilir yani evet. (...) Kongreye başvuru yaparsınız ve kabul alınca gider sunarsınız. Kabul alamamanız da bir engeldir. (...) Yani burası bir hukuk bölümü ve bölümde bir çok akademisyen var, araştırma görevlisi var. Yaptıklarınızdan yapacaklarınızdan bahsediyorsunuz. Bir bakıyorsunuz sizin araştırmak istediğiniz, planladığınız, üç gün önce ona anlattığınız bir konuyu arkadaşınız çalışmaya başlamış. Bu da bir çeşit engellenmedir.” (D.G.1)

“Engellediği olmuştur tabi. Çok basit örnek vereyim. Mesela bazı konuları çalışmaktan imtina ediyorsunuz, çalışmıyorsunuz yani. Hiç uğraşmayayım banane diyorsunuz. Hem kendi içsel dünyanız düşünceleriniz hem de bunun yaratacağı etki ile başa çıkmayı göze alamamak gibi sebeplerden dolayı.” (D.G.7)

“Birçok defa oldu. Bazen maddi kısıtlar sebebiyle oldu, bazen bürokratik sebeplerle oldu, bazen üst ast ilişkisi içerisinde hatır gönül sebepleriye oldu, tabiiyet diyebileceğimiz. Geleneğin kendisinin hoca öğrenci olma düsturundan kaynaklı engeller oldu, hoca bunu çalışmayı istemez diye düşünüldü, bu hocanın alanı denildi alana girilmedi gibi şeyler oldu. Başa çıkma konusunda da araştırma konusundan vazgeçtiğim oldu. Araştırma konusunu dönüştürdüğüm oldu.” (D.G.9)

“Başa çıktım mı onu da bilmiyorum. Tabii ki engellediği durumlar oldu. Şöyle anlatayım bu engelleme durumunu, ben iyi bir bilim adamı olabilirdim. Ama Erzurum geleneksel yapının egemen olduğu, geleneklerin şiddetle yaşandığı bir topluluk yapısı yansıtıyordu. Orada olduğum sürece de ben bu şeyi, bilimsel ilerlemeyi artık adım adım ancak götürebildim. Doktora yaptım beş yıl içerisinde, yine beş yıl içerisinde doçent olabildim. Ondan sonra bir beş on yıl içerisinde profesör olabildim, adım adım gitti. Ve bir şey ortaya koyamadım. Üretimde de kısırlık yaşadım. Kimse değer vermiyor ortaya koyduğunuz şeye. E böyle olunca da değersiz bir şeyi ne diye yapayım diyor insan. Sadece akademik kademeleri geçmek için birtakım çalışmaları yaptım ve bıraktım. (D.G.10)

Akademik çalışmalarda geleneğin engel teşkil etmesi en başta gelenek kavramının kendisi ile ilgilidir. Çünkü gelenek yapısı gereği var olanı korur, değişime direnir ve yeniyi engeller. Katılımcıların geleneği engel olarak değerlendirdikleri örneklere bakınca şunları çok net görebiliriz; istenilen konuyu çalışmama ve akademik işleyiş. İsteddiği konuyu çalışmama ve çalışma sırasında karşılaşılan engellere bakıldığında akademi dünyasında pek de görünür olmayan ve akademisyenlerin de beklemedikleri bir kurallar ağı söz konusu olabilir. Hüsamettin Arslan bunun görünür ve bilinir olduğunu, doğrudan

epistemik cemaatle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Epistemik cemaatin kendine özgü kuralları, yöntemleri, işleyiş biçimleri vardır. Tüm bunlar açıktır ve herkes için geçerlidir. Oysa görüşme yaptığımız entelektüellerden edindiğimiz bilgilere göre akademi dünyasında böyle bir yapının olmadığını, öğrendik. Fakat yine yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz bilgilere dayanarak; epistemik cemaat yapısının kurallarının birer geleneğe dönüşerek, örtük bir şekilde akademide var olmayı sürdürüklerini de söyleyebiliriz.

Katılımcıların bir kısmı ise geleneğin kendisini engellemediğini belirtmiş, bunların bir kısmı da engel teşkil edecek bir geleneğin olmadığını söylemiştir;

Hayır olmadı. Yani bu bahsettiğimiz şekilde bir engellemeyle karşılaşmadım. Akademide böyle bir şeyle karşılaşmak için büyük teoriler ortaya atmak gerek. Mesela Einstein'ın yaptığı gibi. Ancak böyle durumlarda yaygın geleneğin sizi engellemesi söz konusu olabilir. Fakat ben karşılaşmadım.” (D.G.2)

“Dediğim gibi ben burada sürdürülen bir geleneğin olduğunu düşünmüyorum. O yüzden bu durumun benim için sorun teşkil ettiği olmadı hiç. Belki bazı konularda bazı bölümlerde böyle şeyler oluyordur fakat orada sebebin de farklı olduğunu düşünüyorum yani bunu akademideki geleneğe bağlamamak gerek. Bir bölümde bir konunun veya sorunun araştırılmamasının sebebi olarak akademideki geleneği görmek eksik bir bakış olur kanaatimce. Konu tabu olabilir, siyasetle yakından ilgili olabilir, sermayeye ters düşüyor olabilir, halkın normlarına uymuyor olabilir fakat bunu akademideki geleneğin engellediğini söylemek yanlış bir değerlendirmedir. Çünkü dediğim gibi öyle bir şey yok ki? Hangi gelenek? Siz burada bir gelenek olduğunu mu düşünüyorsunuz?”(D.G.3)

“Hayır etmedi. Az önce de dediğim gibi beni engelleyecek bir gelenek dahi yok ortalıkta. Belki bir gelenek olsa ve ben de bilgi ürettiyor olsam o zaman biz etkileşime geçeriz kendisiyle. Fakat bu noktada da ben geleneğin besleyici olacağını düşünüyorum. Mesela ben hukuk kökenliyim. Üniversitede Roma Hukuku okudum. Roma hukukunun bugün bir geçerliliği, güncelliği söz konusu değildir. Fakat bugününün hukuku ona dayanır. Kökleri oradadır. İşte bu gelenektir. Gelenek ile bilginin içe içe geçişi böyle bir şeydir. Bugün öğrencilerimden Roma hukuku okuyan biri, mevcut olan birkaç hukuk sınavından çok rahat bir şekilde geçebilir. Bilgi söz konusu olduğunda kurucu unsur önemlidir. Onunla kurulan ve sürdürülen bağ önemlidir. Bu bağ sağlam kaldığı sürece bilginin sürekliliği ve geçerliliği korunur.” (D.G.4)

“Geleneğin engel teşkil ettiğini ben kendi çalışma sürecim içerisinde pozitivist bir dönem geçirdiğim için görmedim. Geleneğin beni bloke ettiğini hiç düşünmedim.” (D.G.8)

Geleneğin kendisi için engel teşkil etmediğini belirten katılımcıların söylemlerine baktığımızda gelenek kavramının kuruculuğu ve besleyiciliğine vurgu yaptıklarını

görmekteyiz. Aynı zamanda geleneğin engel teşkil etmemesinin sebebi olarak da ortada bir geleneğin olmadığını söylemektedirler. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz; günümüz akademi dünyasında gelenek kavramı bağlayıcı ve genel geçer değildir. Akademi herkes için geçerli ve mevcut olan bir gelenek anlayışı yoktur. Arslan'ın da dediği gibi: “Evrensel bilimsel normlar yoktur, epistemik cemaatten epistemik cemaate, dönemden döneme, bağlamdan bağlama değişen normlar vardır” (Arslan, 2017, s.131)

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ülkemizin akademik camiasını bir epistemik cemaat olarak değerlendirmedini belirtmiştir;

“Şimdi evet bilgi üretmek için birbirimize ihtiyacımız var. Bir kere bilginin bir muhataba ihtiyacı var. Ama bu başka bir şey. Burada yani akademiye ortak bir inanç söz konusu mu? Bilemiyorum. Pek değil gibi. Buradan bakınca, burada bulunan herkesin yani bu akademik alanın bir cemaat özelliği gösterdiğiniz düşünmüyorum. Yani ben burayı bir epistemik cemaat olarak değerlendirmiyorum. Bu daha çok, yani burası, biz bir topluluğuz. Topluluk demek daha doğru geliyor. Bilgi topluluğu olabilir. Daha nötr bir kavram.” (D.G.1)

“Ben öyle düşünmüyorum. Darwin'in yaptığı neydi o zaman? Bilim değil miydi? Ekibi mi vardı? Onu destekleyen biri bile yoktu. Ya da önceden belirlenmiş bir metodu yöntemi de yoktu, kendisi yaptı, yazdı. Bugün bilim değil mi onun yaptığı. Bu bakış açısına göre bunun bilim olmaması lazım o halde. Hayır olur mu öyle şey, yok canım. Hayır ben burasını epistemik cemaat olarak değerlendirmiyorum, burada herkes kendi işinde gücünde. (...) Ama komple, ülke genelindeki akademi dünyasına bakınca onun için grup diyemeyiz. Çok daha büyük, bütün bu küçük grupları içine alan, onları kapsayan bir yapı. Daha büyük bir topluluk. (...) Şimdi topluluk deyince de hangi topluluk yani? Topluluk çok genel bir kavram. Akademik topluluk diyebiliriz belki.” (D.G.3)

“Akademik dünya homojen bir dünya değildir. Epistemik değil de sosyal ya da siyasal birliktelik diyelim” (D.G.4)

“Epistemik cemaat demeyi doğru bulmuyorum. Topluluk dersek çok nötr bir şekilde, bilgi topluluğu dediğimiz zaman güzel.. Burada da elbette ki kamusalılık, kurumsallık açısından bilgi topluluklarına, ekiplere ihtiyaç var kesinlikle. Ama bunlar hepsi özerk insanlar, herhangi bir inanın peşinde koşan insanlar değil. Bütün bunları dikkate aldığımız takdirde, epistemik cemaat demenin çok böyle retorik, bol retorik olan bir şey. Ama bilgi insanları veya bilim insanları topluluğu diyebiliriz. Bilim insanları diyebiliriz sadece.” (D.G.5)

“Yok değerlendirmiyorum. Bence daha kaotik. Kuhncu anlamda paradigmaya bağlı bilgi değil de daha çok paradigma ötesi, paradigma üstü, ona bağlı olmayan bir bilgi üretmenin mümkün olduğunu düşünüyorum. Hüsamettin Arslan burada cemaat olarak ele alıyor ama öyle değildir, akrabalık ilişkisine dayanmaz. Belki

bilgi anlamında bir araya gelen, sanal bir akrabalıktan söz edebiliriz fakat cemaat demeyi doğru bulmuyorum. Topluluk olabilir belki. (...) Ya topluluk da olmaz. Çünkü topluluk bu sefer cemaatin öz Türkçesi. O yüzden topluluk da diyemeyiz aslında. . Fakat ona karşı önerebileceğim bir şey olmaz benim. O yok ama bu var diyebileceğim bir şey yok. (D.G.6)

“Ben öyle görmüyorum. Yani Türkiye’deki bilim dünyasını bir epistemik cemaat olarak görmüyorum. (Bilgi üeriminde) tamamen bireysel diye bir şey olmaz. Özellikle bugün multidisipliner kasırga içerisinde bakıldığında öyle değildir. Yani sosyal bilimcilerin burada yaratı tarafı törpülediği için ben sosyal bilimlerde ekip çalışmalarına tamamen karşı olmamakla birlikte, bireysel çalışmaların daha yaratıcı olabileceğini düşünenlerdenim. (D.G.7)

Hüsamettin Arslan’ın belirttiği biçimde epistemik cemaat; bilgiyi inşa eden, onu şekillendiren ve geleceğe taşıyan kişilerin oluşturduğu bir yapıdır. Bu yapının kendine özgü kuralları, yöntemleri, uygulamaları vardır. Bu anlayışa göre bilgi sosyal temellidir, toplum içerisinde şekillenir ve geliştirilir. Katılımcıların verdikleri cevaplara baktığımızda akademide Arslan’ın öne sürdüğü şekilde bir cemaat yapısının olmadığını söylediklerini görüyoruz. Özellikle akademide inanç, inanış ve akrabalık ilişkisinin olmadığını ayrıca mevcut yapının homojen bir özellik göstermediğini söyleyerek Arslan’ın tezime karşı bir antitez öne sürmektedirler. Mevcut akademik dünyanın daha özerk bireylerden oluştuğunu, cemaat yapılanması özellikleri göstermediğini ve onun gibi katı kurallara sahip olmadıklarını söylemektedirler.

Katılımcıların bir kısmı ise akademinin tamamını epistemik bir cemaat olarak görmediklerini fakat akademi içerisinde küçük yapılanmalarda bunun görüldüğünü belirtmiştir;

“Akademide Hüsamettin hocanın dediği gibi bir yapılanma söz konusu değil. Tabi bazı küçük gruplar söz konusu olabiliyor fakat bu grupları bir araya getiren şey de Hüsamettin hocanın belirttiği gibi bilginin efendileri mevzuu değil. Çok daha başka, oraya girmeyelim, orada siyaset söz konusu olabiliyor. Onu bir kenara koyarsak akademide böyle bir cemaat tipi yapılanmanın olduğu ve bilginin tekelinin onların elinde olduğunu söyleyemeyiz. Hayır. (...) yani bir cemaat yapılanması söz konusu değil. bir topluluk diyebiliriz belki. Akademik topluluk. Bu daha uygun olur.” (D.G.2)

“Rahmetli Hüsamettin hocanın kastettiği şey, akademiye genel bir cemaat olarak görmekten ziyade herhalde küçük gruplar cemaatler olarak ele alınabilir. O anlamda elbette bu tip cemaatler vardır ama türkiyede akademi çok sorunlu bir alan. Böyle bir ortamda epistemik cemaatten söz etmek mümkün değil. Ama lokal alanlarda yine de belli bir ideolojik çerçevelerde bir araya gelmiş insanlardan

oluşan cemaatlerden söz etmek mümkün. Bunlar ya yayın olarak bize aksediyor. Mesela bir dergi kuruyorlar, bir yayınevi kuruyorlar, editoryal bir kitap çıkarıyorlar. Bu tip çalışmaların da biz farkına varıyoruz. Bu tip cemaat yapılarının olduğundan bu anlamda söz edebiliriz.” (D.G.8)

“İsim vermeden bahsedecek olursak, ülke akademisinde İslamcı, solcu, anarşist, milliyetçi, ülkücü diye niteleyebileceğimiz bazı gruplar var. Bu gruplar kendi çerçevesi dahilinde bir şeyler üretiyorlar ama buna bilim mi deriz ne deriz bu büyük bir soru işareti benim için. Bazılarına bilim diyebiliriz, bazıları soru işaretidir. Akademi bir mecra, bir iş kolu. Bu mecra içerisinde gruplaşmalar var. Aslında bu gruplaşmalar epistemik cemaatlerdir. Kendi, bilgiyi elde etme şekillerini çalışıyorlar. Mesela gidip islamcı dergileri çalışıyorlar, islamcılık üzerine çalışıyorlar. Bu bir epistemik cemaattir, bir söylem tarzıdır. Mesela başka bir grup gidiyor, Ermeni soykırımını onaylayacak şekilde çalışıyor. “Bu yaşanmıştır” diyecek şekilde, bunu meşrulaştırmak üzere çalışıyor. Bu şekilde baktığında epistemik cemaatler var. Ama akademinin tamamı için bütüncül bir epistemik cemaat denmez. (D.G.9)

Hüsamettin Arslan epistemik cemaatler üzerinde yazdığı tezini ortaya attıktan onbeş yıl sonra şunları söylemiştir: “... genel bir adlandırmayla iki ana cemaat olduğunu söylüyorsam da bu cemaatler homojen, bir örnek cemaatler değildir. Cemaatler kendi temel ön kabullerini, genel vaziyet alışlarını ve normlarını paylaşan, ancak bir çok konuda farklılıklar sergileyen alt-cemaatlerden oluşurlar. Cemaatlerin içinde cemaatler, onların içinde daha mini cemaatler, mini cemaatlerin de içinde çok çok daha mini cemaatler” (Arslan, 2017, s.18). Katılımcıların verdikleri bu cevaplara bakarak Arslan’ın sonradan yaptığı bu açıklamayı desteklerini görmekteyiz.

Akademinin kendi üyeleri üzerindeki olumlu etkisinden bahseden katılımcılarımızdan bir kısmı bu olumlu etkiyi bilimsel ilerleyişe katkı sunma bağlamında değerlendirmiştir;

“Bu birliktelik her şeyden önce bilimin ilerletilmesine katkı sağlıyor bir kere. Böyle bir topluluğun olmadığını, herkesin kendi başına çalıştığını düşünsene, kimsenin kimseden haberi olmazdı. Aynı şeyler aynı anda keşfedilirdi, fark edilirdi. Bu büyük bir zaman ve emek kaybı olurdu doğrusu. Bu şekilde bir arada çalışıyor olmamız, işte kongreler, sunumlar, bildiriler, jüriler olsun, bunlar birlikte hareket etmemizi, birbirimizden haberdar olmamızı sağlıyor. Bu bakımdan iyi.” (D.G.1)

“Olumlu etkilerinden bahsedecek olursak, burada herkes bir şey yapıyor, bir şeyin peşinde. Araştırmalar, projeler, yeni çalışmalar, daha önce denenmemiş işler. Bütün bunların içerisinde, yani bu yapının, burada bir destek söz konusu. Bilim dediğiniz birikerek ilerliyor. Birlikte üretiyoruz. Birbirimizin çalışmalarına

katkı sağlıyoruz, eleştiriyoruz, öneri yapıyoruz. Birbirimizi eksik bir şeyler ortaya koymaktan alıkoyuyoruz diyebiliriz.” (D.G.3)

Akademinin kendi üyeleri üzerindeki olumlu etkisinden bahseden katılımcılarımızın bir diğer bir kısmı bu olumlu etkiyi teşvik, destek ve rekabet kavramlarıyla açıkladılar;

“Şimdi belki burada teşviklerden bahsedilebilir. Akademide teşvikler vardır. Çalışmalar yapmanız, projeler yapmanız, makaleler yazmanız beklenir, bunlar teşvik edilir. Bunlar hem akademisyeni hem de bilimi geliştirir.” (D.G.2)

“Motive etme anlamında bir etkisi vardır. “Karşı çık” diye motive eder üyelerini. Ben öğrencilerime hep “Beni aşın, bana karşı çıkın” derim hep. Bu yönde bir etkiden bahsedebiliriz. Daha anarşist olmaları yönünde üyelerini motive eder.” (D.G.6)

“Yani şöyle, özellikle şimdi değil, profesör değilken ama diyelim ki araştırma görevlisi ya da yardımcı doçentken, kendi seviyenizde ya da bir üstünüzde bir altınızda olan akademisyenlerle olan ilişkiniz, o rekabet hissini sizi iteklediği oluyor. Bilgi eksikliklerinizi o iletişim ya da birlikte çalışmayla keşfetmeniz, sadece bilgi eksikliklerinizi de değil o kişilerin sizden farklı yönlerini görebilmeniz anlamıyla ben olumlu olduğunu düşünüyorum akademisyenlerle birlikte olmanın.” (D.G.7)

“Fakat olumlu yanları da var; örneğin, taşra olması, iş ve ev mesafesinin yakın olması, büyükşehir imkanlarından faydalanyorken küçük bir şehir olması çalışma motivasyonunu arttırıyor, odaklanma süresini arttırıyor. İşte geçirdiğin sürenin daha verimli olmasını sağlıyor.” (D.G.9)

Katılımcıların verdikleri bu cevaplara baktığımızda temelde bilimsel bilginin birikerek ilerleme ve ekip çalışmalarının temel özelliklerinden bahsettiklerini görüyoruz. Bilim dünyasında birlikte çalışmak, ekip olabilmek ve elde edilen bilgiyi paylaşmak bilimin ilerleyebilmesi için en temel zorunluluklardan biridir. Akademi dünyası da üyelerini bu koşullar içerisinde motive ederek onların çalışmalarında daha verimli olmalarını sağlamaktadır.

Akademinin kendi üyeleri üzerindeki olumsuz etkisinden bahseden katılımcılarımızdan bir kısmı bu olumsuz etkiyi bilimsel niteliksiz iş yapmak bağlamında değerlendirmiştir;

“Akademide teşvikler vardır. Bu teşviği alabilmek için ortaya nitelik bakımından yetersiz ya da zayıf şeyler de konulabiliyor. Yani bu olumlu sayılabilecek bir etki iken aynı zamanda olumsuz da sayılabilir.” (D.G.2)

“Daha çok üretin, daha çok araştırma yapın, daha çok yayın yapın şeklinde baskı vardır. (Bu baskı) bazılarında göre olumludur, bazılarında göre olumsuzdur. Değişir. Fakat bu baskı, yani “üretin, araştırın, yayın yapın” baskısı insanları kalitesiz, niteliksiz, birbirine benzer içerikler üretmeye itiyor da olabilir. Dolayısıyla olumsuz da sayılabilir. Diyelim yılda 2 yayın yapan birisi, daha çok yayına zorlandığında birbirinin aynısı içerikler üretmeye ya da eften püften şeyler üretmeye başlayabilir.” (D.G.6)

Akademinin kendi üyeleri üzerindeki olumsuz etkisinden bahseden katılımcılarımızdan bir kısmı da bu olumsuz etkiyi *mobbing*, baskı ve değersizlik hissi bağlamında değerlendirmiştir;

“Neticede burası da bir devlet kurumu, neticede memursun. Bunun getirdiği bürokratik sıkıntılar hatta mobbinge varıncaya kadar değerlendirilebilir. Özgünlük arayışı ve sağladığı akademik imkanlar, kütüphane hizmetlerinden tutun da araştırma hizmetlerine varıncaya kadar çok yönlü şekilde olumsuz yönlerinden bahsedilebilir.” (D.G.8)

“Ancak yine Türkiye’nin pek çok üniversitesinde olduğunu düşündüğüm akademik sürtüşmeler bu olumlu etkiyi oldukça geriye çekiyor. Bazen hiç etkilemiyorken bazen insanı çalışamayacak hale getiriyor. Bu arada bu gerilimler ve sürtüşmeler bölümlerin, şehrin, akademinin geleneğinden kaynaklanıyor, onun da altını çizelim.” (D.G.9)

“Evet şimdi şöyle bir durumlar oldu benim yaşantımda; az önce de bahsettim, yaptığım çalışmalar değer görmedi ve bu da hevesimi kırdı.” (D.G.10)

Verilen cevaplara baktığımızda katılımcıların akademide yayın yapma zorluğunun niteliksiz yayınlara yol açtığını söylediklerini görmekteyiz. Verilen cevaplar akademi dünyasında da diğer çalışma alanlarında olduğu gibi *mobbing* ve baskının olduğunu ve bunun da akademisyenlerin çalışma azmine zarar verdiğini, verimliliklerini düşürdüklerini, kendilerini değersiz hissetmelerine sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcılarımızdan yalnızca ikisi akademide gelenekten söz edebileceğimizi belirtmiştir;

“Yani bir yandan bizden önce devir aldığımız bazı bilgileri koruyor, kolluyor, geliştirerek geleceğe aktarıyoruz; bazı bilgileri ise yeniden inşa ediyoruz. Tüm bunlar bir geleneğin var olduğuna işaret eder. Ashında tüm bunlar bir gelenektir.”

Fakat bir geleneğin oluşturulması olarak baktığımızda bilginin yeniden inşasını örnek verebiliriz.” (D.G.1)

“...tarihsel bir yapısı var. Gelenek dediğimiz zaman zaten bir tarihsellik, geçmişte temelleri atılmış ve halen sürdürülmekte olan yapılardan söz ediyoruz aslında en geniş anlamda. Bu da kişilerin yaptıkları işi bilinçli bir biçimde özgür ve özerk kavrayış içerisinde bu işlere başlamaları, sürdürmeleri, yazıya dökmeleri, yazılı kültürün öne çıkması çok önemli geleneklerin ayakta kalmasında. Ve yazılı kültürle birlikte nesneleşmesi, nesnelleşmesi demiyorum, bilinçli olarak kullanıyorum; nesneleşmesi, yani birilerinin önüne bir obje olarak, bir var olan olarak konulması ve üzerinde konuşulabilir hale gelmesi, üzerinde tekrar yazı yazılabilir hale gelmesi söz konusu.” (D.G.5)

Verilen cevaplara baktığımızda katılımcıların akademi ile gelenek arasında kurdukları bağlantının geleneğin tarihselliğine vurgu yaptığını görmekteyiz. Gelenekler, meşruluklarını en çok da tarihsellikten almaktadırlar. Bu konuda Hobsbawm şunları söylemiştir: “Zira bütün icat edilmiş gelenekler, mümkün olduğunca grup birlikteliğinin oluşması ve meşrulaştırılması için tarihe başvururlar” (Hobsbawm & Ranger, 2013, s.16).

Katılımcılarımızdan yalnızca ikisi akademinin gelenek kurmadığını belirtmişlerdir;

“Akademik çevrenin bilimsel bir gelenek icat etmesi değil de sosyal olarak gelenekleri sürdürmesi söz konusudur.” (D.G.6)

“Yeni bir geleneğin oluşturulması açısından akademi dünyasının sanıldığı kadar bir etkisi yok. (D.G.7)

Burada yine Hobsbawm’ın şu satırlarına bakmak gerekir: “Çağımız insanların hayatları, ne bizim kastettiğimiz anlamda geleneğe dayanan ne de bu anlamda bir gelenek geliştiren ekonomi, teknoloji, bürokratik devlet örgütü ve siyasal karar alma mekanizmalarının ve diğer güçlerin dışsal dayatmasıyla yapılandırılır” (Hobsbawm & Ranger, 2013, s.14). Gerçi Hobsbawm satırlarına kamusal alanı bunun dışında tuttuğunu belirterek devam eder fakat katılımcılarımızın cevaplarına baktığımızda onların akademi alanını da buna dahil ettiklerini görmekteyiz.

Katılımcılarımızın büyük çoğunluğu ise akademide bir geleneğin olmadığını belirtmişlerdir;

“Yani bugün akademi ile gelenek arasındaki ilişkiye bakacak olursak bununla ilgili şunu diyebilirim ki biz bazı geleneklerin distribütörlüğünü yapıyoruz sadece. İcat yok, inşa yok. Sadece yeni bir şubesiyiz. Çoğaltıyoruz, yayıyoruz. Üretmek ya da inşa etmek söz konusu değil.” (D.G.2)

“Evet ben burada yani akademide bir gelenek olmadığını düşünüyorum hatta buranın yani akademinin bir cemaat tipi yapılanması olduğunu da düşünmüyorum. Fakat illa da bir şey diyeceksek bu soruya şunu söyleyebiliriz, burada bir gelenek oluşturulacaksa önce felsefenin oluşturulması gerekir. Onun için de önce varlık ile ilişkiye girilmesi gerekir. Mesela ben olsam bir çok bölüme başlayan öğrencilere önce felsefe okumayı şart koşardım. İnsanlar önce felsefe ile tanışmalı, önce varlığa bakmayı öğrenmeliler. Onun hakkında fikir sahibi olmalı. Daha sonra bu düşünceleri doğrultusunda bir gelenek oluştururlar zaten. Çünkü süreç böyle işler. Yani önce felsefe.” (D.G.3)

“Bu birlikteliğin geleneğin oluşturulması konusundaki etkisi şöyledir; (akademide) sosyal ya da siyasal bir birliktelik söz konusu olduğu için bireyler arasındaki ilişki kolektivistiktir. Yani burada farklı olanın kabul görmemesi, dışlanması söz konusudur. Örneğin siz akademi camiasında solcu bir birlikteliğin üyesi iseniz, sizin kitaplarınız sol kitapları basan, prestijli bir yayınevinden çıkar. Ve bu da size şöhret, ün kazandırır.” (D.G.4)

“Akademide Türkiye genelinde mesela İstanbul Üniversitesi ilk 1915 de açılan Darülfünun'dan başlatırsak, felsefe bölümünü yani, İstanbul Üniversitesi felsefe bölümünde bile artık bir gelenekten söz etmek mümkün değil çünkü eski hocalar ayrıldılar filan. Felsefe daha da özel anlamda Türkiye’de felsefede bir geleneğimiz olduğunu, mesela şimdi İstanbul Üniversitesi biraz fenomenoloji biraz felsefi antropoloji gibi alanlarda bir gelenek üretmeye çalışıyor. Bu anlamıyla devam eden felsefi bir gelenek yok. Ama böyle görülmüş ve bir süre egemen olmuş felsefe anlayışları var. Bölümlerimizin de yapılanması öyle geleneğe dönük bir yapılanma değil. (...)Dolayısıyla Türkiye’de derslerde ciddi anlamda felsefe geleneği üretildiğini söylemek mümkün değil.” (D.G.8)

“Şimdi akademik dünya ile gelenek arasındaki ilişkiden bahsedebiliyor olmamız gerekir.(...) Akademide biraz da usta-çırak ilişkisi olması gerekir. Çünkü geleneği bilgiyle inşa edeceksek, bunu usta-çırak ilişkisi içerisinde inşa etmeliyiz ki biraz boynuz kulağı geçsin, biraz bilgi, gelenek olarak yani üsluben öğrencilerimize iletmeye devam etsin, yani bizim tarzımız bizden sonrakilerce devam etsin. Ama bu noktada akademisyenlerin kendi öğrencisini seçme şansı yok. Merkezi sistemle oluyor bu. (...) Ortalaması veya sınav notları yüksek olan geliyor akademiye fakat o da geleneği sürdürecektir veyahut inşa edecek yeterliliğe sahip olmuyor, çünkü anlamıyor. böylece geleneği kuramıyoruz, kurduğumuzda da sorunlu kuruyoruz, kavga ederek kuruyoruz.(...) Bunu yapamamak Türkiye akademisinin geleneğidir diyebiliriz aslında zorlarsak.” (D.G.9)

Verilen cevaplara baktığımızda katılımcıların gelenekten bahsederken onun tarihselliğinden, sürdürülebilirliğinden, orjinelliğinden, düşünsel bir çerçevesinin varlığından, onu aktaran özneler ve aktarım yönteminden bahsettiklerini görmekteyiz. Bu

açılardan ele aldıklarında akademide bir geleneğin olmadığını söylemektedirler. Bir tarihselliğin olmadığından, kırılma yaşandığından, aktaran kişilerin artık bunu yapmadıklarından, özgünlük sağlanamadığından geleneğin de akademide yer alamadığını belirtmektedirler. Akademinin, geleneği inşa etmektense mevcut başka bir geleneğin distribütörlüğünü yaptığını söylemektedirler. Verilen diğer cevaplarla birlikte değerlendirildiğinde akademide cemaat türünde epistemik bir birliktelik ile geleneğin olmaması birbirini doğuran sebepler olarak değerlendirilebilir.

Katılımcılarımızın bir kısmı dilin, akademide önemli bir yere sahip olduğunu ve özellikle de bilimsel dilin akademi tarafından geliştirilmekte olduğunu belirtmişlerdir;

“Şunu diyebiliriz bu bilim toplulukları dediğimiz kurumlar ve yapılar dili geliştirir. Her bölüm kendi alanının mesleki dilini geliştirir. Alan içinde kavramlar üretir. Bizim gibi bilimin üretilmekten ziyade ithal edildiği ülkelerde bu önemli bir şeydir, kavram üretmek. Çünkü kavramları olduğu gibi alırsak bir bilim dili geliştiremeyiz. Zaten bilimi olduğu gibi alıyoruz. En azından kavramlar üretmeli ve o bilimi geliştirmeliyiz.” (D.G.1)

“Biz burada bir şeyi yeniden inşa etmiyoruz, olsa olsa çoğaltıyoruz. Bilimi dışarıdan alıyor çeviriyoruz. Böyle söylediğime bakmayın bu da önemli bir çaba, çok önemli. Ama daha da önemli olan şudur, kavramların yerine koyduğumuz kelimeler. Bazı kavramları direkt alıyoruz mesela. Neden? Çünkü karşılığı yok. Peki neden yok? Çünkü bu kavram bizim düşünce dünyamıza kelime ürettirecek kadar etki etmemiş de ondan.” (D.G.2)

“Şöyle bir şey var, bilim dili. Bu tabiki gündelik dilimizden farklı. Onun belli kuralları var evet. Belirli kavramları kullanırız bir şey ifade edeceğimiz zaman. Bu bilimin ayırt edici bir özelliğidir ama. Bunu epistemik cemaate dayandırmak doğru değil bence. Bilim insanların bilim yaparken kullandığı bir dil vardır bu dil de diğer diller gibi kullanıldıkça gelişir.” (D.G.3)

“Çok büyük etkisi var. Dili onlar geliştiriyor. Çünkü bir dili geliştirenler sanatçılardır, filozoflardır, bilim insanlarıdır. Dilin gelişmesi, dilin ardındaki düşünme bağlamının gelişmesi tümüyle bilimsel çalışmalarla, felsefi çalışmalarla, sanatsal çalışmalarla açıkçası söz konusu. Bütün yaptığımız, bütün yazdığımız yazılar dile katkıdır. Önemli olan da yazıya geçmesidir bütün bunların. Sadece konuşma düzleminde söylem olarak kalmamalı, mutlaka yazıya geçmelidir. Üzerinde konuşulabilecek, yazılabilecek hale gelmelidir. O zaman dil gelişir.” (D.G.5)

Arslan, epistemik cemaatleri değerlendirirken onların aynı zamanda linguistik bir cemaat olduğunu da söylemiştir. Bu cemaat dilsel birliktelik içerisinde olan, bilim dilini kullanan ve geliştiren, aynı zamanda aynı dili kullanmanın getirmiş olduğu aynı düşün

dünyasını paylaşabilme davranışını da gösteren bir cemaat. Bu anlamda Wittgenstein'in da belirttiği gibi aynı dili kullanmak aynı yaşam tarzını paylaşmak demektir. (Wittgenstein, 2017) Katılımcılarımız her ne kadar akademi içerisinde epistemik cemaat yapısının olmadığını söylese de dilsel birliktelik ve bilim dilinin önemi konusunda hem fikir olmuşlardır. Akademide bir bilim dili olduğunu, bu dilin akademik çalışmalar ve yayınlarla birlikte geliştirildiğini söylemişlerdir. Araştırılan bir bilginin dil aracılığıyla nesneleşmesi, diğerlerinin önüne, üzerinde çalışılabilir bir obje olarak konulması bilim dünyası için oldukça önemlidir.

Katılımcılarımızın bir diğer kısmı ise dil konusunun akademide sorunlu bir alan olduğunu belirtmişlerdir;

“Akademik dilden bahsedecek olursak; yaşadığımız sorunlardan biri de bu, dil. Yaptığımız yayınları sadece kendi alanımızdaki insanlar takip edebiliyor. Hatta onlar bile yazdığımız bir kitabın sadece ilgili oldukları bölümüne bakıyorlar. Kimsenin, kimin ne yazdığını çok fazla önemsemediği bir durum söz konusu değil. Öte tarafta da şu var; şunu söylemiyorum yani akademik dili paramparça edelim, yazdığımız çizdiğimiz şeyi herkes anlayabilsin, o da değil. çünkü bütün disiplinlerin kendine ait bir dili var, ben onun öyle olduğunu düşünüyorum. O dilden taviz verdiğimizde biz üretemeyiz. Anlatmak istediğimiz şeyi de tam olarak anlatamayız. Orta yolu bulmamız lazım.” (D.G.7)

“Akademi dünyasının dilin gelişimini engelleyici, geliştirici, nötr etkisi bağlamında cevap verecek olursam türk dili tanzimattan itibaren gelişmeleri dikkate alınmalı. Sadeleşme yönünde bir eğilim tanzimattan başlıyor. Bir yandan türkçenin bir bilim dili olması meselesi oradan başlıyor. Modernleşmenin temel ideolojik çatışmaları dil üzerinden kendini ortaya koyuyor. Tanzimattan itibaren zaten dil değişiyor. Zaman içerisinde dilde kırılmalar ve değişimler oluyor.

Türkiye'de bir felsefe dilinin modern anlamda oluşturulması problemi, modern anlamda felsefenin yeniden kazanılmasında önemli bir tartışma alanıdır. Çünkü klasik islam felsefesinin terminolojisi var. Ama modern batıda geliştirilmiş olan felsefenin bize kazandırılması meselesi temel sorunlardan biridir. Önce münferit çabalarla yazarlar, çevirmenler terimlere karşılık bulmaya çalışıyorlar. 1913'te İslahat İlmiye Encümeni kuruluyor devletin girişimiyle. Bilimsel terimlerin nasıl karşılanacağını tartışmak için bir heyet daha doğrusu encümen oluşturuluyor. Mesela felsefe istilahatıyla ilgili felsefe konusundaki tüm öncü isimler mesela Rıza Tevfik , Ağaoğlu Ahmet, Ziya Gökalp gibi isimler o encümende varlar.

O dönem 1913'te, Arapça köklerden türetilmesi yönündeki muhafazakar görüş galip geliyor. Çünkü bu tezi savunanlar medeniyet tezini savunuyorlar aslında; biz İslam medeniyetindeniz, islam medeniyetinin temel kitabı kurandır, kuranın dili arapçadır, bilimin dili arapçadır, terimler de arapçadan türetilmedir diyorlar kabaca. Hatta Ziya Gökalp gibi bir Türkçü bile Türkleşmek, İslamlaşmak,

Muasırlaşmak eserinde, bilim terimlerinin arapça köklerden türetilmesi gerektiğini söylemiştir. Neden felsefe geleneğimiz yok? Düşünceye ilişkin soruların, dile ilişkin sorularla alakası var. İşte bu yüzden felsefi bir geleneğimiz yok.” (D.G.8)

“Yapılan yüksek lisans tezlerine bakın, bölüm dışı danışman, yardımcı danışman ne kadarında var ne kadarında yok. Biz öğrencinin, bölüm içerisinde farklı hocalardan tavsiye almasını kendi bilgisine hakaret olarak düşünen insanlarız. Böyle baktığımızda bu dilin gelişmesi ne kadar mümkün olabilir? Bu dilin gelişmesi için, sosyal bilimlerde bazı şeyleri birlikte söylemek gerekiyor. Biz de birlikte söylemediğimizde ne dil oluşup geliyor ne de gelenek. Doğal olarak dile gelenek arasında bir ilişki var mı var. Ama biz dili kuramıyoruz ki geleneği kuralım. Ya da dildeki sorun, geleneği de sorunlu kurmamıza sebep oluyor. Akademik dil derken, akademisyenin illa akademik dille yazması gerekmiyor. Halka söylerken, bilimsel dili gündelik dile yedirebilir ve dil böyle gelişebilir aslında. Akademi içinde bir şey diyeceğim zaman akademik dili kullanırım, halka ulaşmak istediğimde ona göre yazarım. (D.G.9)

“Şimdi geleneğin yeniden inşasında dilin çok önemli rolü var. Bilim dili oluşturmak açısından bu son derece önemli. Ama bilim dili Türkiye’de oluşturulabilmiş değil. Hep araya kaymalar söz konusu oluyor. Bu bilim dilinin arasına neler kayıyor, dini cemaat dilleri kayıyor kavramları kayıyor. Yani tümüyle bilimsel bir çalışma yapsan, bilim diliyle konuşan bir çalışma yapsan bile araya o din dili giriyor.” (D.G.10)

Katılımcıların verdikleri cevaplara baktığımızda akademideki dil alanının sorunlu yanlarının çeşitlilik gösterdiğini görmekteyiz. Anlaşılabilirlik, dildeki sadeleşme çabaları, çevirilerde yaşanan anlam kopuklukları, dilde yaşanan kırılmalar, kalıplaşmış olan birtakım yargılar ve bilim dilinde yaşanan kaymalar akademideki dil konusunun sorunlu bir alan olmasının sebeplerinden bazılarıdır. Dilin sorunlu olması veyahut bilimsel dilin bir türlü kurulamaması aynı zamanda geleneğin kurulmasını da sorunlu veyahut imkansız kılmaktadır.

Katılımcılarımızdan yalnızca ikisi dil ile kimlik kavramı arasındaki bağa işaret etmiştir:

“Bu birlikteliklerin veya grupların dil üzerindeki etkisi kavramlar üzerinden olur. Kavramları kullanarak kimliklere işaret ederler. Böylece kendilerine ait bir sınır çizerek, kendilerini diğerlerinden ayırırlar. Söylediğim gibi Türkiye ’nin akademik camiasında bir homojenlik yok. Bütün üniversiteler ve hatta üniversiteler içerisindeki bölümler- fakülteler bile başka başka anlayışlara sahiptirler. Baktığımızda üç büyük kentteki üniversitelerin, ülkenin diğer kısmına oranla daha liberal olduğunu görmekteyiz. (...) Bu üniversitelerin ve üniversitedekilerin kimlikleri daha açıktır. Bu kenttekilerin dışındakiler kimliklerini gizlerler.

Akademi, dünyada liberaldir. Ve bu anlayışı da bizim ülkemizde ancak bu üç büyük kent sürdürebilmiştir. (...) Tamamen siyaset. Muhafazakarlık diyebiliriz buna. Örneği kimliğini gizleyerek çok rahat bir şekilde personel alımı yapar bu (3 büyüğün dışındaki) üniversitedekiler. Kimliklerini gizlemek her zaman işlerine gelir. Her durumda, şartlar ne olursa olsun onlar hep hayatta kalır. Bunun için gizli kalmayı sürdürürler. (peki bu kimliği gizleme, açıklamama durumu bir geleneğin oluşturulması konusunda engel midir?) Engeldir tabi. Tam olarak bu engeldir hatta. (D.G.4)

“Bizim bu epistemik cemaat dilimizi pek etkilemiyor. Çünkü bir paradigma oluşturmuyor yani. Ama epistemik cemaat olacak olsa orada bir dilden söz edebiliriz. Çünkü bir paradigması olacak, paradigmanın bir dili var, özel terminolojisi var, kavramları var, herkes onu kullanıyor. Epistemik cemaatler hiç yoktur demiyorum, vardır ve onları kullandıkları dilden tanırsın. Ama işte o epistemik midir yoksa diğer arkadaşın da dediği gibi solcu ya da muhafazakâr olmaktan mı gelir o biraz muamma. Mesela iki farklı grup vardır; ikisi de Foucault tartışıyordu. Biri muhafazakâr bir dille tartışıyordu diğeri de Marxist bir dille tartışıyordu.” (D.G.6)

Dil, Heidegger’in de dediği gibi “varlığın evidir”. Herhangi bir şey dil aracılığıyla nesneleşir, vücut bulur, ortaya konur ve tartışılabilir hale gelir. Burada katılımcıların işaret ettiği kimlik kavramı da kendisini başka bir çok şey üzerinden gösterebileceği gibi dil üzerinden de gösterir. Bir kimliği, dil aracılığıyla ifade edebiliriz. Katılımcıların diğer sorulara verdikleri yanıtlarda ifade ettikleri “akademideki küçük gruplar” kendileri için bir paradigma, bir bilimsel terminoloji veya belirli bir söylem üzerinden kimliklerini sergilemektedirler. Hatta bazı katılımcılarımız tam da bu konuya işaret ederek, bu küçük grupların kullandıkları terminolojinin bilimsel dilin gelişimine engel oluşturduğunu, bilimsel dilin orijinallliğini bozduğunu söylediğini de görmüştük.

Katılımcılarımızın tamamı gelenek ile dil kavramlarının iç içe geçtiğini, birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini ve geleneğin dile mecbur olduğunu, dil olmadan geleneğin kurulamayacağını belirtmişlerdir;

“Şimdi düşünce dil ile geleneği birbirinden ayrı değerlendiremeyeceğimi fark ettim. Dil dediğimiz şey gelenekten bağımsız olamaz, yaşayamaz. Bir kere var olamaz. Dil bir gelenektir. Fakat kendinden başka geleneklerin inşasında dili düşünecek olursak elbette ki dil o inşa süreçlerinin bir numaralı aktörüdür. Dil olmadan hiçbir geleneği inşa edemezsiniz. (D.G.1)

“Aslında bu kavramların hepsi birbiri ile iç içe olduğu için böyle ayrı ayrı değerlendirmek zor. Gelenek dediğimiz şeyi dilden bağımsız düşünemeyiz ki, hiçbir şeyi dilden bağımsız düşünemeyiz. Düşünmeyi bile. Dil olmadığı takdirde düşünme eylemi gerçekleşemez. Bu sebeple gelenek dediğimiz şey dile mecburdur

bir bakıma. Dilin içerisinde şekillenir. Kavramlar, olgular hep dil ile gelişir. Evet geleneğin gelişmesinde, sürdürülmesinde, dediğiniz gibi yeniden inşasında dil belki de başat konumdadır. (D.G.2)

“Dil bağlamında bakacak olursak elbette dil önemli, dili kullanmadan nasıl felsefe yapacağız ki. Evet dil önemli. Bu bağlamda değerlendirilebilir.” (D.G.3)

“Geleneği dilden ayrı düşünemediğim için aralarında bağımsız bir ilişki düşünemiyorum. Yani dil herhangi bir nesne değildir. Dil bir performanstır, üreticidir. Dilin üretici olabilmesi için bazı çeşitli formlara ihtiyacı vardır; söylem bunlardan biridir mesela. Dilin kullanımı söz konusu olduğu anda gelenek üretilmeye başlar. Yani dilin kullanımı gelenekte somutlaşır. Bir millet ana dilini kullanmadan bir gelenek oluşturamaz.” (D.G.4)

“Şimdi ister istemez dil gelenekseldir. Siz kalkıp tek kişilik bir dil yaratamazsınız. Bir dilin yaratılması için en az iki kişinin olması gerekir. Dil zaten başlı başına bir gelenektir. Çünkü belli bir yapısı vardır, belli bir sözcük hazinesi vardır, dağarcık deriz biz daha Türkçe bir ifadeyle; siz buna bir şeyler katarsınız ama var olanları da daima sürdürürsünüz, geliştirirsiniz. Ama ilerletilmeye ve geliştirilmeye açıktır.” (D.G.5)

“Heidegger “Dil bizim evimizdir.” Der. Dil sadece bir cemaatin geleneğinin oluşumunda değil, kendi benliklerimizin, kimliklerimizin oluşumunun harcıdır demek istemiyorum, harcı dersem küçümsemiş olurum, harcıdan da öte. Benliğimizin dokunduğu iplikler dil. Duygularımız, düşüncelerimiz, değerlerimiz hep dil yoluyla öğrenilmiştir. Dili öğrenirken de kendimizi inşa ederiz. Dil ile benlik inşa ediliyor. Dil olmasa sosyal bir benlik olmaz. Sosyalizasyon süreci, dili öğrenme ve kullanma en temelde bizleri, benliklerimizi inşa ediyor. Dolayısıyla geleneğin inşasında da dil çok önemlidir. Olmazsa olmazdır.” (D.G.6)

“Tabi ki sadece geleneği değil, biz her şeyi dil üzerinden inşa ediyoruz, bozuyoruz ya da dönüşüme uğrattırıyoruz. Geleneğin inşası açısından dilden başka bir araç yok zaten.” (D.G.7)

“Gelenek ile kuracağımız ilişki her türlü dilden geçmektedir. Bunu dil üzerinden gerçekleştireceğiz. Dünyü, geçmiş, geleneği bugüne hangi vasıtalarla taşıyacağız sorusunun temel cevabı dildir. Bir gelenek inşa edilecekse veyahut yeniden inşa edilecekse bu ancak dil ile olabilir. (D.G.8)

“Dili kullanırken seçtiğimiz üslup aslında geleneğin yansıması, iç içe bunlar. Yeniden inşa edilemez, yıkılması zor ama dönüştürülebilir. Yeniden inşa ancak ne zaman olur, onu tekrarlamak lazım, bu akademik dilin ana akım dilden farklılaşması lazım. Ancak o zaman yeniden inşadan, yeni bir gelenekten bahsedebiliriz. Tamamen kopması lazım. Dinlerin oluşturulması gibi düşünebiliriz. Atlayacak bir damar varsa ve o damar bulunursa, ancak orada gelenek yeniden inşa edilebilir. Onun haricinde diğer çalışmalar geleneği yalnızca dönüştürür. İmparatorluktan cumruhiyete geçiş yeni bir damardı mesela. Hayatın bir çok alanında yeni bir gelenek inşası yapılmıştır. Geleneğin yeniden inşa edilebilmesi için önce bir kopmanın olması gerekmektedir. Belki de

dilde de bir kopma yaşanmalıdır. Yeni bir dille yeni bir gelenek inşa edilebilir.”
(D.G.9)

“Bunlar iç içe kavramlardır, az önce de bahsettiğimiz gibi geleneği dil ile kurarız ve aynı zamanda dil ile yıkarız ya da değiştiririz. Dil çok önemli.” (D.G.10)

Katılımcıların bu konuda gösterdikleri fikir birliğine dayanarak gelenek ile dil arasındaki ilişkinin göz ardı edilemeyecek kadar önemli ve gayet görünür bir şekilde olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcılarımızın verdikleri cevaplara baktığımızda geleneği yeniden inşa etmenin yolunun dilden geçtiğini söylediklerini görmekteyiz.

BÖLÜM 6. SONUÇ

Aydınlanmanın sosyal bilimler üzerindeki etkileri aslında temelde metodolojik bir tartışmaya dayanmaktadır. Aydınlanmayla birlikte doğa bilimlerinin insan anlayışı sosyal bilimlere de yansımıştır. Tarih ve kültür üstü bir insan anlayışı ortaya konmuş ve hakikat bilgisine ancak bu insan tipinin ulaşabileceği söylenmiştir. Tarih ve kültür üstü insan olmak, ön yargılarından arınmış, zihnindeki putları temizlemiş olmak demektir. Aynı zamanda aydınlanma döneminde ortaya çıkan saf bilgi/saf olmayan bilgi ayrımı sosyal bilimlere sosyal belirlenimli bilgi ya da objektif/nesnel bilgi ayrımı şeklinde yansımıştır. Böylece aydınlanma döneminin pozitif bilgi sosyologlarına göre tarih ve kültür üstü olan hakikat bilgisini ortaya koyabilmenin yolu, sosyal belirlenimli yani saf olmayan bilgiyi ortadan kaldırmakla mümkün sayılmıştır.

Aydınlanma sürecinin insan, bilim ve yöntem anlayışı sosyal bilimler çerçevesinde birçok bilim insanı tarafından eleştirilmiştir. Özellikle anti-pozitivistler sosyal bilimler ile doğa bilimlerinin konu bakımından farklı olduklarını söyleyerek, yöntem bakımından da farklı olmaları gerektiğini, sosyal bilimlerin kendilerine özgü bir amaç ve yöntem belirlemeleri gerektiğini öne sürmüşlerdir. Aynı zamanda anti-pozitivistlerin bilgi anlayışı ile pozitivistlerin bilgi anlayışı da örtüşmemektedir. Aydınlanma anlayışı çerçevesinde şekillenen pozitivist bilgi anlayışına göre saf bilgi nesnel/objektiftir ve kıymetli olan, peşinden gidilmesi gereken odur. Oysa anti-pozitivistlere göre kültür ve tarihten bağımsız, doğa bilimlerinin ileri sürdüğü objektif/nesnel bilgi mümkün değildir. Anti-pozitivistlerin bilgi anlayışı doğrultusunda bilgi sosyolojisi saf bilgi anlayışından arındırılmıştır ve artık sosyal bilimler için uygun bir yöntem olmuştur.

Anti-pozitivistler de Aydınlanmacılar gibi objektif/nesnel bilginin var olduğunu ve bu bilginin ancak doğa bilimleri ile ortaya koyulabileceğini kabul ederler. Sadece sosyal bilimleri bu alanın dışında tutarak, sosyal bilimlerin subjektif/öznel bilgiyi araştırması gerektiğini belirtirler. Onlara göre sosyal bilimlerin amacı bilginin sosyal dayanaklarını ortaya çıkarmak olmalıdır. Anti-pozitivistlerin bu tutumu sosyal bilimleri doğa bilimleri alanının dışına konumlandırmıştır.

Aydınlanma dönemi etkisinde şekillenen bilgi sosyolojisine yapılan bir diğer eleştiri ise anti temel arayıcı düşüncenin getirdiği eleştiridir. Anti temel arayıcılara göre hem Aydınlanmacılar yani pozitivistler hem de anti-pozitivistler aynı bilim anlayışına sahiptir; o da şudur, bilginin ve varoluşun en temelinde bulunan unsuru ortaya çıkarmak. Oysa anti temel arayıcılara göre önemli olan şey “insani düşünce ile insani varoluş arasındaki ilişkiyi sorgulamaktır” (Hekman, 1999, 21). Tarihten ve kültürden bağımsız bir insan ve bilgi anlayışını reddeden anti temel arayıcılara göre bu durum gerçekliğin özüne terstir. Pozitivizmin ortaya koyduğu bilgi sosyolojisi anlayışını kabul etmeyen anti temel arayıcılara göre bilgi sosyolojisi, insan ile yaşam arasındaki ilişkiyi inceleyen, insanların kendi anlama ve inşa süreçlerini analiz edebilmesini sağlayan bir bilim olarak tanımlanmıştır. Pozitivizmin etkisi altında şekillenen bilgi sosyolojisi anlayışının aksine anti temel arayıcıların ortaya attığı tezlere göre bilgi sosyolojisi kendi başına bir bilimdir ve düşüncenin ve varoluşun içinde şekillendiği arkabahçe önkabullerini (background) sorgulamalıdır. Çünkü pozitivist bilgi sosyolojisi anlayışının yaptığı gibi bu önkabullerin sorgulanmadan kabul edilmesi bilim anlayışına terstir.

Genelde sosyal bilimler özelde bilgi sosyolojisinin ortaya çıktığı ve eleştiriler ile şekillendiği bu dönemden sonra bir de alanda yöntem tartışmaları gündeme gelmiştir. Yöntem tartışmalarının gündeme geldiği 20. Yy’ın başlarında pozitivistler, sosyal bilimlerin de bir doğa bilimi olduğunu öne sürerek doğa bilimleri yöntemleri kullanması gerektiğini söylemişlerdir. Diğer yandan hümanistler ise sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden konu ve amaç bakımından farklı olduğunu, bu sebeple amacına ve konusuna uygun bir yöntem seçmesi gerektiğini söylemişlerdir. Fakat bu iki yöntem tartışması da Aydınlanmanın sosyal bilimler için uygun gördüğü, hakikat bilgisinin neredeyse yönetime indirgendiği görüşünü eleştirmemektedir.

Diğer taraftan Alman okulu teorisyenleri yöntem konusunda öne sürdükleri tezler ile sosyal bilimlerde yöntem tartışmasını çok boyutlu bir şekilde etkilemişlerdir. Onlardan biri olan Weber’in anlamacı/yorumlamacı yöntem anlayışı, bireyin toplum içerisindeki ilişki ve davranışlarını ortaya çıkarmış, bilginin yalnızca maddi koşullara dayanmadığını göstermiş ve insan ile yaşam arasındaki ilişkinin daha net bir şekilde açıklanabilmesini sağlamıştır. Bir diğer Alman teorisyen olan Dilthey, pozitivist anlayışın dışarıda bıraktığı tarih ve kültür kavramlarını yeniden gündeme getirerek kültürel bir hermeneutik anlayışı

geliştirmeye çalışmıştır. Bir diğer Alman teorisyenise Scheler'dir. Scheler öne sürdüğü tezleri ile hem sosyal bilimlerin alanını belirlemeye çalışmış hem de yöntem konusunda katkı sağlamıştır. İnsan ile toplum arasındaki ilişki üzerine çalışmış, toplumun insan üzerindeki belirleyiciliği ve önceliğini ortaya koymuştur. Durkheim'ın tezlerinin aksine mutlak bir hakikat iddiasının sürdürülemeyeceğini; Chicago okulunun öne sürdüklerine karşılık olarak da gerçeklik bilgisinin bireysel değil toplumsal yollarla inşa edildiğini öne sürmüştür.

Görüldüğü üzere bilgi sosyolojisi aydınlanma ile birlikte tartışılmaya ve şekillendirilmeye başlamıştır. Gelenek kavramının bilgi sosyolojisinin bir problemi olarak ele alınmasının şüphesiz bu tartışmalarla yakından ilgisi vardır. Gelenek kavramı bir çok bilim dalının üzerinde çalıştığı, çeşitli perspektiflerle ele aldığı bir kavramdır. Kapsamı ve tanımı düşünüldüğünde geleneğin tarihten ve kültürden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağı aşikardır. Çalışma genelinde toplumsal bir gerçeklik olarak ele aldığımız gelenek kavramı bu tartışmalar içerisinde anti temel arayıcılığın reddi perspektifinde kendine yer edinmektedir. Toplumsal gerçeklikler, insandan bağımsız fiziksel gerçeklikler ile tamamen insana ait olan zihinsel gerçekliklerin örtüştüğü ve iç içe geçtiği gerçeklik alanına tekabül etmektedir. (Searle, 2005). Bu alanda gerçekliğin şekillendirilmesinde bireylerin yaşadığı sosyalizasyon süreci oldukça önemlidir çünkü bu süreç boyunca toplumbireyin düşüncelerine, davranışlarına, değer yargılarına işler ve kişi hem kimliğini hem gerçeklik algısını hem de davranışlarına buna göre inşa eder. Bu anlamda gelenek kelimenin tam anlamıyla toplumsal bir gerçekliktir. İnsandan bağımsız bazı maddi gerçeklikleri içermekle beraber aynı zamanda insanın zihinsel gerçekliğinden de büyük bir pay alır. Hem insan tarafından şekillendirilir hem de insanı şekillendirir. Tarihten ve kültürden bağımsız bir şekilde ele alınması söz konusu olamaz.

Zihin felsefesi profesörü John Searle'e göre herhangi bir gerçeklik alanının insanlar tarafından algılanması ve karşı tarafa aktarılmasında iki temel faktör vardır; bunlar dil ve zihindir. Birleşim aracı olmasının ötesinde dil aynı zamanda kavramların ve gerçekliklerin inşa edilmesinde de rol sahibidir.

Geleneğin inşasında söz sahibi olan üç unsur vardır; bunlar kolektif hafıza, davranış kalıpları ve dildir. Dil, Heidegger'in de dediği gibi "Varlığın evidir." Herhangi bir kavramın varlık bulabilmesi için önce dilde ifade edilmesi gerekmektedir. Gelenek

kavramı da dil ile şekillenmekte, değişmekte, aktarılmakta ve korunmaktadır. Çünkü bir gelenek ilk önce bir dilin içine doğmakta, orada şekillenmektedir. Aynı zamanda Berger ve Luckmann'ın çalışmalarına baktığımızda, bireylerin nesnel dış gerçeklikleri dil vasıtasıyla içselleştirdiğini/ meşrulaştırdığını görmekteyiz. (Berger & Luckmann, 2008). Bir geleneğin algılanması, aktarılması, korunması, geliştirilmesi ve süreç içerisinde yeniden inşa edilmesi ancak dil vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple çalışma süresince gelenek kavramı toplum dil ilişkisi çerçevesinde ele alınarak, yeniden inşasında dilin ve o dili kullanan kişilerin rolleri saptanmaya çalışıldı.

Geleneğin yeniden inşasında dili kullananların rolü deyince çalışmanın epistemik cemaat boyutundan bahsedebiliriz. Literatüre Ludwig Fleck ve Michael Polanyi ile giren, Edward Shils'in çalışmaları ile geliştirilen bu kavram bilgi etrafında toplanmış, entelektüel kişilerin oluşturduğu bir birliktelik olarak tanımlanmıştır. Daha çok akademide olan bu birlikteliklerin belirli kuralları vardır. Ortak bir dil ve birlikteliğin amacını gözetmekle birlikte devamlılığını da sağlayan kurallar ile sarılmıştır. Doktora çalışmasını bu konuda hazırlayan Hüsamettin Arslan'a göre epistemik cemaatler bilim insanlarından oluşan, bilim dilini konuşan, belirli bazı normları olan, bilimsel kaygılar ve amaçlar uğruna bir araya gelen kimselerden oluşur. (Arslan, Epistemik Cemaat, 2017). Bilimsel dil, epistemik cemaatlerin en önemli ayrıntısıdır. Onu hem diğer başka cemaat yapılanmalarından ayırır hem de cemaat içerisindeki iletişimi mümkün kılar. Arslan'a göre bilim dünyasında tek bir epistemik cemaat yoktur. Birden fazla hatta iç içe geçmiş şekilde yapılan epistemik cemaatler vardır. Bu cemaatlerin her birinin benimsemiş olduğu bilimsel dil ve yöntem bir diğerinden farklı olabilir. Hatta bir epistemik cemaatin içerisinde farklı dilleri kullanan üyeler olabilmektedir. Örneğin Marx ve Weber aynı konuları farklı dilleri kullanarak ele almışlardır. Burada bahsedilen dil, temelde kavramlara dayanmaktadır. Kavramlar dilin en önemli unsurlarıdır. Bilim insanları tarafından geliştirilen kavramlar, geliştirildikleri dilin içerisinde varlık ve anlam kazanırlar böylece bizlere bir gerçekliği aktarırlar.

Geleneğin bu bağlamda ele alınmasının sebebi bilim insanlarının onu nasıl yeniden inşa ettiğine, onu nasıl etkilediklerine ve ondan nasıl etkilendiklerine bakabilmektir. Bu sebeple yapılan görüşmelerden elde edilen verilere bakığımızda göze çarpan ilk şey bütün görüşmecilerin gelenek tanımındaki toplumsallık vurgusu olmuştur.

Görüşmecilerin tamamı geleneğin tarihsel ve toplumsal bir yönü olduğunu, insanı şekillendirdiğini ve aynı zamanda insanlar tarafından şekillendirildiğini, anlam dünyamızın inşasında önemli bir payı olduğunu belirtmişlerdir. Buradan baktığımızda pozitivist anlayışın sosyal bilimlere dayatmış olduğu hakikat bilgisi anlayışının bugün sosyal bilimlerde geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Sosyal bilimler, özelinde bilgi sosyolojisi, tarihten ve kültürden bağımsız bilgiyi ortaya çıkartmaktan ziyade insan ile yaşam arasındaki ilişkiye odaklanarak bilginin sosyal temellerini açığa çıkarmaya çalışmaktadır.

Geleneğin bilgi ile olan ilişkisi hakkındaki yapılan yorumlara baktığımızda, geleneğin bilgi için bir bağlam oluşturduğu görüşünün ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Katılımcılara göre gelenek, bilgi üretiminde bir perspektif, bir bağlam oluşturmaktadır. Ve yine katılımcılar bilginin bu bağlam içerisinde varlık ve anlam kazandığını düşünmekte. Bu anlayış sosyoloji literatürüne Rölativizm olarak geçmiştir. Rölativizme göre her teori kendi bağlamı içerisinde geçerlik ve gerçeklik kazanabilir. Yani bu anlayışa göre bir bilgi, içerisinde doğduğu ve şekillendiği geleneğe bağlı olarak geçerlik ve gerçeklik kazanabilmektedir. Elde edilen bu sonuçlara baktığımızda Aydınlanma anlayışının sosyal bilimler için uygun gördüğü saf bilgi- saf olmayan bilgi ayrımının da bugün geçerliliğinin olmadığını görmekteyiz. Sosyal bilimler alanında çalışan görüşmecilerimiz sosyal bilimlerin ortaya koyduğu bilgi türünün kültürden, tarihten, insandan, gelenekten bağımsız olamayacağını hatta bunların içerisinde şekillendiğini ve eğer doğru bilgiye ulaşılmak isteniyorsa bilginin bu bağlamlar içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Geleneğin bilgi ile girdiği ilişkideki rolü olarak; engelleyiciliği ya da koruyucu hatta kuruculuğu söz konusu olduğunda katılımcıların verdikleri yanıtlar zamana ve koşullara bağlı bunun değişkenlik gösterebileceği yönünde olmuştur. Buradan hareketle geleneğin toplumsal bir gerçeklik olduğuna geri dönebiliriz. Toplumsal gerçeklik dediğimiz şey zihinsel gerçeklik alanı ile fiziksel gerçeklik alanının örtüşmesi ile meydana gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal gerçeklik, fiziksel gerçeklik gibi sabit ve değişmez değildir. Sosyal etkileşimden, zamandan, ihtiyaçlardan etkilenebilmekte ve değişebilmektedir. Fakat aynı zamanda fiziksel gerçeklik alanı ile de iç içe olduğu için onun bazı özelliklerini göstermektedir. Bu kurumsallaşma olarak değerlendirilebilir. İşte

bu sebeple gelenek dediğimiz kavram bazı zaman ve koşullarda değişime karşı sert bir tavır sergilerken bazen de ona ayak uydurabilmekte hatta yeni bir durumun ortaya çıkabilmesinde kurucu bir rol de sergileyebilmektedir.

Akademik çalışmaları özelinde, geleneğin görüşmeciler için herhangi bir engel teşkil edip etmediği söz konusu olduğunda; görüşmecilerin bir kısmı bunun böyle olduğunu, diğer bir kısmı ise böyle olmadığını çünkü akademide onları engelleyecek herhangi bir gelenek bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu oldukça ilginç ve beklenmedik bir cevap olmuştur. Geleneğin kendisi için engel teşkil ettiğini söyleyen görüşmecilerin cevaplarına bakıldığında bu engel durumunun akademinin içerisinde var olan bürokratik bazı işleyişler ve akademideki usta-çırak ilişkisinin artık bir gelenek halini almış olan kurallarından kaynaklandığı görülmektedir. Geleneğin kendisini engellemediğini çünkü mevcut bir geleneğin olmadığını söyleyen görüşmecilerin cevaplarına bakıldığında geleneğin koruyucu ve kuruculuğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Buradan hareketle herkes için geçerli bir gelenek anlayışının olmadığı sonucuna varılabilir.

Epistemik cemaat kavramı ile ilgili soruda alınan cevaplara baktığımızda görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunun akademi dünyasını epistemik bir cemaat olarak değerlendirmedeği görülmüştür. Akademide olan/çalışan kişilerin bilgi etrafında bir araya gelen, ortak kuralları, amaçları ve yöntemleri olan kişiler topluluğundan ziyade daha bireysel çalışan, bireysel kural ve amaçları olan kişiler olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Beklenildiği gibi bütüncül ve homojen bir yapıda olmadığı, daha parçalı ve kendine özgü yapısı, disiplini olan bir yapı olduğu ortaya konmuştur. Katılımcıların bir kısmı ise akademinin tamamının epistemik cemaat olarak değerlendirilemeyeceğini fakat akademi içerisinde küçük gruplarda bunun görüldüğünü belirtmişlerdir.

Akademinin kendi üyeleri üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri ile ilgili soruya verilen cevaplar çeşitlilik göstermektedir. Teşvik, destek, rekabet ve akademik ilerleyişe katkıda bulunmak olumlu etki olarak değerlendirilirken; niteliksiz yayın yapma, mobbing ve değersizlik hissi ise olumsuz etki olarak değerlendirilmiştir. Akademi dünyasının üyelerini olumlu anlamda etkilediği örnekler bilimin en temel özelliği olan birikerek ilerleme ve bilim dünyasının ekip çalışmaları ile sürdürülebilmesi ile ilgilidir. Arslan'ın da dediği gibi "Bilim dünyasının Robinson Cruose'u yoktur" (Arslan, Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi, 2017). Bir çalışma alanı olarak akademi, üyelerini

bilimin gelişmesi için teşvik ederken aynı zamanda bahsedilen mobbing, nitelsiz yayın ve bilim insanlarının çalışmalarının anlaşılması, değer görmemesi, karşılık bulamaması ile birlikte kendilerini değersiz hissetmeleri gibi olumsuz etkilere de sebep olabilmektedir. Teşvik denen şey akademisyenleri birbirinin hemen hemen aynı olan, nitelsiz yayınlar yapmaya da itebilmektedir. Akademide mobbing olgusu ise bir başka çalışmanın konusu olabilecek kadar geniş ve derin bir konudur. Görüşmeciler tarafından akademinin üyeleri üzerindeki olumsuz etkileri bağlamında değerlendirilmiş ve bu kapsamda ele alınmıştır.

Akademi dünyası ile gelenek arasındaki ilişki ile ilgili soruya verilen cevaplara baktığımızda görüşmecilerimizden yalnızca ikisi akademi dünyasında bir gelenekten bahsedebileceğini söylemiştir. Bu cevaplarda da geleneğin tarihselliğine vurgu yapılarak henüz tarihselliğini oluşturamadığını söylemişlerdir. Fakat katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu ise bunun böyle olmadığını akademinin bir geleneğe sahip olmadığını ve bir gelenek kurmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşmeciler akademide bir tarihselliğin olmadığından, kırılma yaşandığından, aktaran kişilerin artık bunu yapmadıklarından, özgünlük sağlanamadığından dolayı geleneğin de akademide yer alamadığını belirtmektedirler. Akademinin, geleneği inşa etmektense mevcut başka bir geleneğin distribütörlüğünü yaptığını söyleyen katılımcılarımız da olmuştur. Toplumsal bir gerçeklik olarak geleneğin, yine toplumsal bir gerçeklik olan akademinin içerisinde olmadığı söylenmesi oldukça ilginç bir noktadır. Sebepleri ve sonuçları bağlamında bir başka çalışmaya konu olabilecek bu konu, bu çalışma kapsamında yalnızca tespit olarak ele alınmıştır.

Akademi ile dil arasındaki ilişki ile ilgili soruya verilen cevaplara baktığımızda görüşmecilerimizin bir kısmı akademide dilsel birliktelik ve bilim dilinin önemi konusunda hemfikir olmuşlardır. Bilimin gelişebilmesinin en önemli noktalarından birinin bilim dili olduğunu, bunun da ancak akademide olabileceğini söylemişlerdir. Bilim dilinin gelişmesinin ise yapılan bilimsel araştırmalara bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Fakat görüşmecilerimizin bir kısmı ise bunları kabul etmekle birlikte akademinin dil konusunda büyük sorunlar yaşadığını belirtmişlerdir. Dil konusunun akademide sorunlu olduğunu; bilim dilinin henüz kurulamadığını, bozulduğunu, kullanılmadığını, değiştirildiğini, yapısının bozulduğunu dile getirmişlerdir.

Anlaşılabilirlik, dildeki sadeleşme çabaları, çevirilerde yaşanan anlam kopuklukları, dilde yaşanan kırılmalar, kalıplaşmış olan birtakım yargılar ve bilim dilinde yaşanan kaymalar akademideki dil konusunun sorunlu bir alan olmasının sebeplerinden bazılarıdır. Dilin sorunlu olması veyahut bilimsel dilin bir türlü kurulamaması aynı zamanda akademide geleneğin kurulması ya da geleneğin olmaması ile de ilgilidir.

Gelenek ile dil arasındaki ilişkiyi ele alan soruya verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılarımızın tamamı gelenek ile dil kavramlarının iç içe geçtiğini, birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini ve dilin gelenek için bir bağlam oluşturduğunu ve aynı zamanda geleneğin dile mecbur olduğunu belirtmişlerdir. Dil olmadan geleneğin kurulamayacağını, aktarılamayacağını söylemişlerdir. . Elde ettiğimiz veriler dilin bir işlevinin de yeniden inşa olduğunu söyleyen Searle'ü haklı çıkarmaktadır. Searle, toplumsal gerçeklik tanımlaması yaparken toplumsal gerçekliğin dil ile inşa edildiğini öne sürmektedir. Fiziksel gerçeklik dünyası dil yolu ile kurumsallaşır ve toplumsal bir hale gelir. Bu inşada başat faktör elbette dildir. Dil hem toplumsal gerçekliği ortaya koyan hem de toplumsal gerçeklik ile fiziksel gerçeklik arasındaki bağlantılı süreçte gerçekliği her seferinde yeniden inşa eden bir konumdur. Bu sebeple gelenek dediğimiz toplumsal gerçeklik de dil tarafından hem ortaya konulmakta hem de durmadan inşa edilmektedir.

Kavram olarak geleneğin toplumsal bir gerçeklik olarak tartışmaya açıldığı, dil ve birey ekseninde değerlendirildiği, yeniden inşası söz konusu olduğunda entelektüellerin fikir ayrılığı yaşadığı gözlemlenmiştir. Gelenek ile görenek kavramları arasında çoğu zaman ayırım yapılmadığı bunun da geleneğin engelleme/koruma/kurma işlevleri söz konusu olduğunda tartışma zeminini kayganlaştırdığı tespit edilmiştir. Arslan'ın öne sürdüğü epistemik cemaat yapılanmasının bugün akademide görülmediği, akademisyenlerin kendilerini daha bireysel değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Geleneğin yeniden inşası konusunda da fikir ayrılıkları tespit edilmiş, geleneğin önce inşa edilmesi gerektiği öne sürülmüş, olmayan bir şeyin yeniden inşasının söz konusu olamayacağı belirtilmiştir. Yeniden inşa sürecinde en önemli unsurun dil olduğu görüşmeciler tarafından onaylanmış ve bu konuda yeterli özen gösterilmediği, çalışmaların yapılmadığı söylenmiştir.

Çalışmada ele alınan konu en genel kapsamda belirli bir bilgi yapısı ve onu belirleyen sosyal faktörler arasındaki ilişki bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bakış açısı

bilgi sosyolojisi alanında Mannheim ve Scheler tarafından inşa edilmiştir. Konunun kapsamı ve araştırılmak istenen yönü sebebiyle bu perspektif tercih edilmiştir. Berger ve Luckmann'ın gerçekliğin sosyal inşası perspektifi ise gündelik bilgilerin sosyal inşasına odaklandığı için bu konuyu değerlendirmede uygun olamayacağı düşünüldüğünden tercih edilmemiştir.

Konunun yönetim ile ilgili olan bürokratik yanı ise bu çalışmanın kapsamını aştığından, bir başka çalışmada ele alınabilmesi için öneri olarak sunulmaktadır.

EK 1. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇERÇEVE FORMU

- 1.** Sizce gelenek nedir? Geleneği nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 2.** Geleneğin bilgi ile olan ilişkisi, bilginin üretimindeki rolü ve bilim dünyasındaki yeri hakkında ne söyleyebilirsiniz?
- 3.** Sizce gelenek, bilgi ile girdiği ilişkide engelleyici bir etkiye mi sahiptir yoksa kurucu, korucuyu bir işlevi mi vardır?
- 4.** Bu zamana kadar yaptığınız çalışmalarda geleneğin sizin için bir sorun teşkil ettiği, sizi engellediği bir durum söz konusu oldu mu? Olduysa eğer bu durumla nasıl başa çıktınız?
- 5.** Bilgi sosyolojisinin çıkış noktası olarak gördüğü üzere her türlü bilgi belli bir epistemik cemaatin ürünüdür, bilim üretiminin bir ekip işi olduğu varsayılır. Bu bağlamda siz, ülkemizin akademik camiasını bir epistemik cemaat olarak değerlendiriyor musunuz? Neden?
- 6.** Bu etki bağlamında geleneğin oluşturulması ile ilgili ne diyebilirsiniz? Yani epistemik cemaat ve gelenek arasındaki ilişkiden bahsedebilir misiniz biraz?
- 7.** Peki bu bilim toplulukları ile dil arasındaki ilişkiden bahsedebilir miyiz? Bu bilim topluluklarının dil üzerindeki etkisi nedir?,
- 8.** Gelenek ile dil arasında nasıl bir ilişki vardır? Dil, geleneğin yeniden inşasında nasıl bir role sahiptir?

KAYNAKÇA

- Arslan, H. (2017). *Epistemik cemaat bir bilim sosyolojisi denemesi* İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Akşit, B. (2017). *Niteliksel araştırmalar: genel tanıtım, derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları
- Aysoy, M. (2008). *Yapılaşma teorisinde gelenek fenomeni*. İstanbul: Maya Akademi.
- Bacon, F. (2012) *Novum Organum*, (S. Önal, Çev.) Ankara: Say Yayınları
- Bal, H. (2015). *Bilgi Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Barnes, B. (2009). *Scientific knowledge and sociological theory*. New York: Routledge & Kegan Paul .
- Berger, P., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası*. (V.S. Öğütle, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bloor, D. (1991). *Knowledge and social imagery*. Londra: The University of Chicago Press .
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım, beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. (D.Şannan, A.Berkkurt, Çev.) Ankara : Heretik Yayınları.
- Bulut, Y. (2011). İdeolojinin tarihçesi. *İstanbul üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt 3 (23)*, 183 - 206.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). *Toplumsal gerçeklik ve dil*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal işbölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.) İzmir: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2011). *Dinsel hayatın ilkel biçimleri* (Çev.: F. Aydın). Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Elias, N. (2004). *Uygarlık süreci*. (E. Ateşman, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Foucault, M. (2016). *Bilginin arkeolojisi*. (V. Urhan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geertz, C. (2010) *Kültürlerin yorumlanması*. (H. Gür, Çev.) Ankara: dost Kitabevi Yayınları

- Hasanov, B. (2014). *Clifford Geertz'e göre kültürel bir sistem olarak din. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1 (2), 79-96.*
- Hekman, S. (1999). *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik.* (B. Balkız, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları
- Hobsbawm, E. & Ranger, T. (2013). *Geleneğin İcadı.* İstanbul: Agora Kitaplığı
- Kemal, Y. (2019). *Binbir çiçekli bahçe.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemerlioğlu, E. (1996). *Bilgi sosyolojisi.* İzmir: Saray yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (1998). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kılıç, M. (2010). *Anlamanın inşası ve anlama etkinliği bağlamında geleneğin sorunsallaştırılması.* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2010 (22), 117-126
- Kuhn, T. S. (1982). *Bilimsel devrimlerin yapısı.* İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Mannheim, K. (2018). *Bilgi sosyolojisi.* (M. Yalçınkaya, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman ideolojisi.* (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü.* (E. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Merton, R. K. (1973). *The Sociology of scientel theoretical and empirical investigations.* Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal araştırma yöntemleri.* (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayınodası.
- Özkan, V. (2004). *Bilgi sosyolojisi ve Karl Mannheim* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Rorty, R. (1979), *Philosophy and the Mirror of Nature,* Princeton:Princeton University Press.
- Searle, J. R. (2005). *Toplumsal gerçekliğin inşası.* (M. Macit, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2006). *Zihin, dil ve toplum.* (A.Tural, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Shills, E. A. (1961). *Centre and periphery. In The Logic of Personal Knowledge: Essays Presented to Michael Polanyi,* London: Routledge and Kegan Paul.

- Sorokin, P. A. (1997). *Bir bunalım çağında toplum felsefeleri*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Göçebe Yayıncılık.
- Şahin, O. (2019). *Bilgi sosyolojisi Bağlamında Büyük Veri ve Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve cemiyet*. (E. Güler, Çev.) İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Turner, J., Beeghley, L., & Power, C. (2013). *Sosyolojik teorinin oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Ulukütük, M. (2012). Geleneğin dili mi? Varlığın evi mi? Heidegger ve Gadamer'de dil, gelenek ve varlığın insanlık halleri üzerine. *Özne Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları Dergisi, Cilt 17*, 1-16.
- Vygotskiï, L. S. (1979). *Mind in society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Weber, M. (1990), *Din sosyolojisi*, (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarın Yayıncılık
- Williams, R. (2016). *Anahtar sözcükler*. (S. Kılıç, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Winch, P. (1984). *The idea of a social science and its relation to philosophy*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wittgenstein, L. (2017). *Felsefi soruşturmalar*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldırım, E. (2017). *Bilginin sosyolojisi*. İstanbul: Marmara belediyeler birliği kültür yayınları .